

PROXIMITAT, CULTURA I TERCER SECTOR A BARCELONA

XAVIER FINA i JOAN SUBIRATS (dirs.)
NICOLÁS BARBIERI, ADRIANA PARTAL i EVA MERINO

PROXIMITAT, CULTURA
I TERCER SECTOR A
BARCELONA

ANÀLISI DE CASOS

Aquest llibre ha estat editat en paper 100% Amic dels boscos, provinent de boscos sostenibles i amb un procés de producció de TCF (Total Chlorin Free), per a col·laborar amb una gestió dels boscos respectuosa amb el medi ambient i econòmicament sostenible.

amb la col·laboració de:

Disseny de la coberta: Laia Olivares
Fotografia de la coberta: Icaria

© Nicolás Barbieri, Adriana Partal, Eva Merino, Xavier Fina (dir.), Joan Subirats (dir.),
Institut de Govern i Polítiques Públiques.

© D'aquesta edició:
Icaria editorial, s. a.
Arc de Sant Cristòfol, 11-23
08003 Barcelona
www.icariaeditorial.com

Primera edició: abril de 2011

ISBN: 978-84-9888-334-3
Dipòsit legal: B-12.621-2011

Fotocomposició: Text Gràfic

Imprès a Romanyà/Valls, s. a.
Verdaguer, 1, Capellades (Barcelona)

Printed in Spain. Imprès a Espanya. Prohibida la reproducció total o parcial.

ÍNDEX

Pròleg 7

Presentació 9

I. Una aproximació conceptual al tercer sector cultural 13

Acostant-nos a una realitat complexa 13

Cultura, tercer sector i polítiques públiques 14

El tercer sector i l'espai públic a la ciutat 18

El tercer sector cultural: un model propi de gestió i promoció de la cultura? 21

Objecte d'estudi: les organitzacions del tercer sector cultural a Barcelona 24

II. El mapatge del tercer sector cultural a Barcelona 33

Introducció 33

El tercer sector cultural a Barcelona en dades 33

Trets generals per a una caracterització de les organitzacions del tercer sector cultural 38

III. Anàlisi de les dinàmiques del tercer sector cultural a Barcelona 65

Introducció 65

Per què aquests cinc casos? 66

Telenoika 67

Propost.org 78

Platoniq 88

Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa 95

Lluïsos de Gràcia 105

IV. Conclusions: impacte i reptes del tercer sector cultural a Barcelona	115
Proximitat i excel·lència cultural	115
Noves categories per a l'anàlisi del tercer sector	136
Bibliografia	139

Annex	143
Apartat metodològic	143

PRÒLEG

Jordi Martí i Grau*

Quan en Joan Subirats i en Xavier Fina van venir a explicar-me la proposta d'estudi sobre el tercer sector a Barcelona, vaig aplaudir la iniciativa, no només perquè no existeix una anàlisi concreta i clara sobre aquestes organitzacions de caràcter privat, que han crescut a la nostra ciutat els darrers anys; sinó perquè dibuixa el panorama d'un important nombre d'entitats amb una clara vocació social i cultural que ha impactat i arrelat en el territori i en el teixit social, imprimint valors de proximitat, creativitat, participació, diversitat i cohesió social. L'estudi, se submergeix en aquest món i perfila el camí cap on s'adrecen aquest tipus d'entitats en aquest segle XXI.

Barcelona és sens dubte capital cultural, una expressió que apel·la als recursos culturals de la pròpia ciutat i dels seus ciutadans. La fortalesa de les seves institucions culturals, la vàlua de les produccions dels creadors, la qualitat del sistema educatiu, les organitzacions i equipaments dedicats a la recerca i la producció artística, els museus i les col·leccions patrimonials, les pràctiques amateurs i l'associacionisme cultural, les formacions artístiques o, fins i tot, les dinàmiques culturals més intangibles vinculades a la tradició, a les pràctiques socials o a les relacions interculturals entre els ciutadans, configuraren el capital cultural de la ciutat. Una barreja d'elements que difícilment es deixen parametritzar però, en canvi,

* Delegat de Cultura, Ajuntament de Barcelona.

el seu desenvolupament i expansió és el que garanteix el creixement del que anomenem «capital cultural de la ciutat».

El tercer sector de la cultura ha contribuït i contribueix a fer créixer aquesta capitalitat cultural per la seva permeabilitat amb l'entorn en què s'ha desenvolupat i ha arrelat, el seu caràcter de proximitat amb els ciutadans que facilita l'accés a la cultura; per la seva necessitat de fer-se sentir, d'expressar-se a través de l'activitat, ja sigui de manera més conservadora o transgressora; i perquè potencia identitats, la pertinença a un col·lectiu determinat. L'anàlisi dels casos que ens relata aquest estudi denota la capacitat d'aquestes entitats i organitzacions no només per arrelar en un determinat entorn, sinó també per transformar-lo, per influenciar els col·lectius i persones més pròximes i per treballar conjuntament amb altres associacions amb objectius i línies de treball similars.

El treball i l'activitat diària i constant de les entitats i organitzacions que han estat fruit de l'anàlisi en aquest document, això com d'altres que són presents a Barcelona no es limita només al sector de la cultura, sinó que contribueix al desenvolupament de la ciutat de manera global. Segur que la publicació permetrà el debat i la reflexió entre tots els que participem i treballem per al món cultural a la nostra ciutat, com a motor de canvi, de creixement i de projecció de Barcelona.

PRESENTACIÓ

Aquest llibre es centra en les organitzacions del tercer sector cultural de la ciutat de Barcelona. Vol acostar al lector el que fan i com ho fan. Pretén mostrar i analitzar la seva capacitat d'incidir en les respostes integrals a les necessitats culturals pròpies d'un moment de canvi d'època, pròpies d'un nou context socioeconòmic. També vol analitzar la seva contribució específica en la construcció d'un cert model de gestió pública de la cultura en un entorn urbà com és el de Barcelona.

¿Pot considerar-se ja el tercer sector cultural com un espai de poder, ¿com un espai amb organitzacions capacitades i preparades per assumir responsabilitats públiques a la ciutat? ¿Poden ser entesos com a agents culturals que aconsegueixen contrapesar l'aparent desvinculació territorial de les noves dinàmiques econòmiques? O dit d'una altra manera, ¿contrapesen la globalització i indiferenciació amb activitats i dinàmiques que ajuden des de la proximitat a la inserció i la cohesió social? ¿Com es combinen els factors de proximitat i excel·lència en les pràctiques culturals que aquestes organitzacions promouen? ¿De quina manera participen en la reconfiguració i repolitització de l'espai públic i quina relació s'estableix amb les administracions públiques?

El llibre està dividit en quatre capítols. En el primer es reflexiona sobre quin és i com s'ha anat configurant l'espai i les accions pròpies del tercer sector cultural, així com sobre la seva repercussió en la gestió pública de la cultura en l'entorn urbà. Es planteja la necessitat d'abordar una doble realitat complexa (la de les polítiques culturals

i la del tercer sector) i d'elaborar una definició del tercer sector cultural. Una conceptualització útil per a delimitar amb precisió les entitats que conformen el tercer sector cultural, però que no pretén eliminar la dinàmica i les tensions presents en la construcció diària dels límits tant del tercer sector como de la cultura.

El segon capítol presenta una radiografia del tercer sector cultural a Barcelona. En primer lloc, a partir de l'elaboració d'un mapa de les 650 organitzacions actives a la ciutat de Barcelona.¹ I en segon lloc, a partir de l'anàlisi de 45 organitzacions considerades significatives per la seva activitat cultural i el seu impacte en la interacció i vertebració social als diferents espais de la ciutat. S'hi presenta la manera de treballar de les organitzacions del tercer sector cultural tant en la seva estructura i funcionament intern com en els seus lligams i contextualització en l'entorn de la realitat cultural de la ciutat.

En el tercer capítol s'aprofundeix en l'anàlisi de cinc casos considerats especialment significatius, tant pel que fa a la seva singularitat en el model d'impuls de la producció cultural com en determinats trets generalitzables per a una caracterització del tercer sector cultural de la ciutat. S'hi analitzen de quina manera les organitzacions promouen, entre d'altres elements significatius, l'accés a les manifestacions culturals, les capacitats d'expressió, les identitats col·lectives i els processos de modificació de l'entorn. I també, com les accions culturals desenvolupades es veuen reconegudes en l'àmbit local i internacional per aspectes com ara l'experimentació i combinació de llenguatges, l'adaptabilitat o l'originalitat. Les organitzacions estudiades en profunditat han estat Telenoika, Propost.org, Platoniq, Lluïsos de Gràcia i la Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa.

Finalment, el quart capítol conclou amb el contrast de la informació presentada amb les qüestions centrals que planteja aquest llibre. S'hi analitzen les característiques més significatives del tercer sector cultural a la ciutat, tot valorant el seu impacte en la realitat de l'àmbit cultural de Barcelona. Es presta atenció a les pràctiques significatives però també als reptes o limitacions en els objectius de

1. Es pot trobar a l'annex una referència més amplia sobre l'estratègia metodològica utilitzada a la recerca a partir de la qual s'ha elaborat aquest llibre.

les organitzacions i en el seu desplegament en accions culturals. La perspectiva analítica que s'ha escollit entenem que pot permetre no només generar coneixement específic sobre els casos analitzats, sinó també proposar alguns trets generalitzables per a la caracterització d'un fenomen més ampli. Per tant, s'han assenyalat els aspectes que resulten significatius per generar nous enfocaments i que donen pautes per comprendre el desenvolupament del tercer sector d'acció cultural en un futur proper.

I. UNA APROXIMACIÓ CONCEPTUAL AL TERCER SECTOR CULTURAL

Acostant-nos a una realitat complexa

Bona part de la filosofia política considera que només pot definir-se allò que no té història, i que les paraules sorgeixen i evolucionen mitjançant el seu ús real en l'exercici del poder. Tanmateix, la coherència en les estructures teòriques és fonamental, ja que es configuren com a guies per a l'acció. Definir, reconeixent la caducitat de les conceptualitzacions, és la matèria bàsica de gran part de l'activitat científica.

Aquest llibre sobre el tercer sector cultural a Barcelona aborda una realitat doblement complexa: d'una banda, el tercer sector, i de l'altra, la cultura. Si aquestes realitats tenen alguna característica bàsica, es tracta de la seva condició episòdica, la seva fluctuació constant, el seu dinamisme. I per tant, resulta evident la dificultat conceptual que implica delimitar aquests camps. Es tracta d'àmbits públics (el tercer sector i la cultura) altament intervinguts per l'Estat i pels altres agents del mercat des de la seva configuració. De manera que podem entendre per què en el tercer sector cultural s'alternen avui formes de pluralisme basades en la cooperació voluntària amb d'altres de corporativisme i aprofitament personal. Aquesta realitat pot ser interpretada com a motor, com a palanca de creixement del sector, i com a oportunitat. Per a l'anàlisi, aquesta situació paradoxal (un objecte a analitzar en constant mutació) no es pren com a finalitat en ella mateixa, sinó com a indicador, com a element d'estudi que pot fer visible els problemes que es generen en la pràctica.

Per tant, aquesta aproximació al concepte i a l'impacte del tercer sector cultural contextualitza, en primer lloc, la importància d'aquest tipus d'organització per a les polítiques públiques en l'àmbit de la cultura. En segon lloc, es reflexiona sobre el paper que ha jugat i que pot jugar el tercer sector cultural en el desenvolupament de l'espai públic a la ciutat contemporània. Finalment, es planteja una definició operativa del tercer sector cultural que pugui discriminar amb precisió les entitats que formen part del segment de la societat identificat. Però, al mateix temps, una definició que no vulgui eliminar la dinàmica i les tensions presents en la construcció diària dels límits tant del tercer sector com de la cultura.

Cultura, tercer sector i polítiques públiques

Una mirada analítica sobre la realitat actual del conjunt d'organitzacions culturals del tercer sector ha d'abordar els lligams i relacions que s'estableixen entre aquests agents, les administracions públiques i les dinàmiques pròpies del mercat. Comprendre aquests vincles, marcats per uns processos de caràcter històric, ens permetrà enfocar els aspectes social i científicament rellevants per a una anàlisi d'aquestes característiques.

Delimitar el camp de la cultura i el de les polítiques públiques és enfrontar-se amb paraules que neixen i evolucionen en situacions canviants relacionades amb l'exercici del poder. Cada aplicació del terme cultura (i del de política cultural) implica la seva redefinició i aquest constant exercici facilita la seva utilització poc rigorosa.

Així doncs, el que resulta important subratllar d'entrada és que aquest llibre parteix d'una definició d'allò públic que no implica la seva identificació automàtica amb l'esfera pròpia dels poders públics. Entenem que en l'esfera pública intervenen de manera constant i complexa, diferents actors, no només de les institucions, sinó també del sector mercantil o del tercer sector, actors que interactuen i influeixen en la formulació i implementació de les polítiques culturals.

Entenem que la política cultural es refereix als suports institucionals que canalitzen la creativitat estètica i els estils col·lectius de vida. Podríem dir que és (o millor, vol ser) un pont entre els registres estètic i antropològic, registres que defineixen el que és la

gent. Es tracta d'un terreny privilegiat per a les hegemonies, que pot conciliar identitats antagòniques, ja que la cultura s'entén com el conflicte entre les formes dominants i les residuals o emergents (Miller i Yúdice, 2004: 11-18).

No és fins al segle XX que organismes com la UNESCO s'aboquen a formular una definició de cultura i a controlar conceptualment l'espai de la política cultural. La cultura s'identifica llavors amb «el conjunt de les arts i les lletres, els *modus vivendi*, els drets humans fonamentals, els sistemes de valors i les creences d'una societat o grup social» (UNESCO, 1982:1). S'accentua així progressivament el paper de les polítiques culturals, que es defineixen, d'una banda, com a instrument de promoció de béns i serveis culturals (cultura en sentit pragmàtic), i per l'altra, des d'una visió normativa, com a eina que pot transformar les relacions socials, donar suport a la diversitat i incidir en la vida ciutadana.

La cultura funciona com a nexa entre l'individu i la societat i, fins i tot, entre l'individu i l'Estat, de manera semblant a com ho fan els diferents grups, entre els quals les associacions (espina dorsal de la societat civil) són fonamentals. Així doncs, el que s'entén avui per allò públic a l'àmbit de la cultura presenta algunes contradiccions. D'una banda, la cultura pública es defineix per alguns agents com la cultura governamental o estatal. Però, d'altra banda, es reconeix també que pot arribar a incloure tots els béns i productes culturals. Tot i trobar-nos en un context on el paper de l'Estat es transforma, se li continua atribuint gairebé tota la responsabilitat en la gestió de la cultura, a la vegada que es desconfia de les seves intencions (Fina 1999). La cultura es genera i es veu intervinguda des de models de gestió pública però també a partir d'interessos privats, a la cultura es posen en joc valors i drets individuals alhora que col·lectius. I en aquest context, sobre el tercer sector cultural poden recaure expectatives i delimitacions molt diverses.

Així doncs, el desenvolupament de la idea de cultura explica, en primer lloc, per què molts agents del sector acostumen a assignar a la cultura els mateixos valors que es podrien identificar amb el tercer sector. És a dir, consideren que la creació i la gestió cultural generen inherentment el desenvolupament de capital social, corresponsabilitat, inclusivitat democràtica, equitat o innovació social. És cert que moltes iniciatives culturals poden confluïr amb el tercer sector en

aquest sentit, però no sempre és així, i aquesta és una realitat que cal tenir en compte a l'hora de delimitar el camp de la cultura.

Aquesta condició de la cultura s'ha accentuat en les últimes dècades, degut entre d'altres a fenòmens com ara la retracció de l'Estat de Benestar, el creixent reconeixement i promoció de la cultura com a factor essencial de l'economia creativa i de la societat del coneixement, les crisis de la representació democràtica i de la institucionalitat tradicional davant l'aparició de moviments de transformació social, o fins i tot el paper del mercat en la producció cultural (Duran 2007).

Lògicament, aquest no és un fenomen exclusiu de l'àmbit cultural sinó que el paradigma de la governança assumeix la complexitat com inherent al que Castells (1997) denomina la societat informacional. La idea central és acceptar i gestionar la complexitat en els processos de govern, tot reconeixent la multiplicitat d'actors que hi entren en joc, i gestionant aquestes interaccions amb la idea de promoure accions integrades. La participació en xarxa de múltiples actors resulta doncs imprescindible per abordar els problemes actuals (Subirats, Brugué i Gomà, 2002).

Tanmateix, l'àmbit de la cultura ha estat marcat en aquest sentit per un creixent paper del discurs sobre la qualitat i l'excel·lència, conceptes que suggereixen l'existència d'una autoritat a priori i que poden guiar els processos de presa de decisions polítiques. Per a Nielsen (2003), assistim a un procés de tecnocratització d'aquest discurs, que té els seus orígens en la dècada de 1990 quan les idees de qualitat i excel·lència s'entrecreuen amb el model de la Nova Gestió Pública. Aquest procés ha derivat en el desenvolupament d'un conjunt d'eines per a l'avaluació de les polítiques culturals que no fomenten ni reflecteixen el debat sobre els seus objectius polítics i culturals.

Així doncs, davant la significativa presència de l'administració pública en la programació de l'acció cultural a les ciutats, moltes vegades el reclam principal d'alguns agents és la promoció de l'extensió de l'agència (o de la capacitat d'acció i intervenció autònoma) en les polítiques culturals basada en principis socials. Es tracta, en definitiva, de la reubicació del procés de formulació i implementació de les polítiques culturals (incloent-hi la gestió dels fons públics assignats) de tal manera que no estigui només en mans

de les administracions públiques, i que per tant hi puguem trobar la presència d'altres actors com ara el tercer sector.

El fet que l'elaboració i implementació de la política cultural no sigui considerada només una activitat limitada als poders públics ni tampoc exclusivament una tasca reactiva davant les necessitats i demandes dels grups sectorials, permet evitar les pràctiques dirigistes, excloents, excessivament instrumentals o, en l'altre extrem, l'abandonament de les responsabilitats públiques en el sector cultural. En definitiva, una anàlisi del tercer sector cultural de Barcelona com la que es proposa s'enquadra en el marc de la reflexió sobre la importància i el rol que tenen aquest tipus d'organitzacions per a les polítiques públiques en l'àmbit de la cultura.

Finalment, en aquest context, una definició que cal considerar és la que entén el sistema institucional de cultura com els missatges creats i transmesos durant els contactes directes entre aquells que creen i aquells que reben: tot plegat, en el marc d'institucions que tenen regles i estan formalment organitzades. Això no significa que la cultura es produeixi només en el marc institucional o que les organitzacions culturals del tercer sector tinguin o hagin de reproduir el sistema institucional de cultura a través d'una lògica racional burocràtica, sinó que per a aquest llibre el concepte clau és el lloc, l'espai (i la seva forma) on es desenvolupa la cultura, i també l'articulació entre els agents participants. El tercer sector cultural acostuma a transformar l'espai amb què es relaciona, a vegades fent públic allò privat, d'altres implicant els individus i els seus interessos amb el bé públic o, com a mínim, comunitari.

Aquesta perspectiva encaixa amb una altra concepció de la cultura actualment vigent: la que l'entén com a sistema de producció de béns i serveis. Amb aquesta perspectiva es considera tot el procés com a cultural, des de la tasca més clàssica del creador fins al paper participatiu dels individus associats i el col·lectiu de beneficiaris o usuaris. I com explica Yúdice (2003), els artistes poden entrar en xarxes de benefici mutu que millorin les condicions de producció, circulació, distribució, utilització i consum de la seva obra. L'agent cultural no es limita a un paper únic, sinó que el seu paper es defineix segons el lloc i el moment que ocupa al procés.

Una vegada més, la conceptualització que es presenta té un correlat empíric, ja que, d'una banda, entén la cultura com el que

socialment funciona com a tal, i de l'altra, supera el conflicte entre el sector cultural i els sectors de la cultura. Per tant, treballar en aquest llibre sobre el tercer sector cultural a Barcelona amb subcampus o subsectors de la cultura ha resultat d'utilitat, però alhora per evitar la simplificació excessiva de les dinàmiques de les organitzacions, s'hi han introduït categories d'anàlisi transversal.

El tercer sector i l'espai públic a la ciutat

Una altra característica de les polítiques públiques contemporànies en l'àmbit de la cultura afecta el desenvolupament del tercer sector cultural, i per tant la comprensió del seu paper. Sobretot, si tenim en compte que un dels elements més significatius que caracteritza el tercer sector és la seva relació amb l'espai públic a la ciutat moderna, entès no com a espai autònom i homogeni, sinó com a territori travessat per diferents demandes.

Aquesta tendència està representada en el que es pot anomenar impacte social de les polítiques culturals, molt particularment en l'àmbit de les polítiques locals. La perspectiva adoptada per les polítiques públiques en aquest sentit ha centrat l'atenció en les externalitats de la cultura, tot destacant la suposada capacitat de les polítiques culturals per contribuir a la consecució dels objectius d'altres polítiques públiques i les seves agendes: educació, salut, medi ambient, seguretat, urbanisme, etc. A partir de la dècada de 1980, les experiències d'implementació de polítiques públiques d'aquest tipus així com els estudis que se n'han fet han anat guanyant importància i rellevància per als agents implicats. Es defensa i argumenta així en favor de la funció instrumental de l'acció cultural que rep suport per part de l'administració pública.

Una de les característiques d'aquesta perspectiva és que s'impulsa sobretot des d'experiències i iniciatives públiques de governs locals. Polítics i d'altres agents implicats en la formulació de les polítiques públiques en aquest nivell presten atenció i demostren un interès creixent per les capacitats instrumentals de l'art i la cultura. En aquest procés, resulta crucial el fet que els professionals de la cultura tinguin un nivell de visibilitat més alta en l'arena política, però sobretot que aquesta visibilitat hagi anat acompanyada d'una capacitat creixent del sector per aprofitar i explotar recursos econòmics associats a pres-

supostos d'altres polítiques sectorials (Belfiore: 2002, 2006). Quin és l'origen d'una mirada com aquesta? Les transformacions econòmiques, socials i polítiques de finals dels anys 1970 i principis dels 1980 conformen el context en el qual, davant el poc pes estructural de les polítiques culturals (comparat amb d'altres polítiques públiques i sobretot a nivell local) els agents culturals reben demandes per legitimar les seves actuacions amb arguments de tipus econòmic i social. Es tracta d'un fenomen anomenat *policy attachment* (Gray, 2007), és a dir, una estratègia que permet a un sector de polítiques públiques que té un pes en els pressupostos públics relativament baix poder obtenir recursos suplementaris.

Encara que referit a un context sensiblement diferent a l'europeu pel que fa al tercer sector cultural, Yudice (2006) explica com la reducció de la despesa pública als Estats Units als anys 1980 va condicionar el desenvolupament de les organitzacions culturals sense afany de lucre. I no perquè suposés un cop de gràcia, sinó més aviat com a condició de la seva subsistència. Això s'explica per la necessitat que genera en el sector cultural de relegitimar-se, tot afirmant la capacitat per resoldre problemes generals del país. Reorienta així les seves accions cap a programes com ara la millora de l'escolarització, la solució de conflictes racials, la reducció del crim, la creació de llocs de treball a partir del turisme cultural, etc.

El paper de les polítiques culturals en la transformació de l'espai urbà és un dels aspectes més controvertits, complexos i per tant més significatius de l'anàlisi d'aquesta tendència. Sota les pressions del creixent nivell de competència entre ciutats basat en criteris de desenvolupament econòmic, des de mitjans de la dècada de 1980 les polítiques culturals s'han convertit en una peça significativa d'estratègies globals de regeneració urbana. Diferents estudis han identificat les evidències positives i negatives de l'impacte social d'aquest processos, on la cultura (i les seves polítiques públiques) han adquirit un paper central (Bianchini, 1995; Bianchini i Bloomfield, 2004; Landry, 2004; De Frantz, 2005).¹

1. Entre els nombrosos anàlisis sobre el cas de Barcelona es poden consultar Rodríguez Morató (2005), Delgado (2007), Subirats i Rius (2008) o Nofre (2010).

Una de les mirades sobre l'evolució de l'espai urbà més discutides i alhora més adoptades pels governs locals és la de la teoria de les classes i de les ciutats creatives (Florida, 2002; Knudsen et al., 2007). Des d'aquesta perspectiva, les polítiques públiques necessiten promoure el que s'anomena una estructura social de la creativitat, que afavoreixi l'establiment d'un ecosistema o hàbitat en què les múltiples formes de creativitat puguin desenvolupar-se. Es considera que les ciutats amb una alta densitat d'institucions, organitzacions i activitats artístiques i culturals estan en millors condicions per afrontar els reptes del canvi en els models de desenvolupament econòmic. La regeneració laboral i el creixement econòmic són part dels efectes que poden tenir el desenvolupament d'una política cultural que doni suport a aquest model. Ara bé, es tracta d'un model discutit, perquè es considera que implica a la ciutadania en projectes de regeneració superficials i processos de gentrificació en ciutats que presenten grans nivells de desigualtats socioeconòmiques. Es critica així el que es considera una dinàmica de mercantilització (*commodification*) dels recursos culturals i de la mateixa idea de convivència (Peck, 2005).

En definitiva, per comprendre millor el paper que pot jugar el tercer sector cultural resulta útil reflexionar sobre les debilitats i les possibles alternatives a aquesta tendència de les polítiques públiques. El procés expansiu del concepte de cultura i dels àmbits d'intervenció de l'acció cultural, la seva vinculació directa amb altres àmbits i polítiques públiques, pot derivar tant en la sobrevaloració del seu impacte real com en la falta de rigor conceptual en l'anàlisi dels seus resultats. Aquesta perspectiva ha generat expectatives i pressions desmesurades sobre els agents culturals. En comptes de debatre sobre què i com desenvolupen la seva tasca, les organitzacions i institucions culturals es troben davant la necessitat de demostrar de quina manera han contribuït a resoldre problemàtiques concretes d'altres agendes polítiques. Davant la manca de reflexió i avaluació de les qualitats intrínseques de l'acció cultural, una perspectiva alternativa busca reconèixer, més enllà de l'impacte social de la cultura, el seu valor públic. S'assenyala la necessitat de desenvolupar un llenguatge que reconegui els elements efectius i intangibles de l'experiència i la pràctica cultural. Es tracta de desenvolupar polítiques culturals que fomentin una cultura segura del seu propi valor, de trobar la seva vinculació amb valors permanents com l'equitat o la justícia.

En aquest sentit, una manera alternativa d'enfocar el retorn social de les polítiques culturals va en la línia d'impulsar la promoció d'un ambient cultural actiu com a part de la construcció comprensiva de la ciutat. Es tracta d'incorporar diferents actors i demandes als processos de gestió de l'espai públic, però sense oblidar la complexitat de les noves i antigues desigualtats a les ciutats. El nou context socioeconòmic implica conseqüències no només en el funcionament de les institucions socials i polítiques sinó també en els àmbits tradicionals de socialització i convivència (família, escola, entorn laboral). A l'erosió del paper de l'Estat com a garant de la seguretat econòmica i social, cal afegir-hi la declinació de categories tradicionals d'identificació col·lectiva (classe, nació, religió, professió o família). Així doncs, aquest llibre sobre el tercer sector cultural a Barcelona incorpora una de les preguntes centrals en la qüestió sobre les noves polítiques urbanes. ¿Com repensar problemes urbans i polítiques de resposta des d'una posició que reconegui la significació de l'espai i del territori?, ¿i com fer-ho per tal que aprofitant el factor de proximitat es busqui una perspectiva integral que permeti abordatges transversals, pluridisciplinars i d'intervenció multinivell? (Subirats i Blanco, 2009). A partir d'aquest plantejament general, cal interrogar-se sobre el paper que té el tercer sector cultural en una perspectiva d'aquest tipus sobre la qüestió urbana.

En definitiva, es busca comprendre com, davant l'aparent desvinculació territorial de les dinàmiques urbanes actuals, les organitzacions del tercer sector cultural recuperen el nucli central i tradicional del que s'entén per pràctiques de proximitat i excel·lència cultural, però al mateix temps apel·len a una evolució d'aquest tipus d'intervenció. Es tracta d'un posicionament teòric que fins ara no ha rebut l'atenció de les anàlisis sobre les polítiques culturals i urbanes i per al qual el cas de la ciutat de Barcelona pot resultar d'utilitat, amb l'objectiu de generar nou coneixement en aquests camps d'anàlisi.

El tercer sector cultural: un model propi de gestió i promoció de la cultura?

Aquest llibre constata la necessitat de trobar formes particulars per a designar experiències d'acció cultural diferents. Tot i que el tercer

sector cultural no és un fenomen inèdit no es troben massa estudis que l'analitzin.²

El tercer sector cultural està formalment a mig camí entre l'estat i la indústria, però en deute amb ningú (Miller i Yudice, 2004). Tanmateix, tant el tercer sector com la cultura són camps altament intervinguts per diferents agents institucionals (administracions públiques, empreses, organitzacions de diversos tipus) i la cultura es valora tant com a marca de distinció individual o com a eina d'integració comunitària.

Així doncs, davant el que s'ha qualificat com a marcs convencionals d'intervenció en l'esfera cultural (mercat i polítiques dels poders públics) es pot plantejar l'existència d'una manera singular i potencialment específica, una manera d'entendre i intervenir en el camp cultural i en l'espai públic pròpia del tercer sector. Així doncs, entre les motivacions fonamentals per al desenvolupament d'aquest llibre està la d'aproximar-se al funcionament real de les organitzacions, conèixer i valorar el seu impacte. Es tracta d'una oportunitat per apropar-se a les pràctiques singulars de les organitzacions, entre les quals s'han destacat valors i pràctiques de diferent tipus.

A l'àmbit valoratiu i simbòlic, el tercer sector cultural pot generar:

- Extensió de l'agència de l'acció cultural basada en principis socials i des d'una lògica de democratització de la formulació i implementació de les polítiques culturals.
- Cohesió social i inclusivitat democràtica: la cultura funciona com a element d'estructuració social, de promoció dels lligams entre les persones. Aquest fet es manifesta en les dinàmiques comunes de les organitzacions de tot el tercer sector (lligams amb d'altres àmbits de la realitat social, però també promoció de la cultura com a espai de resocialització).

2. Pel que fa als casos d'Espanya, Catalunya i Barcelona, entre els pocs estudis relacionats amb el tercer sector cultural, s'hi poden trobar perspectives ben diverses. Un conjunt d'estudis encarregats pel Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació (Vaquer, 2009; Mas i Pros, 2008; GAPS 2009) analitzen les federacions i fundacions culturals de Catalunya. D'altra banda, Rowen (2009) estudia la figura de l'emprenedor cultural.

- Desenvolupament de la creació cultural en un context d'interculturalitat.
- Proximitat: a través de projectes i propostes culturals, ciutadanes i comunitàries desenvolupades als espais de les organitzacions o en col·laboració directa amb els equipaments culturals públics de la ciutat.
- Participació ciutadana que es tradueix en corresponsabilitat i compromís amb l'espai públic, capacitat de resposta i de transformació de l'entorn.

Des d'una perspectiva més aplicada, les organitzacions del tercer sector cultural poden desenvolupar:

- Models de gestió democràtica basats en la confiança, la reciprocitat i la cooperació.
- Espais de trobada (reals i virtuals) on els creadors d'arreu desenvolupen processos d'innovació cultural de tota mena, i també noves maneres de fer i organitzar-se.
- Densitat cultural i transversalitat: articulació de diferents actors, sectors i formats de la cultura, fonamentalment a partir del model de xarxes.
- Diversificació i aprofundiment de les relacions entre cultura i desenvolupament econòmic, a partir de la generació de serveis i bens culturals que responen a una lògica pròpia, que pot resultar alternativa a la dicotomia mercat-Estat.
- Espais que funcionen com a nexes entre els individus (creadors, gestors, públic) i les institucions públiques. Establiment d'interlocutors i de referents.
- Processos que permeten fer visible informació, senyals i reclams a la qual les administracions públiques difícilment tenen accés per les vies convencionals, ja que les organitzacions es relacionen amb actors que treballen fora de l'àmbit de l'Estat i les indústries culturals.
- Incorporació, utilització i promoció de l'accés a les tecnologies de la informació i la comunicació: millora de l'organització i gestió de les organitzacions, foment de noves vies d'expressió artística, creativitat i participació, formació d'usuaris i alfabetització digital, etc.

En definitiva, aquest és el conjunt de valors i pràctiques que es destaquen com a comunes al tercer sector cultural. I són el punt d'arrencada per a fonamentar la possible rellevància analítica i empírica dels fenòmens que estudia aquest llibre.

Objecte d'estudi: les organitzacions del tercer sector cultural a Barcelona

Ni el tercer sector ni la cultura presenten un *a priori* o una essència identificables. Per això, les definicions que es proposen per a aquest llibre tenen una correlació empírica i sorgeixen de la contextualització del present d'aquests conceptes. En aquest apartat, en primer lloc, es presenta una contextualització històrica del concepte de tercer sector, que dóna lloc a la seva definició pragmàtica més acceptada actualment. Tot seguit, s'hi resumeixen les visions valoratives del tercer sector, per acabar amb una crítica i una proposta de redefinició operativa.

Una història de la participació política a Europa té com a cita fonamental l'aparició del Tercer Estat a l'Edat Moderna i més concretament a les revolucions burgeses. La primera identificació d'un conjunt de la població que no pertanyia ni a la noblesa ni al clergat és definida en sentiu negatiu per no gaudir dels privilegis dels altres dos estaments. Amb el final de l'Antic Règim, aquest segment dóna pas a l'establiment de la burgesia com a agent primordial en l'exercici del poder públic i la transformació social. Per la seva banda, a Espanya, i a diferència d'Europa, la modernitat i la il·lustració van ser introduïdes pels quadres de notables de les societats econòmiques, instrumentalitzades per la monarquia i amb una legitimitat i capacitats d'influència reduïdes (Subirats, 1999). Comença a establir-se el que podríem anomenar tercer sector, lligat a una cultura política clientelar, mentre que l'espai públic s'utilitza com a lloc de profit personal.

El tercer sector es configura i defineix també per una doble negació (allò que no és públic, estatal, ni tampoc lucratiu o regulat directament pel mercat), però en la seva articulació encara conviuen conflictes d'interessos personals o corporatius amb els principis de confiança interpersonal, corresponsabilitat o compromís cívic. A més, és cert que el tercer sector pren forma a partir de la voluntat d'un segment de la població que s'organitza per atendre necessitats a

les quals ni l'estat ni el mercat responen. Així doncs, aquest context explica la seva definició negativa i subsidiària, però, com s'analitzarà, això no significa que la justifiqui. La voluntat de controlar un concepte complex com el del tercer sector, a mig camí entre associacionisme i societat civil, no pot derivar en la simplificació d'una realitat complexa.

Perspectiva pragmàtica

La definició de tercer sector que més s'accepta actualment i que s'ha fet servir als estudis més significatius desenvolupats a l'Estat³ és la del conjunt d'organitzacions amb personalitat jurídica, de titularitat privada, sense afany de lucre i amb una marcada participació voluntària. Què s'entén per aquests termes inclosos a la definició?

- Organitzacions: grups amb presència permanent, una estructura institucional interna estable i que distingeix entre persones que en formen part (socis, membres) i els que no en formen (no socis, no membres).
- Amb personalitat jurídica: organització de persones o persones i béns amb capacitat per a ésser subjecte de dret i obligacions. Per exemple: fundacions, entitats, associacions, federacions, societats, corporacions, col·legis professionals, etc.
- De titularitat privada: definit per oposició a allò que és de titularitat estatal. Organitzacions separades institucionalment de les diferents administracions públiques, que no formen part ni estan controlades pel sector públic.
- Sense afany de lucre: les organitzacions no han de repartir beneficis entre els propietaris, administradors o directius. El seu objectiu principal no és generar-los, però si ho fan, han de reinvertir-los en funció de la seva missió corporativa.
- Una marcada participació voluntària: d'una banda, la participació per lliure voluntat dels membres de l'organització, i de l'altra, la participació de voluntaris a les seves activitats.

3. Entre aquests estudis destaquen García Delgado et al. (2004), Montagut (2005), Ruiz Olabuénaga (2000, 2006), Vidal et al. (2001), Castiñeira y Vidal (2003) Observatori del tercer sector (2009). L'estudi editat per Subirats (1999) està centrat en el concepte de societat civil.

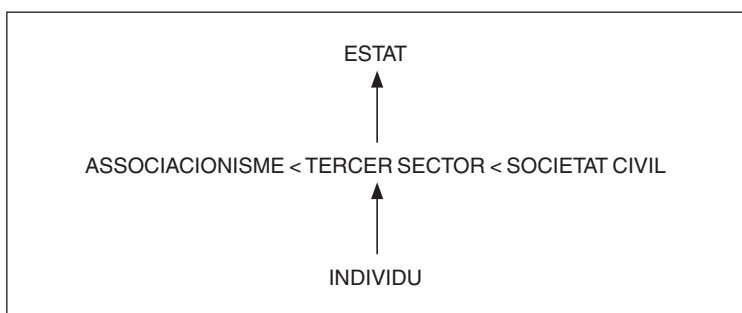
Perspectiva valorativa-normativa

La definició pragmàtica de tercer sector acostuma a venir acompanyada per una altra que enumera els seus valors i finalitats inherents. Tanmateix, poques vegades es considera aquesta perspectiva com a útil a l'hora de realitzar una investigació, és a dir, com a eina de delimitació de l'objecte d'estudi, i només alguns autors inclouen referències normatives en les seves definicions operacionals. Així doncs, s'esmenta com a propi del tercer sector les finalitats vinculades a la millora del l'entorn i el progrés social, la promoció de la autonomia i l'autocontrol institucionals de les activitats de les organitzacions, o el model de gestió basat en vincles horitzontals.

Lògicament, molt poques organitzacions del tercer sector assumeixen, desenvolupen i aconsegueixen actuar guiats per tots aquests valors alhora, però aquest fet no impedeix que la definició valorativa del sector sigui útil per definir l'objecte d'estudi.

Definir el tercer sector implica també identificar els vincles que existeixen amb el que s'entén per associacionisme i societat civil. Si l'associacionisme és l'element constitutiu del tercer sector, i així mateix és l'espina dorsal de la societat civil, cal tenir en compte el paper que juguen les associacions com a vincles entre l'individu i l'Estat, i com a expressió de pluralisme social (quadre 1).

QUADRE 1
ROL DEL TERCER SECTOR

Font: elaboració pròpia

Tanmateix, com s'ha esmentat, en el tercer sector habiten també pràctiques corporativistes i d'aprofitament individual, com ara la formació de *lobbies* sectorials o, simplement, el desenvolupament de contactes personals per aconseguir una posició professional privilegiada. Aquestes accions, que també vinculen l'individu amb l'Estat, són pròpies del tercer sector? Són contradictòries amb el seu esperit cívic i comunitari?

Redefinició operativa

A la ciutat de Barcelona existeixen col·lectius i xarxes d'àmbit cultural que no tenen personalitat jurídica, però que participen de manera organitzada i activa en la creació i gestió de l'espai públic cultural. Es tracta d'associacions en el sentit que Weber (1998) dóna al terme, és a dir, grups amb un ordre intern i amb la capacitat d'establir agents supervisors d'aquest funcionament. Així doncs, es poden trobar, per exemple, col·lectius que no figuren al registre de la Generalitat de Catalunya i que no tenen personalitat jurídica, però que es presenten i funcionen com a associacions, plataformes o coordinadores d'entitats (moltes de les quals desenvolupen les seves activitats en col·laboració amb centres cívics, biblioteques o altres equipaments culturals de la ciutat), centres multidisciplinaris de creació i sales d'exposicions, xarxes d'informació i comunicació, centres socials, casals i ateneus, etc. I particularment, en aquest sentit, es percep la consolidació d'un tercer sector cultural virtual, que s'articula en espais digitals de participació i creació artística fent servir les aplicacions informàtiques col·laboratives.

Una definició de tercer sector aplicada a l'àmbit cultural que exclouï directament aquests agents redueix excessivament la magnitud de l'objecte d'estudi i empobreix la investigació. Amb aquesta crítica no es pretén desviar l'anàlisi cap a manifestacions informals i realitats submergides o mitificades de Barcelona, sinó establir sensors que puguin detectar i avaluar quin és l'estat i l'estatus real d'aquest tipus d'iniciatives culturals susceptibles de ser considerades part del tercer sector cultural.

D'altra banda, resulta contradictori que entitats com ara les sales alternatives de teatre, companyies d'arts escèniques, determinades discogràfiques, editorials i distribuïdores no siguin considerades part del tercer sector cultural exclusivament pel fet que estan registrades

com a societats mercantils i no com a organitzacions no lucratives. Aquests col·lectius, a més d'assumir gran part del risc artístic, funcionen com a qualsevol altra organització del tercer sector, sigui pel tipus d'activitats que desenvolupen, les seves funcions o el seus objectius. En primer lloc, aquest és un exemple de la distorsió present al sector cultural espanyol entre la concreció jurídica d'una organització i les seves finalitats i actuacions. Mentre la personalitat jurídica de determinades organitzacions (per exemple, societats laborals) indica que es tracta d'una entitat amb afany de lucre, la realitat és que els seus objectius i el seu funcionament demostren el contrari. Així doncs, els condicionaments legals i les dificultats burocràtiques existents al moment de configurar i desenvolupar una organització sense afany de lucre provoquen que moltes iniciatives es canalitzin per la via de les societats laborals.

En segon lloc, aquesta separació entre la realitat legal i la funcional de les organitzacions del tercer sector cultural no és exclusiva de Barcelona. Per a Ilczuc (2001), el nombre d'entitats europees del tercer sector està estabilitzat, en gran part, perquè els incentius legals són insuficients i el marc regulador no els permet desenvolupar noves funcions que la societat demana (provisió de béns i serveis culturals). Al mateix temps, en algunes democràcies post comunistes (Polònia, Hongria, Bulgària), institucions culturals privades legalment inscrites com amb afany de lucre (galeries alternatives, sales d'exposicions, teatres) funcionen com a no lucratives, condicionades més aviat per la seva activitat i els seus compromisos que no pas pel seu estatut legal.

Així doncs, el principi de l'absència d'afany de lucre i la no distribució de beneficis queda relativitzat, desplaçant l'accent cap a la finalitat social de la iniciativa. La finalitat social es defineix no només com a distinta de la finalitat de benefici (pròpia de les relacions de mercat), sinó també com a diferent dels interessos del grup primari dels individus, en el sentit que les organitzacions es constitueixen per a realitzar accions i tasques que van més enllà dels límits de les solidaritats primàries. En aquest sentit, un concepte cada vegada més lligat al tercer sector és el de l'economia social, entesa com l'activitat civil i mercantil desenvolupada per entitats democràtiques (en el seu model d'organització i administració) que gestionen de manera autònoma conflictes d'interès col·lectiu (mediambiental, educatiu,

cultural, cívic). Els posicionaments davant la relació entre el tercer sector i l'economia social són diversos: dos conjunts igualables, un com a subconjunt de l'altre, i viceversa.

Amb el següent quadre es vol representar la complexitat de l'univers del tercer sector cultural, a través de la combinació de dos dels seus elements centrals. D'una banda, les organitzacions que, per la seva personalitat jurídica, es defineixen com a sense ànim de lucre. I de l'altra, l'activitat cultural no lucrativa.

QUADRE 2
EL TERCER SECTOR CULTURAL

Font: elaboració pròpia a partir d'Observatori del Tercer Sector i Fundació Esplai (2009).

D'aquesta manera, al tercer sector cultural trobem organitzacions privades sense afany de lucre que poden desenvolupar tant activitats culturals no lucratives com d'altres que sí que tenen aquest esperit (com per exemple el lloguer d'espais o la venda de determinats productes). Cal remarcar que aquestes categories es presenten a la realitat de forma matisada, de manera que fins i tot entre el subconjunt d'organitzacions sense afany de lucre que desenvolupen activitats culturals no lucratives existeixen diferents graduacions.

Una altra característica d'aquest quadre és que també ens permet incloure al tercer sector algunes organitzacions que, per la seva personalitat jurídica, es veuen definides com amb afany de lucre

(societats laborals, etc.), però que desenvolupen activitats culturals no lucratives. I fins i tot, col·lectius que no tenen personalitat jurídica però que desenvolupen activitats culturals de forma regular.

Per tant, una definició general i àmplia del tercer sector cultural és la del conjunt d'organitzacions privades (amb o sense personalitat jurídica) que no tinguin afany de lucre o que els seus estatuts i actuacions reconeguin la seva finalitat social. Les seves activitats desenvolupen un sistema de producció de béns i serveis que canalitzen necessitats expressives i sensibilitats estètiques. Específicament:

- Fundacions
- Associacions
- Col·legis i col·lectius de professionals
- Ateneus
- Clubs
- Federacions
- Coordinadores d'entitats
- Plataformes
- Xarxes d'intercanvi (informació, coneixements, temps, bens i productes, etc.)
- Espais digitals de participació i creació
- Espais multidisciplinaris i sales d'exposicions
- Determinades societats laborals
- Cooperatives

Però, al mateix temps, com s'ha avançat, la mirada específica d'aquest llibre pretén, més concretament, identificar i analitzar el funcionament, les repercussions i els resultats aconseguits per algunes organitzacions significatives del sector a Barcelona. Es tracta d'identificar casos i pràctiques que conformen l'eix central del tercer sector cultural, organitzacions que persegueixen i generen virtuts i pràctiques de proximitat i vàlua cultural, de resocialització i significança cultural, d'obertura en la gestió i qualitat en la producció. Casos que entenem destaquen per la seva capacitat de transformar la dicotomia proximitat-excel·lència en equilibri entre creativitat i ciutadania, tot combinant l'acció artística i la regeneració social.

Aquesta concreció exclou de l'anàlisi les organitzacions del món del lleure, les entitats esportives, les cívico-socials i les educatives,

encara que s'hi inclouen les organitzacions del tercer sector cultural que desenvolupen activitats de formació artística no professional (escoles de música, tallers de teatre, etc.). Aquesta proposta no té intencions normatives sobre el concepte de cultura, sinó que és una delimitació circumstancial i operativa pel que fa a l'objecte d'estudi. Així mateix, es tracta d'una decisió operativa justificada per l'especificitat i el caràcter diferencial d'aquests altres camps, que s'estudien generalment més enllà de l'àmbit de la cultura.

II. EL MAPATGE DEL TERCER SECTOR CULTURAL A BARCELONA

Introducció

Aquest segon capítol presenta una radiografia del tercer sector cultural a Barcelona. En primer lloc, amb l'elaboració d'un mapa a partir d'una base de dades sobre 650 organitzacions actives a la ciutat de Barcelona.¹ I en segon lloc, amb l'anàlisi de 45 organitzacions considerades significatives per la seva activitat cultural i el seu impacte en la interacció i vertebració social als diferents espais de la ciutat. S'hi presenta la manera de treballar de les organitzacions del tercer sector cultural tant en la seva estructura i funcionament intern com en els seus lligams i contextualització en l'entorn de la realitat cultural de la ciutat.

El tercer sector cultural a Barcelona en dades

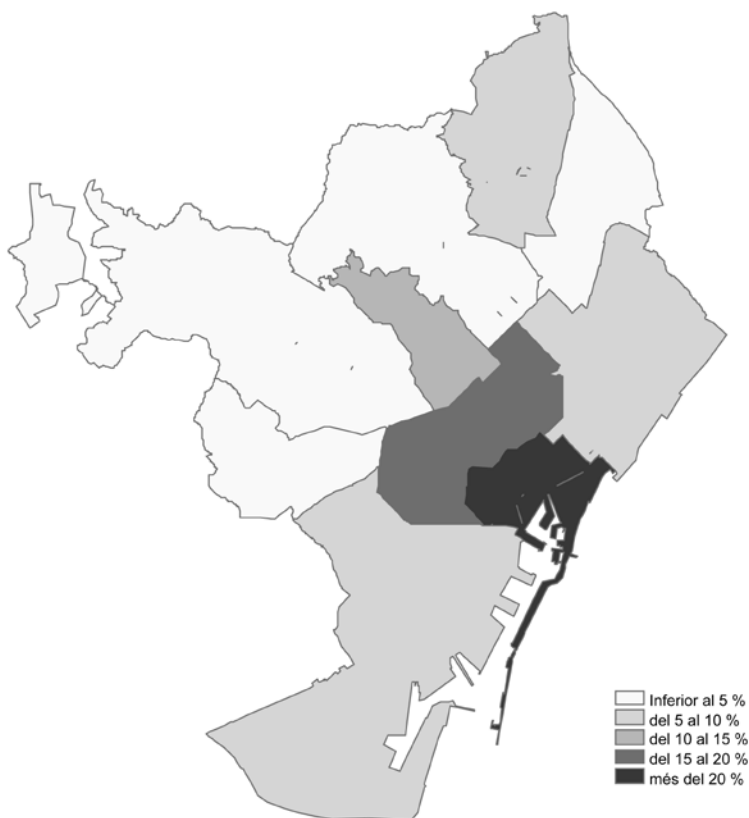
L'objectiu d'aquest apartat és aconseguir una representació visual del tercer sector cultural a la ciutat Barcelona que ens permeti una primera aproximació al mapa d'aquesta realitat. La presentació explota la base de dades elaborada al llarg de l'estudi que fonamenta aquest llibre. Es tracta d'una base de dades que inclou 650 organitzacions que actualment es troben actives a la ciutat. Aquesta mostra no pretén ser representativa a nivell estadístic, però sí que respon

1. Per a una ampliació dels criteris metodològics seguits en l'elaboració de la base de dades consulteu l'annex.

a la significativitat i les característiques generals i actuals d'aquest sector a Barcelona.

En primer lloc, es mostra la densitat d'organitzacions del tercer sector cultural per a cada districte (gràfica 1). En segon lloc, s'assenyala la densitat d'organitzacions culturals per habitant (gràfica 2). I per últim, es mostra el percentatge d'organitzacions dividides segons els subsectors, tant a la ciutat de Barcelona en el seu conjunt com per a cada districte (gràfiques 3 i 4).

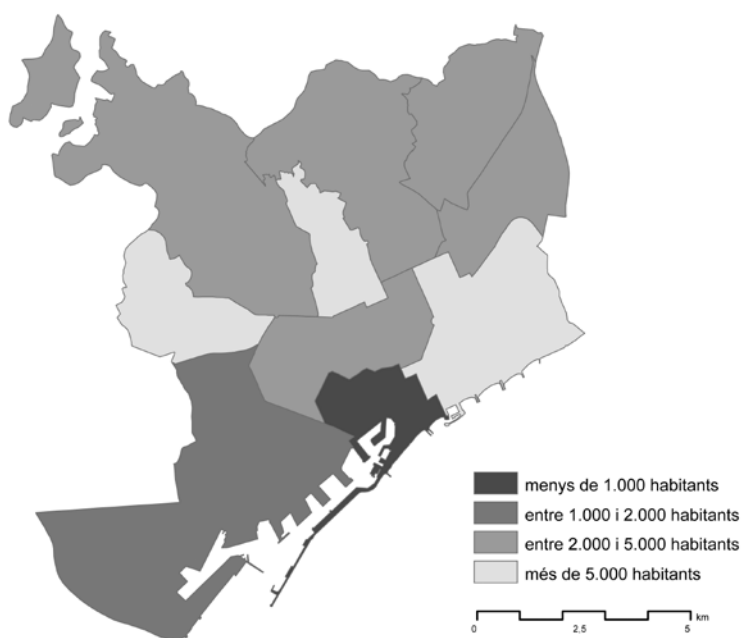
GRÀFICA 1
**DENSITAT D'ORGANITZACIONS DEL TERCER SECTOR CULTURAL
PER DISTRICTE**

Sense redundar en el que la mateixa gràfica representa, cal destacar en aquesta representació com els districtes que s'ubiquen al centre de la ciutat són els que més entitats culturals recullen. Ciutat Vella és el districte més destacat (més del 20% d'organitzacions), seguit de l'Eixample i Gràcia.

Districtes més grans en funció del seu territori, com Horta-Guinardó i Sant Gervasi, concentren un nombre molt menor d'organitzacions, amb un valor inferior al 5% del total enregistrat a la base de dades. Altres districtes com Sants-Montjuïc i Sant Martí queden agrupats en un conjunt comú de la classificació, ja que contenen entre un 5 i un 10% d'organitzacions.

GRÀFICA 2
**DENSITAT D'ORGANITZACIONS CULTURALS PER HABITANT
A BARCELONA SEGONS EL DISTRICTE**

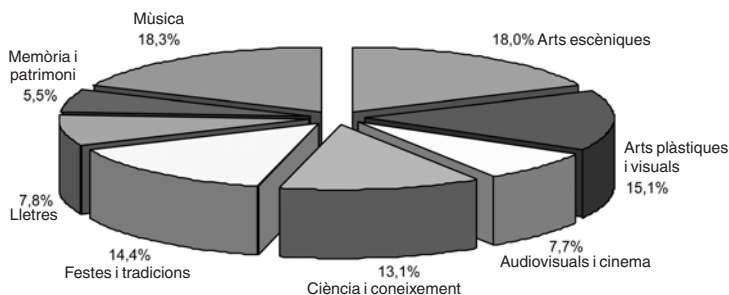

En aquest cas, a la gràfica s'han relacionat dues variables: el número d'organitzacions de cada districte amb el del número d'habitants, per tal de poder introduir un element que permeti relacionar les dades absolutes.

Ciutat Vella és el districte amb menys habitants (menys de 1.000) per organització. No obstant, si es relaciona amb la gràfica anterior, es comprova que aquest és un fenomen coherent ja que correspon la zona on més entitats es possible trobar.

Tot i això, a la resta de districtes no existeix una relació directe entre les dues variables. En aquest sentit, cal destacar el pes de Sants-Montjuïc, el segon amb menys habitants (entre 1.000 i 2.000) per organització. I, després, és important observar els fenòmens de l'Eixample i de Gràcia. Aquest últim districte quedaria situat a l'últim grup, amb més de 5.000 habitants per entitat, conjuntament amb Les Corts i Sant Martí.

GRÀFICA 3
PERCENTATGE D'ORGANITZACIONS DIVIDIDES SEGONS
EL SUBSECTOR A BARCELONA

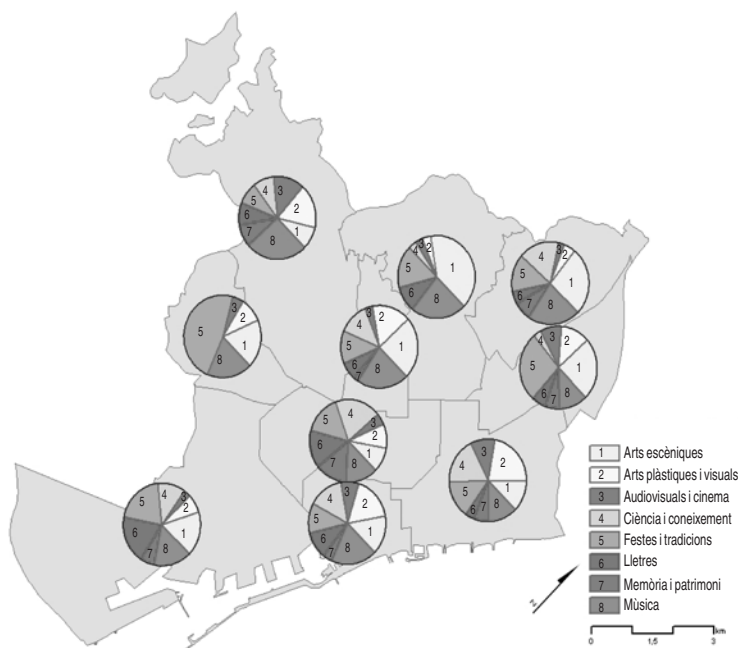

En les gràfiques 3 i 4 es poden observar els percentatges en subsectors culturals de les organitzacions enregistrades a la base de dades. La mirada de la gràfica 3 correspon a una perspectiva més generalista, segons l'àmbit de ciutat, mentre que la gràfica 4 es defineix en relació a cada districte

Com es pot comprovar a la gràfica 3, els subsectors de la música i les arts escèniques, que per tradició han tingut rellevància a la ciutat, actualment representen cadascun un 18 % del total. Els subsectors

que segueixen en segon lloc són, per una banda, festes i tradicions i, per una altra, arts plàstiques i visuals.

GRÀFICA 4
ORGANITZACIONS CULTURALS PER DISTRICTE

En relació a la gràfica 4, s'ha d'advertir que en aquells districtes on s'han registrat menys organitzacions és possible que la gràfica resulti poc il·lustrativa. Aquest podria ser el cas de Les Corts, on es pot observar que la majoria d'entitats culturals són de l'àmbit de festes i tradicions. Aquesta dada està condicionada per la densitat total d'organitzacions (de 20 entitats, 9 pertanyen a aquest subsector).

Horta-Guinardó i Les Corts apareixen com a districtes on manca algun subsector. En canvi, l'Eixample destaca com a única zona on totes les variables es mantenen en equilibri.

Trets generals per a una caracterització de les organitzacions del tercer sector cultural

A continuació, es presenta una síntesi dels aspectes més significatius de la realitat del tercer sector cultural a la ciutat. Es tracta d'informació que reflecteix la manera de treballar de les organitzacions, tot incidint, en primer lloc, en la seva estructura i funcionament intern, i en segon lloc, en els seus lligams i contextualització en l'entorn dels agents culturals públics i privats de la ciutat de Barcelona. Tal i com s'ha avançat, aquesta síntesi presentada es fonamenta en l'anàlisi de 45 casos que resulten significatius de la realitat del tercer sector cultural de la ciutat, més que en una representativitat estadística.

El perfil organitzatiu de les entitats

Definició: tipus d'organització i subsector

Per entendre millor la composició i estructura d'aquest conjunt d'organitzacions culturals a la ciutat és important concretar quina forma de personalitat jurídica adopta cada organització i en quin subsector o subsectors culturals desenvolupa la seva activitat. Aquests dos aspectes, personalitat jurídica i subsector, poden determinar la manera d'actuar, les dinàmiques i l'evolució de les entitats estudiades. Com es reflexiona al primer capítol, si bé la definició consensuada del que representa el tercer sector és la del conjunt d'organitzacions amb personalitat jurídica, de titularitat privada, sense ànim de lucre i amb una marcada participació voluntària, aquesta anàlisi permet fer èmfasi en les característiques particulars del que s'entén per tercer sector cultural.

Personalitat jurídica de les organitzacions

Existeix una gran varietat de personalitats jurídiques en el tercer sector cultural a Barcelona: associacions, empreses culturals, cooperatives i fundacions. Gairebé la majoria de les entitats estudiades es conformen com a associacions: no tenen ànim de lucre i no poden repartir els seus beneficis, si n'obtenen, entre els propietaris, administradors o directius; han de reinvertir-los en funció de la seva finalitat.

D'altra banda, cal destacar també un conjunt de empreses culturals (SCP, SL, SA) que es conformaven com a associació a l'inici de

les seves activitats. Després d'augmentar el volum de la seva actuació han cregut convenient canviar de personalitat jurídica. També existeixen associacions que funcionen de forma molt semblant a aquestes empreses, ja que són editores de continguts culturals com ara els diferents formats musicals o de llibres:

Comencem com una associació cultural, quan un grup d'agents culturals decidim unir-nos per organitzar un esdeveniment comú. Després d'alguns mesos realitzant treballs sota la identitat jurídica d'associació, i veient que la freqüència i volum de facturació augmentava, decidim passar a ser una SL.²

Les cooperatives i fundacions són una minoria en aquest estudi, però existeixen determinades organitzacions que, pel tipus d'activitats que desenvolupen, troben més adient adoptar una d'aquestes formes.

Finalment, en el tercer sector cultural de Barcelona també existeixen espais formals sense personalitat jurídica que participen de forma organitzada en la creació i gestió de la cultura i de l'espai públic a la ciutat. Existeixen diferents tipologies en aquest conjunt d'organitzacions: grups d'artistes que treballen en col·laboració amb equipaments públics, projectes col·lectius que es desenvolupen sota la gestió d'una organització formal o els Centres Socials Ocupats.

En aquest moment, l'Associació de Veïns del barri cobreix les funcions administratives de l'organització des de 2006 per poder rebre subvencions i presentar projectes i justificacions. En altres moments aquesta funció l'ha fet una altra entitat. Això es degut a que la nostra organització no té entitat jurídica pròpia.

2. En aquest capítol, amb l'objectiu de respectar l'anonimat de les organitzacions entrevistades i analitzades, s'ha decidit no referenciar els comentaris i opinions dels membres de les entitats. És per això que el lector trobarà d'aquesta manera un conjunt de cites que pertanyen a les diferents organitzacions entrevistades sense atribució directa, tot i que evidentment disposem de totes les entrevistes efectivament realitzades com a fonament de la recerca. A l'annex es presenta un llistat amb el conjunt d'organitzacions.

Més enllà d'aquesta classificació segons el tipus de personalitat jurídica, les organitzacions també fan servir uns altres termes per autodefinir-se, com ara:

- Centres de diferents tipus: centres de creació, de producció o centres d'estudis
- Coordinadores
- Observatoris
- Federacions
- Plataformes

Aquestes tipologies sorgeixen, en general, quan les persones que formen part de la pròpia entitat no tenen una consciència clara de la seva personalitat jurídica. És a dir, defineixen el seu tipus d'organització, però no consideren rellevant la forma jurídica.

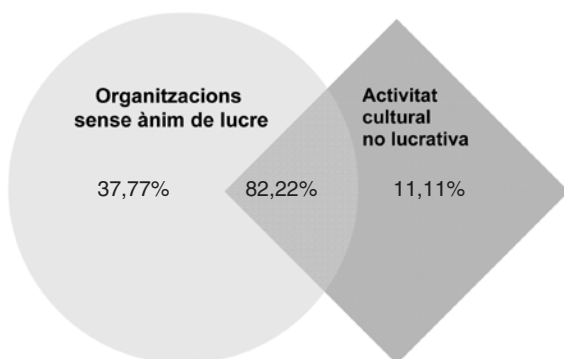
Per altra banda, existeix un gran nombre d'organitzacions que utilitzen aquests termes perquè el tercer sector es defineix institucionalment separat de les diferents administracions públiques: no formen part del sector públic (estatal, autonòmic o local) ni estan controlades per aquest. Tot i això, en alguns dels casos, organitzacions de tercer sector i administracions públiques desenvolupen projectes en col·laboració, incorporant personal tècnic i finançament públic. Aquest és un aspecte fonamental.

Tot recuperant un dels elements claus presentats al primer capítol, el quadre 3 presenta les organitzacions del tercer sector cultural a Barcelona a través de la combinació de dos dels seus elements centrals. D'una banda, les organitzacions que, per la seva personalitat jurídica, es defineixen com a sense ànim de lucre. I de l'altra, el desenvolupament d'activitats culturals no lucratives.

D'aquesta manera, al tercer sector cultural trobem organitzacions privades sense ànim de lucre que poden desenvolupar tant activitats culturals no lucratives (82 %) com d'altres que sí que tenen aquest esperit (38%), com per exemple el lloguer d'espais o la venda de determinats productes.

Una altra característica d'aquest quadre és que també ens permet incloure al tercer sector algunes organitzacions que, per la seva personalitat jurídica, es veuen definides com amb ànim de lucre (societats laborals, etc.), però que desenvolupen activitats culturals

QUADRE 3 EL TERCER SECTOR CULTURAL

Font: elaboració pròpia.

no lucratives. I fins i tot, col·lectius que no tenen personalitat jurídica però que desenvolupen activitats culturals de forma regular (11%).

Com es pot observar, les organitzacions poden pertànyer a més d'un dels tres subconjunts, de manera que la suma dels percentatges no coincideix amb el cent per cent. Fins i tot entre el subconjunt més nombrós (el de les organitzacions sense ànim de lucre que desenvolupen activitats culturals no lucratives) existeixen diferents graduacions i matisos.

Les organitzacions del tercer sector i els subsectors culturals

Les categories tradicionals de subsectors culturals on s'acostumen a ubicar les organitzacions han estat:

- Audiovisual i cinema
- Lletres
- Arts plàstiques i visuals
- Festes i tradicions
- Ciència i coneixement
- Música
- Memòria i patrimoni
- Arts escèniques

Tot i això, és interessant destacar que la majoria d'entitats no es reconeixen de forma explícita en aquesta classificació tradicional. Moltes no troben les seves activitats identificades en només un subsector, i d'altres apunten cap a unes noves tipologies. De fet, existeixen altres aspectes i factors amb més pes i que, en definitiva, poden estar condicionant el desenvolupament de les organitzacions del tercer sector cultural.

Per una banda, les organitzacions fan referència a aspectes vinculats a l'objectiu de la cohesió social: moltes tenen com a objectius la inclusió, la convivència, la integració de nouvinguts, la millora de l'associacionisme en els barris, la mútua cooperació, el diàleg al voltant de problemes públics, etc.

Per altra banda, l'ús de les tecnologies de la informació i la comunicació i els aspectes vinculats a la ciència prenen una gran importància: es busca apropar les tecnologies a tots els usuaris possibles, es creen xarxes i treballs d'investigació. La tecnologia no és només un suport o un mitjà, sinó un contingut.

La nostra organització edita una publicació impresa d'art actual i nous mitjans. Difonem propostes d'art i biologia, art transgènic, robòtica, software-art, nanotecnologia, net.art, investigació de xarxes i aspectes socials relacionats amb les noves tecnologies.

A més, cal destacar el fet que gairebé totes les organitzacions estudiades coincideixen en una característica comuna, que és la de la recerca de la pluridisciplinarietat i la transdisciplinarietat. Col·laboren amb artistes de diferents expressions i gèneres, consideren enriquidora aquesta convergència de diverses disciplines (pluridisciplinarietat) i difuminen les fronteres o límits entre els diversos territoris:

No pretenem separar un art d'un altre. Podríem intentar portar a terme qualsevol mena d'iniciativa, encara que inevitablement ens decanem cap a les vessants en què estem més introduïts, com ara la música, la literatura i les arts escèniques. Estem oberts a totes les seves combinacions i oficis paral·lels i complementaris.

Tot i això, es pot afirmar que hi ha determinats subsectors culturals que sí queden definits de forma més clara per sobre d'altres, com ara:

- Música: moltes de les entitats d'aquest subsector tenen com a objectiu principal la difusió de determinats gèneres, la creació de nous recursos per a l'edició i distribució, i l'organització de festivals;
- Arts plàstiques i visuals: les entitats que pertanyen a aquest subsector tenen com a punt comú el treball en favor de la reivindicació del subsector i la intenció de generar nous públics.
- Lletres: en concret cal destacar aquelles que es dediquen a la difusió de determinats gèneres literaris minoritaris.
- Arts escèniques: entre les organitzacions que pertanyen a aquest subsector, es pot identificar una delimitació entre aquelles de l'àmbit de la dansa i les del teatre i circ. En certa manera, a les organitzacions de l'àmbit teatral, el teatre acaba funcionant com una eina per poder donar veu i intervenir en problemes i conflictes socials.
- Festes i tradicions: en formen part la gran majoria d'entitats que es dediquen a la difusió de la cultura catalana tradicional i popular.

Estructura de gestió

Les organitzacions del tercer sector s'estructuren internament de diferents maneres, però predominen bàsicament dos models: les que segueixen una estructura que articula diferents òrgans de govern i les que es defineixen a si mateixes com a horitzontals. Són les organitzacions més petites (en quantitat de membres i nivell pressupostari) les que opten per aquesta última definició.

Les organitzacions que estructuren la seva gestió articulant diferents òrgans de govern fan servir:

- Junta directiva: moltes de les entitats de gran format i algunes de més petites es consoliden amb aquest òrgan de govern. Les de gran format, però, tenen els càrrecs més clarament definits: president, vicepresident, tesorero, secretari, etc. En molts casos, la junta directiva juga diferents rols: en algunes organitzacions

és només un mitjà per resoldre problemes concrets, i en d'altres es reuneix de forma periòdica i té poder de decisió.

- Assemblea general: normalment funciona com a òrgan sobirà.

També és important destacar de quina manera es prenen les decisions a les organitzacions del tercer sector. Els processos de decisions segueixen diferents dinàmiques:

- Presa de decisions de forma conjunta: entre tots els membres de la junta directiva o l'assemblea.
- Models top-down i bottom-up: on les juntes directives són les que generen les línies de treball més importants, o bé on els socis són els que prenen més protagonisme per a definir els objectius i activitats de les organitzacions.
- Figura líder: en algunes de les entitats, tots els càrrecs que tindria l'organigrama d'una junta directiva recauen en la figura d'una sola persona, que lidera els projectes i la presa de decisions. De vegades aquests líders són els directors artístics, i d'altres són els creadors de l'entitat en qüestió. Aquesta persona decideix els projectes i les activitats que s'han de portar a terme, encara que l'equip de treball pot tenir una incidència significativa.

Pel que fa a la divisió de les tasques, cada organització segueix una estructura diferent o, dintre d'un mateix projecte, pot combinar diferents estructures. Cal destacar que algunes organitzacions fan servir sempre el mateix sistema, que ja tenen definit a priori. D'altres, però, es divideixen el treball al llarg del desenvolupament dels projectes o activitats. Les formes de divisió de tasques que s'identifiquen en les diferents organitzacions són:

- Comissions de treball: normalment les organitzacions que funcionen amb junta directiva creen aquestes comissions. En la majoria de casos apareixen a les entitats de gran format.
- Àrees o grups de treball: es creen grups, que normalment són menys formals i específics que les comissions, amb l'objectiu de tenir un control més acurat de les tasques a desenvolupar.

Més enllà d'aquestes característiques formals, moltes de les organitzacions de tercer sector manifesten que la divisió del treball està molt condicionada per la disponibilitat de temps. En aquest sentit, moltes organitzacions depenen de la incorporació del voluntariat o de la implicació circumstancial de determinats col·laboradors. Algunes, especialment les de petit format, intenten transformar el que pot ser considerat com a obstacle en una estructura de treball flexible i col·laborativa.

Cal destacar un gran nombre d'organitzacions que defineixen la seva estructura com a horitzontal. Aquesta forma d'estructuració no és un patró estandarditzat entre les organitzacions del tercer sector cultural, però sí que existeix. Normalment treballen d'aquesta forma aquelles entitats que són relativament noves i de petit format. No es pot dir que existeixi un òrgan de govern concret, i els processos de decisions i la divisió de treball queden repartits per igual entre les persones que hi formen part:

Planificació estratègica

Una de les condicions més significatives de la gran majoria d'organitzacions és l'absència de planificació estratègica. Excepte en entitats consolidades de gran format i amb recursos econòmics regularitzats, les organitzacions no demostren tenir una visió a llarg termini.

Els nostres objectius no estan estipulats de forma explícita, en part perquè possiblement no els tenim. Treballem per projectes i els nostres objectius estan estretament vinculats a cadascun dels projectes per separat.

En aquest sentit, algunes de les organitzacions manifesten veure's condicionades per les característiques de les subvencions i el finançament de l'administració pública. Sobretot, pel fet que sovint les subvencions es reben un temps prolongat després de la seva aprovació. En aquest cas, quan l'administració pública es converteix en la font principal d'ingressos, les organitzacions es troben dependents i amb grans dificultats per actuar i planificar a llarg termini. Una vegada els han aprovat la subvenció, han de treballar amb un finançament previst però no disponible:

Hem aconseguit els resultats esperats, menys un que considerem molt important: la capacitat de planificació del projecte. Fins ara el finançament no ha estat un problema, gràcies al recolzament de diverses institucions públiques. Tot i això, després de 5 anys d'activitat, no podem aconseguir la suficient estabilitat econòmica per plantejar un treball a mig-llarg termini.

La planificació a mig-llarg termini és un dels problemes més comuns amb què es troben les organitzacions de petit format. Però existeixen algunes amb format similar al d'una empresa que, tot i no disposar de gran quantitat de mitjans, comencen a organitzar-se en aquest sentit:

Un altre canvi que ara estem experimentant, i que possiblement tindrà repercussions a mig-llarg termini, és la introducció d'una persona externa que ens ajudi a racionalitzar la feina, pressupostar de manera més ajustada, distribuir millor el treball. Si és veritat que la gestió de l'empresa s'ha realitzat sempre d'una forma molt intuïtiva, començar a disposar d'eines de gestió i elements de càlcul pot suposar un salt qualitatiu en el nostre desenvolupament i creixement.

Pel que fa a la definició de la missió i la construcció d'uns objectius que no només representin les característiques instrumentals dels projectes de les organitzacions, són menys de la meitat les que manifesten de forma explícita un posicionament i uns criteris d'actuació explícits. Cal destacar, lògicament, que algunes entitats no expliciten el seu model d'actuació, però quan presenten els seus objectius donen compte d'una missió concreta i una visió política i cultural clara en què fonamenten el seu treball.

Algunes organitzacions de major abast, que disposen d'una certa estructura organitzativa i d'un equip tècnic estable de treball, compten amb una planificació estratègica definida. En aquest cas la seva missió no es percep de manera implícita als objectius dels projectes, sinó que és un aspecte treballat i decidit prèviament.

Perfil de persones i de l'equip col·laborador

Definir el perfil de persones i de l'equip col·laborador de les organitzacions (la formació, estudis, experiència o remuneració) permet aproximar-se a aspectes centrals de l'organització com ara la qualitat de les propostes, el tipus de gestió o la seva política.

Tot i que existeix una gran varietat de perfils de persones que participen a les organitzacions, la majoria són professionals d'algun àmbit de les arts, les ciències socials o l'educació. En segon lloc, cal destacar la presència de professionals de les tecnologies, que poden estar estretament lligats a la creació de continguts artístics (videoart, música) o que ofereixen els seus coneixements per posar en marxa nous suports (pàgines web, xarxes, software lliure).

Gairebé totes les organitzacions treballen amb un equip fix i un grup de col·laboradors, que pot anar variant:

- a) Membres de l'equip: la majoria són professionals d'algun dels àmbits anteriorment mencionats: art, ciències socials, educació o tecnologia. En les organitzacions més grans, tots tenen contracte o reben un salari. En les organitzacions més petites, que són les més habituals, molts treballen com a *freelance*, reben remuneració escassa o no en reben cap, i s'hi dediquen per compromís amb els temes que es tracten. Per això, en aquest segon cas, es veuen obligats a compaginar aquesta feina amb una altra de més estable i que els proporciona més ingressos econòmics.
- b) Col·laboradors: depenent de l'organització, els col·laboradors poden anar canviant, segons el tipus d'activitats o projectes que es desenvolupin. N'hi ha de tres tipus:
 - Professionals remunerats: especialitzats en determinats àmbits, sobretot artístic, tecnològic o educatiu. Sovint formen part activa del programa d'activitats, intervenen puntualment en la creació o divulgació de continguts, o són convidats per impartir determinats tallers o oferir conferències.
 - Voluntaris amb formació i experiència: pertanyen sobretot a l'àmbit artístic, tecnològic o educatiu. És el cas de monitors que col·laboren en jornades, tallers o d'altres activitats; tècnics de muntatge i informàtica que ofereixen la seva col·laboració; o artistes que es presten a participar de les activitats.

- Voluntaris sense formació específica: són aficionats, amics o familiars dels membres de l'organització. És un perfil molt present en les organitzacions més petites. Moltes han de recórrer a aquest tipus de voluntaris degut a la falta de recursos o, en alguns casos, ho fan perquè prefereixen treballar amb gent que forma part del seu entorn. En aquest sentit, moltes de les persones voluntàries s'involucren en les organitzacions tenint en compte les afinitats personals i la voluntat de millorar la seva experiència professional.

Existeixen algunes organitzacions que estan formades en la seva totalitat per voluntaris. En aquest cas no els uneix un tipus de disciplina artística determinada, sinó altres factors que van més enllà, com la reivindicació del patrimoni històric, la identitat territorial o la defensa de drets de certs col·lectius:

El perfil dels nostres col·laboradors és molt divers i aquí és on radica la seva riquesa o capital humà. Hi ha des de jubilats que havien estat mecànics, infermeres, decoradors, radiòlegs o conserges fins a professors (universitaris, de secundària o de primària), geògrafs, enginyers, historiadors o llibreters. El que ens uneix és l'interès en millorar el barri i recuperar els vestigis del passat.

Cal destacar algunes organitzacions que aposten per mantenir l'estabilitat del seu equip de treball, tot i les dificultats de planificació mencionades anteriorment. Aconsegueixen aquest objectiu perquè contracten professionals amb una característica important: la polifuncionalitat. Al finalitzar un projecte el treballador pot incorporar-se a un altre, on la feina requerida pot implicar la realització de diferents tasques.

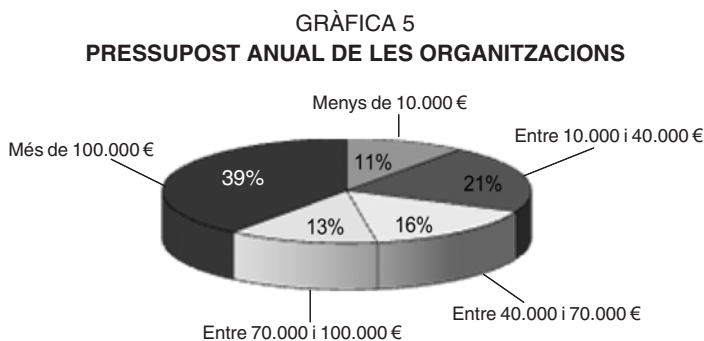
Finalment, cal destacar també el perfil internacional dels equips de moltes de les organitzacions. Un gran nombre dels seus integrants prové de països com ara Portugal, Itàlia o França. A més a més, alguns treballen o col·laboren des de fora de Barcelona a través d'Internet.

Pressupost

Totes les organitzacions del tercer sector cultural disposen d'un pressupost per poder portar a terme les seves activitats. La quantitat varia molt en funció de la mida de cada organització, però tant el seu origen com la distribució de les despeses acostumen a coincidir: la majoria d'organitzacions reben algun tipus de subvenció de l'administració i inverteixen aquests diners en la remuneració del seu personal i en la realització de les seves activitats. Tot i això, la quantitat, gestió i distribució d'aquest pressupost implica certs problemes i limitacions per a totes les organitzacions.

a) *Quantitat*

La quantitat de pressupost de què disposen les organitzacions determina de manera cabdal el plantejament i evolució de les seves propostes. A la gràfica 5 es presenta el percentatge d'entitats que compten amb les diferents escales pressupostàries.

Font: elaboració pròpia.

Més enllà de les xifres presentades, resulta gairebé tan important el percentatge d'organitzacions que disposen de més de 100.000 euros de pressupost (39%) com el de les organitzacions que disposen de menys de 30.000 (32 %).

Moltes organitzacions destaquen que, a causa de la manca de pressupost, és difícil portar a terme els projectes amb la qualitat

necessària. Com a conseqüència, determinats aspectes o projectes que caldria millorar es veuen relegats.

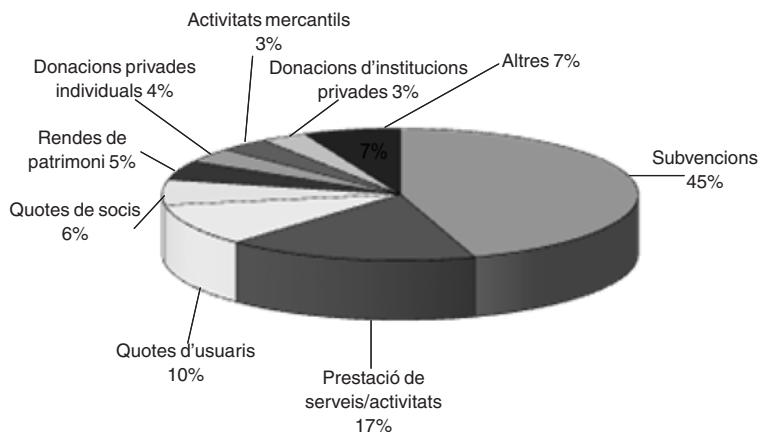
Encara que som conscients que hi ha molts aspectes a millorar, també sabem que la majoria d'aquests són fruit de les mancances que comporta el fet de no tenir una dedicació exclusiva a l'activitat, el que es podria traduir, simplificant, en una manca de pressupost.

Cal destacar que existeixen organitzacions que desenvolupen les seves accions amb un pressupost de 1.000 euros o menys, que sovint provenen d'ajudes públiques.

b) *Origen*

La majoria de les organitzacions depenen econòmicament, en gran part, de les subvencions públiques, que es converteixen en la font principal d'ingressos. Tot i això, moltes intenten complementar aquesta font d'ingressos amb d'altres, procedents sobretot de la prestació de serveis/activitats i de quotes d'usuaris. Aquestes últimes són quantitats que s'obtenen de, per exemple, impartir classes o tallers i llogar les sales.

GRÀFICA 6
ORIGEN DEL PRESSUPOST DE LES ORGANITZACIONS

Font: elaboració pròpia.

Les organitzacions reconeixen la importància de les subvencions públiques per a la seva subsistència. Algunes, fins i tot, reconeixen que sense aquestes ajudes no podrien existir.

Tot i aquest reconeixement, la majoria d'organitzacions expressen certes dificultats o inconvenients en la tramitació de les subvencions. Moltes organitzacions assenyalen aspectes a millorar del sistema d'avaluació que fan servir les administracions per concedir aquests ajuts, com per exemple l'exigència en la justificació econòmica, la valoració en clau de rendiment econòmic, la manca d'avaluació qualitativa i les dates que marquen les diferents fases de resolució.

Algunes de les organitzacions del tercer sector, tot i rebre algun tipus de subvencions, es mantenen principalment a partir dels beneficis de la prestació dels seus serveis, per les quotes de socis o per les donacions, siguin d'institucions privades o de persones particulars. En el cas d'una de les organitzacions analitzades, l'origen dels recursos prové en un 70% de donacions privades. En alguns casos, demanen una aportació econòmica per pagar despeses relacionades amb el taller.

Aquesta forma de finançament pot comportar dificultats per a la programació cultural de l'organització, ja que depèn de la voluntat dels participants:

El fet que totes les activitats siguin gratuïtes fa que, de vegades, la gent no les respecti igual que si hagués pagat per elles, per exemple en termes d'assiduitat i horaris.

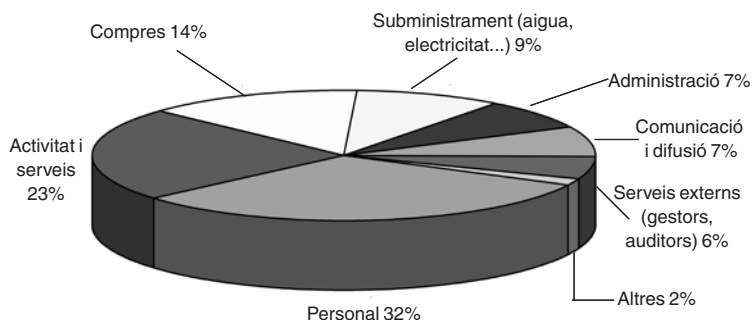
c) *Distribució de les despeses*

Pel que fa al pagament de les despeses, i depenent de factors com ara la dimensió de l'organització, la professionalització dels seus membres, el nombre de voluntaris o el tipus i el volum d'activitats, les entitats es comporten de forma molt diversa.

Com s'observa a la gràfica, la majoria del pressupost es destina al personal. Però gran part d'aquest personal, no es considera ben remunerat i no pot sobreviure exclusivament a partir del salari com a treballador de l'organització.

En segon lloc, la majoria d'organitzacions inverteixen el seu pressupost en activitats i serveis com tallers, espectacles, cursos,

GRÀFICA 7
DESPESES DE LES ORGANITZACIONS

Font: elaboració pròpia.

conferències, festivals, etc. Aquestes activitats s'ofereixen als diferents tipus de públic a un preu accessible. Cal destacar la gran quantitat de tallers formatius que es proposen i que acostumen a omplir un buit en l'oferta de formació artística assequible de la ciutat.

En aquesta sentit, la majoria d'organitzacions ha d'adaptar les seves activitats al pressupost disponible. Tant la qualitat com la quantitat de propostes varia en cada organització en funció d'aquest condicionant:

El tercer sector cultural i les tecnologies de la informació i la comunicació

Totes les organitzacions es manifesten conscients de la gran importància de les TIC, però no totes les han pogut incorporar al seu treball. Les que no les fan servir reconeixen un dèficit i asseguren que es troben en procés d'incorporar-les. En les organitzacions distingim tres camps d'utilització de les tecnologies: en la gestió interna, com a eina de difusió de la informació, i en la promoció d'accés de la ciutadania a les tecnologies.

a) *Gestió interna*

Aquest camp fa referència a l'ús de les TIC com a eina de treball diari per part de l'equip de l'organització. En aquest cas, només

una minoria les fa servir de manera regular o diària en el seu treball intern. Generalment són les organitzacions de caràcter virtual o de més recent creació, en què la tecnologia té un pes significatiu com a contingut dels seus programes i activitats. En aquests casos, les TIC es converteixen en un espai de creació i diàleg:

Des dels seus orígens, hem treballat en l'àmbit de la creació amb noves tecnologies, per tant el factor d'innovació, tot i no ser una condició imprescindible, sempre ha estat present. Ens agraden els nous punts de vista i les noves metodologies de treball creatiu.

b) *Difusió de la informació*

Aquest punt fa referència a l'ús de les TIC per a la promoció de les activitats de l'organització o per facilitar informació als ciutadans.

La majoria d'organitzacions compten amb una pàgina web i assenyalen la seva importància com a eina de promoció i difusió orientada als ciutadans, però no la mantenen actualitzada per falta de temps. Gairebé totes requereixen una reforma i admeten que es troben en procés de portar-la a terme. En aquest cas, la majoria han justificat aquest retard per la manca de recursos. Moltes organitzacions petites prefereixen invertir el pressupost en continuar mantenint les seves activitats, abans que fer-lo servir en personal o temps per crear una pàgina. Tot i això, la majoria són conscients que han d'incorporar aquest instrument el més aviat possible.

Un petit nombre d'organitzacions, les que s'organitzen pràcticament de forma virtual o les que són de creació més recent, mantenen la pàgina web actualitzada i la conceben com un espai essencial d'informació. En aquest cas, les pàgines proporcionen un gran nombre de links, que porten a biblioteques virtuals, arxius de consulta, blogs o pàgines d'altres col·lectius.

Les nostres web són un espai de diàleg, de participació de producció de nous continguts, de respostes i interacció dels col·laboradors que rep una mitja de 7.000 visites mensuals. Són un espai de difusió i distribució de continguts i experiències, un diari d'activitats i un entorn d'experimentació i innovació de les nostres noves estratègies i eines de coproducció culturals.

c) Accés de la ciutadania a les TIC

Per a la majoria d'organitzacions, les TIC són només un mitjà per a difondre les seves activitats. Però existeix una minoria que és conscient de la necessitat d'apropar aquests llenguatges a la ciutadania i incorporen aquest objectiu als seus programes. Les que actuen d'aquesta manera es poden classificar en dos grups:

- Organitzacions que es dediquen específicament a les TIC: imparteixen tallers de programari lliure, disseny web, activisme a la xarxa. Per accedir als seus tallers es requereix un mínim de coneixements informàtics. Els participants són normalment persones joves, de 25 a 45 anys, que d'alguna manera estan lligades al món de la cultura o de les tecnologies.
- Organitzacions que tenen com a objectiu el desenvolupament d'accions culturals de proximitat (sobretot territorial) i ofereixen una programació variada per a un públic també divers. Ofereixen tallers d'iniciació a la informàtica, de ràdio per Internet, de programari lliure. Contribueixen a apropar les TIC a aquelles persones que les desconeixen o que es troben interessats en utilitzar-les amb major freqüència.

Volum d'activitat i impacte

Les organitzacions desenvolupen una mitjana de quatre projectes centrals per any. Més enllà d'aquestes propostes, totes ofereixen una gran varietat d'activitats com ara tallers, jornades, intercanvis o conferències, que varien segons el tipus d'organització.

Moltes organitzacions es veuen obligades a programar menys activitats de les que desitjarien a causa de la manca de pressupost. Tot i disposar d'idees i de continguts per poder portar a terme les activitats, la majoria redueixen el volum de les seves propostes per poder mantenir un mínim de qualitat.

Un volum més alt d'activitat demana també molta més implicació per part dels membres de l'organització, exigència que sovint no es correspon amb la seva remuneració o disponibilitat horària.

Pel que fa a l'assoliment dels seus objectius, la gran majoria es mostra satisfeta, però no especifica el tipus d'impacte que volia aconseguir. Algunes, però, són conscients de la importància que té mesurar aquest factor, però els ha estat impossible per falta de

planificació i recursos humans. En canvi, sí que defineixen el tipus de públic que participa en les seves propostes. Aquest varia molt segons el tipus d'activitat que es planteja:

- Orientades al públic general: segons el que afirma la majoria d'organitzacions, les seves activitats estan obertes a tothom i inclouen a tot tipus de públic. En la pràctica, però, això no succeeix sovint. Tot i que existeix una voluntat d'acollir a tothom, només ho aconsegueixen les que s'apropen a l'àmbit social i educatiu, i les que ofereixen una gran varietat de propostes o tallers amb un nivell d'especialització baix o mitjà:

El nostre públic és ben divers i heterogeni, depenent de l'àrea d'actuació de l'activitat o projecte. Aquest fet és tant un gran avantatge: no hem format «ghetto» ja que tenim públic/beneficiaris de totes les edats, tots els extractes socials, tots els orígens. Però també és un gran inconvenient a l'hora de comunicar les activitats, ja que hem de pensar constantment estratègies específiques per a cada projecte.

- Orientades a un públic específic: es poden identificar dos tipus d'organitzacions que manifesten desenvolupar activitats per a col·lectius d'usuaris determinats.
 - Les organitzacions que pretenen arribar a una varietat de públic, però que reconeixen que els usuaris acaben sent especialitzats en l'àmbit de les arts, la investigació cultural, les ciències o la tecnologia. El públic de propostes culturals més específiques i innovadores és el que es dedica a la investigació cultural o a les arts.
 - Les organitzacions que directament enfoquen les seves propostes cap a un segment de població determinat: immigrants, joves, gent gran, músics, artistes professionals.

Contextualització de les organitzacions i relacions amb l'entorn

Un estudi de les organitzacions del tercer sector cultural a Barcelona ha de contemplar les característiques pròpies de l'ambient, i el context temporal i espacial que condiciona el seu desenvolupament. Per això, aquest apartat sintetitza els trets principals de les relacions de

les organitzacions en tres sentits: dins el propi camp del tercer sector cultural, amb les administracions públiques (i els seus equipaments), i finalment, amb les empreses culturals.

Relacions entre organitzacions de tercer sector cultural

¿Es visualitzen les organitzacions del tercer sector cultural com a components d'un sector propi? Una resposta més àmplia es desenvolupa als propers dos capítols del llibre. Però cal avançar que en trets generals no existeix una estratègia comuna de col·laboració i posicionament del sector. Excepte dues organitzacions orientades a la dinamització sociocultural, cap entitat utilitza l'expressió «tercer sector» per emmarcar les seves activitats. No es percep, per tant, un sentiment de pertinença al sector.

Tot i que es van establir contactes determinats entre elles, la majoria d'organitzacions prefereix treballar de manera autònoma i col·laborar amb d'altres per projectes o activitats determinades. Moltes encara no troben, o no s'han plantejat, la necessitat d'estratègies comunes.

Som participants de projectes que per una o altra raó ens són afins. De fet, en certa manera preferim les col·laboracions efímeres, encara que es converteixin en reiterades. No creiem que sigui necessari afiliar-se a una organització per a realitzar col·laboracions molt estretes.

Tanmateix, cal tenir en compte que algunes organitzacions formen part de xarxes que inclouen altres entitats de la ciutat o, fins i tot, amb altres d'internacionals. Però, en general, no acostumen a produir-se més que col·laboracions concretes en festivals o activitats determinades. En general, no existeix un treball comú orientat a una missió concreta, més enllà de la participació en les propostes o alguns intercanvis.

Pel que fa a la reivindicació o reclam conjunt de legitimitat i reconeixement de l'acció cultural realitzada pel sector, la majoria d'organitzacions coincideixen en les seves crítiques o demandes, sobretot pel que fa al reconeixement de la feina realitzada i del suport econòmic a través de les subvencions. Tot i això, no han iniciat una estratègia comuna visible.

El tercer sector cultural està més desenvolupat en determinats espais i al voltant de determinades temàtiques. Les organitzacions estableixen ponts i interseccions amb altres àmbits i sectors, sobretot amb aquells lligats a l'educació, el desenvolupament territorial, la interculturalitat, les polítiques de gènere, joventut, i medi ambient.

a) *Educació*

Un gran nombre de les organitzacions consultades treballen per ampliar i aprofundir les relacions entre cultura i educació. La formació és un dels objectius bàsics per poder comunicar els seus coneixements, per dotar de continuïtat una manera d'actuar sobre l'entorn i per potenciar la creativitat des de diferents disciplines artístiques. La majoria considera que omplen un buit en allò que habitualment es considera com «educació», tant per la manera de d'educar com pel tipus de continguts. En molts casos, entenen que l'educació no només té lloc en espais formals, estrictament vinculats a les universitats i les escoles. Les organitzacions busquen promoure altres aprenentatges, a partir de continguts, valors i altres activitats que permeten disposar d'eines i competències perquè les persones puguin respondre als reptes actuals.

En les organitzacions del tercer sector apareixen sobretot dos tipus d'activitats de formació: d'una banda, la que està dirigida a persones no especialitzades; i de l'altra, la dirigida a professionals especialitzats en un subsector cultural determinat.

Pel que fa al primer tipus d'organitzacions, les dirigides a grups no especialitzats, la majoria tenen una voluntat d'intervenció socio-política molt definida. Els seus objectius estan orientats cap a la inclusió social, la participació ciutadana i les polítiques de gènere. El segon tipus d'organitzacions, que ofereixen una formació més especialitzada, es concentra en formar professionals, des de ballarins o artistes multimèdia fins a productors culturals.

Cal destacar que aquestes organitzacions del tercer sector cultural utilitzen metodologies educatives transversals.

L'objectiu és potenciar la mobilitat internacional com a eina pedagògica dins de l'educació popular i no formal, establint una relació directa entre els joves de diferents realitats socials, culturals i geogràfiques.

També existeixen algunes organitzacions que no es dediquen directament a l'educació, però la formació i els tallers apareixen com a complement de les seves activitats principals. Aquests tallers es corresponen amb el subsector en què s'emmarca l'organització.

b) *Desenvolupament territorial i espai públic*

El desenvolupament territorial i l'ús de l'espai públic és un dels temes que més tracten les organitzacions del tercer sector cultural. Les organitzacions desenvolupades al voltant d'aquesta temàtica coincideixen en defensar la identitat del barri on s'ubiquen. Moltes han estat creades a partir de tensions socials, per conservar el patrimoni històric o per compensar el que es considera la pèrdua d'identitat de la zona. Com s'ha avançat, una anàlisi completa sobre aquest tema es pot trobar en els següents dos capítols.

c) *Inclusió social i interculturalitat*

Moltes organitzacions del tercer sector enfoquen les seves propostes a determinats col·lectius que, en ocasions, no es troben representats ni contemplats per altres entitats. Les organitzacions del tercer sector omplen aquest buit i ofereixen activitats culturals socialment inclusives. També aposten per apropar territoris i cultures, promovent la interculturalitat i els intercanvis internacionals.

Els objectius més importants d'aquest tipus d'organitzacions són bàsicament l'accés a la cultura, la participació, la potenciació de la creativitat i l'intercanvi cultural.

d) *Gènere*

La gran majoria d'organitzacions contempnen les política de gènere com a eix transversal a les seves activitats. Mes enllà d'aquesta característica, existeixen algunes organitzacions orientades de manera específica a la seva promoció. En aquest cas, enfoquen la qüestió de gènere des de diferents punts de vista: des d'una vessant artística i creativa, des de la formació i/o des de la dinamització sociocultural.

e) *Joves*

La majoria de propostes de les organitzacions del tercer sector tenen en compte els joves com a potencials usuaris, a banda d'una

minoria que dissenya els seus projectes orientats a aquest grup. En general, potencien la seva creativitat i mirada crítica.

f) *Medi ambient*

Dintre del tercer sector cultural, una minoria d'organitzacions treballen de manera molt focalitzada en l'àmbit del medi ambient i, en concret, la promoció de l'agricultura ecològica. També promouen el reciclatge i la sostenibilitat. En el cas d'alguna organització, la seva reivindicació va molt lligada a la qüestió del territori, com els centres socials ocupats, que promociónen un entorn compartit pels veïns del barri.

Relacions amb l'administració pública i els seus equipaments

Tres aspectes resulten fonamentals en el moment d'explicar les relacions de les organitzacions amb l'administració pública: les característiques de les subvencions que reben, els vincles amb els equipaments públics i el marc legal.

Les subvencions és un dels temes que més preocupa a les organitzacions del tercer sector cultural. Per analitzar el seu impacte cal tenir en compte:

a) La seva durada: la majoria d'organitzacions assegura que la durada o terminis de presentació de les sol·licituds dificulta la planificació dels projectes, sobretot els de llarg termini.

La nostra experiència sembla indicar que la dificultat de mantenir una estabilitat econòmica bàsica a mig i llarg termini, i la consegüent incapacitat de planificació es deu, entre altres coses, a certa dificultat de les institucions subvencionadores de plantejar ajudes plurianuals amb convocatòries obertes i fora de les lògiques de les indústries culturals de gran pressupost.

b) Els criteris per concedir les subvencions: algunes organitzacions manifesten no comprendre de forma clara la lògica i els conceptes que es fan servir per valorar-les. Moltes afirmen que se les mesura pel seu rendiment econòmic o d'altres aspectes no vinculats amb l'interès públic de les propostes que ofereixen.

No es dóna cap suggeriment sobre possibles millores per al projecte, no hi ha cap avaluació constructiva. Les avaluacions que fa l'entitat subvencionadora són només de caire econòmic i d'impacte a nivell de públic.

Tot i així, la majoria d'organitzacions reconeixen la importància fonamental de les subvencions per a la seva subsistència i agraïxen disposar d'un pressupost essencial o bàsic per a la realització de les seves activitats.

La majoria d'organitzacions coincideixen en afirmar que la concessió de subvencions és un aspecte importantíssim per a poder desenvolupar els seus processos de proximitat i excel·lència cultural.

Pel que fa als equipaments públics, la relació que tenen les organitzacions és diversa. Algunes s'ubiquen en equipaments públics des de la seva fundació, altres mantenen un cert nivell de co-gestió, a algunes els cedeixen els espais en forma de residències i altres hi estableixen un ús temporal.

Es pot afirmar que al voltant de la meitat de les organitzacions utilitza equipaments públics per a les seves activitats. L'altra meitat les porten a terme en els seus propis locals de lloguer o lloguen espais per a determinats festivals o jornades.

També existeix un nombre d'organitzacions que han pogut portar a terme els seus projectes en espais públics, com biblioteques o centres cívics. Cal dir, però, que aquesta cessió d'espais sol ser esporàdica.

A banda d'aquests dos tipus de dinàmiques que s'estableixen amb els equipaments, existeixen algunes organitzacions que resideixen de manera permanent en institucions públiques, com ara el CCCB, la UB o determinats centres cívics.

Utilitzem el nostre material o el de les institucions públiques amb què col·laborem i que ens cedeixen els espais per a fer les nostres activitats. Totes les activitats són gratuïtes. Quan és necessari, les relacions amb les empreses de lloguer o contractació són assumides per les institucions públiques, no per nosaltres.

Existeixen algunes organitzacions, però, que han trobat dificultats a l'hora d'accedir a determinats equipaments públics.

Actualment ens trobem en la disjuntiva d'haver de desenvolupar activitats i projectes en centres cívics, gestionats per empreses culturals, on, si no ets del barri o del districte, has de pagar per utilitzar les sales o els equipaments, tot i estar buits o no ser utilitzats.

De vegades, la presència de les administracions públiques ha tingut en compte la veu i personalitat pròpia de les organitzacions. Tot i que les organitzacions que han participat en els processos de formulació de les polítiques de l'administració són una minoria, existeixen exemples que es materialitzen en plans estratègics, col·laboracions en projectes impulsats per biblioteques, activitats a IES, estratègies d'acollida o consultes per projectes educatius.

Actualment formem part de diverses comissions del Pla de Desenvolupament Comunitari i treballem transversalment amb associacions de veïns, associacions de comerciants, equipaments socioculturals, esportius, IES, CEIPs, associacions d'immigrants o serveis socials.

Pel que fa al marc legal, en alguns casos, les organitzacions del tercer sector han funcionat com a interlocutores de l'administració, ja sigui proporcionant informació o responenent consultes per certs plans estratègics. A canvi, s'estableix un vincle que pot donar lloc a negociacions sobre el marc legal, ja sigui referit a la política de subvencions o respecte a l'espai públic. Algunes organitzacions han estat consultades per una possible millora o canvi en normatives cíviques.

El projecte de llarga durada ens ha donat consistència com a interlocutor polític davant de l'administració i també visibilitat dins el món artístic i cultural barceloní. Recentment, hem estat reclamats per les administracions públiques per establir converses sobre la modificació del format d'actuació municipal en relació a l'espai públic.

També existeixen algunes organitzacions que són contractades per l'administració per cobrir una oferta de serveis. Per exemple,

educadors que realitzen serveis educatius permanents a museus o organitzacions que es beneficien de contractacions del Pla Ocupacional de la Generalitat.

Relacions amb el mercat i les empreses del sector

Les organitzacions del tercer sector cultural també estableixen relacions amb empreses del sector de les indústries culturals. Els models de gestió de la cultura que fan servir poden assemblar-se o diferenciar-se segons els casos.

Les organitzacions més grans o amb format d'empresa estableixen relacions de col·laboració amb empreses culturals. Aquestes relacions es poden desenvolupar a partir del lloguer de material, el desenvolupament de projectes conjunts, l'edició de material de comunicació, etc. En aquest cas algunes organitzacions contracten serveis d'empreses, però també a l'inrevés.

Hem fet projectes conjunts amb empreses del món musical per fer intercanvis. També hem contractat serveis a diferents empreses i hem cedit espais del centre cultural a empreses del sector, tot i que habitualment el que fem són intercanvis. En algun cas hem contractat els serveis d'empreses de lloguer de material tècnic.

Algunes organitzacions, però, prefereixen no mantenir cap tipus de contacte amb empreses, normalment perquè tenen un marc d'actuació que va encaminat cap a l'establiment de relacions amb altres tipus d'entitats. Aquestes organitzacions prefereixen promocionar aspectes que no es contemplen a les grans empreses de la indústria cultural, com el copyleft, la cultura i programari lliure o les col·laboracions amb altres associacions del tercer sector:

No tenim intenció d'esdevenir empresa i la nostra relació amb algunes d'elles és més aviat crítica. Apostem pel copyleft, el programari i la cultura lliure. Sobretot col·laborem amb associacions i col·lectius més que amb empreses culturals. Col·laborem amb la indústria cultural com a individus i no com a col·lectiu.

Existeix una minoria d'entitats que ha intentat o ha necessitat relacionar-se amb determinades empreses, però els resultats no han

estat satisfactoris. Atribueixen aquestes dificultats de relació a la necessitat que tenen les empreses de recolzar projectes comercials, que aportin beneficis econòmics i que no suposin una aposta arriscada. En general, apunten cap a una falta de comprensió del tercer sector cultural:

La relació amb empreses de la indústria cultural no és satisfactòria pel que fa a projectes no estrictament comercials. Hi ha manca de comprensió i de risc per donar l'oportunitat de promocionar amb normalitat obres de qualitat que no poden contrastar la seva viabilitat econòmica.

Les organitzacions del tercer sector no representen una competència directa per a les empreses culturals, ja que defineixen el seu tipus de públic com a diferent i es consideren un model complementari.

Som una productora i segell que edita tot el material sota llicències lliures Creative Commons i el distribuïm de forma gratuïta on line. Ens interessen els canvis que s'estan produint en la indústria musical global i, lluny d'entendre'ls com a perjudici, considerem que poden esdevenir un avantatge significatiu, que pot obrir noves estratègies de mercat amb resultats satisfactoris dins de l'actual indústria cultural.

III. ANÀLISI DE LES DINÀMIQUES DEL TERCER SECTOR CULTURAL A BARCELONA

Introducció

Aquesta segona part del llibre pretén aprofundir en l'anàlisi de cinc organitzacions d'entre el primer grup seleccionat. Es tracta de cinc casos considerats especialment significatius, tant pel que fa a la seva singularitat en el model d'impuls de la producció cultural com en determinats trets generalitzables per a una caracterització del tercer sector cultural de la ciutat.

Per tant, la selecció de cinc casos serà d'utilitat per a analitzar principalment les dinàmiques de proximitat i excel·lència de les accions culturals desenvolupades per les organitzacions de tercer sector. S'aprofundeix així en l'anàlisi combinada de la interacció social i la producció cultural reconeguda per la seva qualitat, en la capacitat de les organitzacions per promoure alhora espais de resocialització i accions considerades valuoses per part dels diferents actors de l'àmbit cultural.

A partir d'aquest objectiu general, l'anàlisi de cinc casos s'ha desenvolupat tot tenint en compte el repte de posar a prova en la pràctica conceptes com els de proximitat i excel·lència de les accions culturals, amb les corresponents implicacions i limitacions pròpies de qualsevol dinàmica cultural. Per tant, s'ha posat especial èmfasi en identificar aquestes dinàmiques en la seva complexitat i diversitat. És a dir, l'objectiu d'aquesta part del llibre ha estat conèixer de quina manera i amb quins resultats les organitzacions de tercer sector utilitzen aquestes categories (de forma explícita o incorpo-

rades en les seves accions), tant des d'una perspectiva conceptual com estratègica i aplicada. En definitiva, es tracta d'una anàlisi que comporta un procés d'aprenentatge, que es considera d'utilitat per a tots als agents implicats en el desenvolupament del tercer sector i, en general, de la realitat cultural de Barcelona.

Per què aquests cinc casos?

Les organitzacions estudiades han estat Telenoika, Propost.org, Platoniq, Lluïsos de Gracia i la Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa. S'ha considerat que les cinc organitzacions resulten rellevants com a objecte d'estudi per diferents motius.

En primer lloc, perquè permeten comprovar de quina manera la conceptualització inicial sobre el tercer sector cultural que aquest llibre presenta resulta adient. És a dir, els casos resulten d'utilitat per contrastar hipòtesis prèvies sobre la capacitat de les organitzacions per a promoure dinàmiques de proximitat i excel·lència cultural i contrapesar l'aparent desvinculació territorial de les noves dinàmiques econòmiques. Però també sobre l'interès públic de les seves accions, la reconfiguració i repolitització de l'espai públic i la relació que s'estableix amb les administracions públiques. Els cinc casos expressen la diversitat i la riquesa organitzativa del tercer sector d'acció cultural a la ciutat, tant pel que fa als seus objectius, com per la seva trajectòria històrica i per la seva diferent inserció territorial.

En segon lloc, es tracta d'organitzacions significatives també pel que fa a la seva singularitat, l'impacte concret de les accions que promouen en la producció cultural de la ciutat. Són diverses i alhora representatives pel que fa al seu origen, el tipus i àmbit d'activitat cultural, el model d'organització interna, les relacions establertes amb la resta d'agents culturals, etc. Per tant, es tracta alhora de casos genèrics i específics, que permeten conèixer més en profunditat l'acció de les organitzacions i alhora caracteritzar de forma més acurada el tercer sector cultural a la ciutat.

L'estructura de cada anàlisi de cas segueix un ordre similar, encara que el contingut i les dinàmiques estudiades són diferents. En primer lloc, es presenten les característiques bàsiques de cada organització. Tot seguit, s'analitza amb detall de quina manera les

accions desenvolupades generen dinàmiques de proximitat i d'excel·lència cultural. En aquest sentit, es presta especial atenció a la relació entre aquests processos i l'interès públic de les activitats i programes, la capacitat per a generar capital social o per integrar mecanismes de lideratge i transmissió de coneixements. Finalment, es posen de relleu un conjunt de dinàmiques pròpies del model d'acció cultural de cadascuna de les organitzacions, però que es considera que resulten apropiades per a una caracterització del tercer sector cultural de la ciutat.

Telenoika

Presentació

- Nom: Telenoika
- Web: www.telenoika.net
- Data de creació: 2000

Telenoika és una associació cultural que funciona com a plataforma d'esdeveniments artístics, socials i culturals lligats a l'experimentació i a la creació amb tecnologies audiovisuals. L'organització es va crear l'any 2000 per respondre a una manca d'accions i espais dedicats a l'emergent cultura de la videocreació en directe. Actualment té la seva seu al barri del Raval.

L'origen del nom Telenoika prové del concepte *telenoia*, paraula creada pel científic Roy Ascott per definir com la telemàtica afecta a la societat i com es pot utilitzar per compartir en un context de connectivitat global. Autodefinida com a comunitat creativa audiovisual oberta, Telenoika reuneix en l'actualitat a un grup de persones interessades en la investigació de vies alternatives de comunicació i expressió artística. Hi col·laboren músics, artistes visuals, programadors de software lliure i persones interessades en la cultura audiovisual.

Els objectius principals de l'associació són oferir recolzament a artistes emergents del subsector audiovisual, omplir buits existents en el terreny de la docència de les arts visuals i visibilitzar i dignificar la creació audiovisual com a llenguatge d'expressió artística. L'associació no desenvolupa un programa anual concret, però al llarg dels seus anys d'existència ha portat a terme de manera di-

ferenciada activitats concretes, festivals i programes de beques de creació i investigació.

El tipus de públic que participa en les seves propostes acostuma a ser estudiants i professionals de belles arts, comunicació audiovisual, disseny gràfic, cinematografia, música, teatre, circ i informàtica, tot i que també hi participa gent no professional amb inquietuds artístiques.

El web de Telenoika és un node actiu i un eix vertebrador de l'activitat de l'associació. Després de 5 anys d'activitat presencial en el local, els seus membres van decidir crear-lo amb l'objectiu d'aglutinar una comunitat de persones interessades en interrelacionar-se i compartir les seves inquietuds. La pàgina és una finestra que els permet establir contactes amb altres grups, associacions o individus vinculats a les tecnologies audiovisuals. A més, també es concep com un espai per mostrar i promocionar els treballs dels membres de la comunitat, i com a eina de seguiment dels projectes becats.

La forma de gestió de la web reflecteix en molts aspectes l'estructura interna de Telenoika. Qualsevol usuari d'Internet hi pot accedir, però existeixen diferents nivells de participació, segons el grau d'implicació en l'associació: els administradors hi poden publicar i alguns membres actius (*publishers*) també. Pel que fa als continguts, la pàgina ofereix informació sobre els tallers, una de les activitats principals de l'associació. S'actualitza periòdicament amb notícies relacionades amb el món de l'audiovisual i s'hi publiquen les convocatòries de beques. És també un arxiu de totes les activitats, propostes i festivals on ha participat l'associació. També serveix d'eina de seguiment dels projectes becats i d'espai de promoció dels artistes associats a Telenoika. La majoria dels continguts es poden llegir en català, tot i que moltes informacions apareixen publicades en anglès o, en menor mesura, en castellà.

Els links que apareixen als diferents apartats són nombrosos i porten, per exemple, a pàgines de festivals internacionals, notícies sobre moviments socials de Barcelona o projectes amb altres col·lectius.

L'origen dels recursos econòmics prové de les subvencions públiques i aquests s'inverteixen de manera majoritària en les activitats i serveis que es desenvolupen.

Proximitat i excel·lència: accions culturals significatives

Pel que fa al desenvolupament d'una programació cultural de proximitat, Telenoika:

- Fomenta l'accés a pràctiques culturals en l'àmbit audiovisual i promou la creació artística com a activitat inclusiva i participativa.
- Genera espais que funcionen com a altaveus de les necessitats, opinions o coneixements de la ciutadania, a partir de la utilització de nous suports tecnològics i eines de comunicació.
- Cohesiona la comunitat de creadors audiovisuals, amb l'objectiu de visibilitzar aquest tipus de llenguatge.
- Desenvolupa un model d'intervenció social i cultural singular, que incorpora les TIC (i les eines de programari lliure).

Pel que fa al reconeixement de les seves accions per part de l'àmbit cultural, Telenoika:

- Desenvolupa un model de gestió intern i impulsa una metodologia en els seus processos de creació audiovisual que assegurin, en bona mesura, la qualitat de les seves activitats i resultats.
- Està considerada com una organització significativa per part dels diferents actors culturals, com ara creadors audiovisuals, altres organitzacions de tercer sector o institucions públiques.

Una comunitat accessible i activa

Telenoika es dirigeix a aquelles persones interessades en conèixer i experimentar amb els nous llenguatges de la creació artística. L'associació fomenta l'accés a la cultura i entén la creació artística com a camp inclusiu i participatiu. Una de les eines que més contribueixen a aquesta inclusió i participació són els tallers, que ofereixen una formació a preu assequible, esdevenen un escenari d'aprenentatge i traspàs de coneixement, i es converteixen en un punt d'inici per a col·laboracions artístiques entre persones que es troben per primera vegada.

Els tallers compleixen també un dels objectius principals de l'associació: omplir un buit en l'oferta de formació artística d'aquest subsector i impartir les classes amb un vocabulari accessible, contribuint d'aquesta manera a l'apropament entre professionals i participants.

Telenoika aconsegueix difondre les tecnologies de la informació i la comunicació entre un públic més heterogeni que el del camp artístic i cultural. No arriba a desenvolupar de manera concreta iniciatives orientades a la gent gran o a grups en risc d'exclusió, però sí que estableix lligams entre un àmbit especialitzat, com el de les TIC, i persones que no tenen una formació específica. De fet, contribueix a la creació d'un entorn comunitari i inclou activitats de divulgació, enteses aquestes com una idea d'iniciació a propostes bàsiques, tot i que després puguin adquirir més complexitat.

Pel que fa al foment de les capacitats d'expressió de les persones, Telenoika promociona el seu desenvolupament a través d'espais que poden funcionar com a altaveus de les seves necessitats, opinions o coneixements. L'organització promou la utilització de nous suports i noves maneres de comunicació, mitjançant les quals els col·laboradors o participants vehiculen els seus propis continguts. En el cas del camp audiovisual, la veu generada compta amb una potència especial, ja que aquests mitjans tenen la capacitat d'arribar a un gran nombre de persones, en moments i llocs diferents, i de manera sistemàtica. Tenint en compte que moltes de les accions de Telenoika són de caràcter presencial, es contribueix a fomentar l'apropament artista-públic.

Les accions de Telenoika reflecteixen interessos i preocupacions vinculades estretament als nous llenguatges de la comunitat artística audiovisual. De fet, un dels seus objectius principals és visibilitzar i dignificar la creació audiovisual com a llenguatge d'expressió artística. Per això, entre d'altres activitats, ofereixen beques de formació i organitzen jamms obertes de vj's (video-jockeys) o dj's.

A més, el projecte de l'organització va dirigit a cohesionar una comunitat activa de creadors audiovisuals, a crear vincles entre ells. D'aquesta manera, les accions de proximitat s'adrecen a un tipus de públic determinat. El que sembla que aconsegueix Telenoika és la reinterpretació del lloc dels seus membres en la societat: aquells artistes, creadors o aficionats, no sempre connectats, interactuen i generen un cert grau de comunitat, tot establint en alguns casos vincles amb altres disciplines. L'associació planteja l'objectiu de la construcció d'una comunitat potencialment il·limitada de relacions interpersonals, xarxes que comparteixen informació, arxius i experiències en el terreny audiovisual.

Aquesta lectura de proximitat, en canvi, no s'observa en la relació que l'organització estableix amb l'espai geogràfic més proper. L'organització no mostra la seva identificació amb un determinat territori, sinó que aquesta relació es va articulant segons els tipus de propostes i es va adaptant a diferents entorns.

Pel que fa a la transformació de l'entorn, Telenoika manté una actitud activa respecte a les condicions del seu subsector. Promou el desenvolupament de noves condicions en l'àmbit de les TIC i dels artistes que les utilitzen. En menor mesura, però definit per les seves intervencions en espais urbans, existeix un treball desenvolupat a espais públics, de manera que les accions proposades aconseguixen visibilitat en àmbits de barri o de ciutat i impacte en un públic més ampli.

Tot i que les seves accions estan dirigides a l'accés a determinades eines de creació, l'organització també intenta transformar el seu entorn més proper, de comunitat. Aquesta acció es materialitza en la participació de projectes col·lectius amb altres organitzacions del territori, com és el cas d'Hangar. Cal destacar, també, col·laboracions en processos d'intervenció social i política, com ara actuacions en l'espai urbà contra l'especulació immobiliària. És el cas, també, del taller de Les Luthiers Drapaires, desenvolupat a Girona en col·laboració amb el centre contemporani Bòlit que consistia en la fabricació dels instruments d'una orquestra audiovisual reciclada a partir de la modificació d'elements provinents de ràdios, rentadores, ordinadors i residus tecnològics diversos.

L'intercanvi com a motor d'un model propi

Un dels motius que va impulsar la creació de Telenoika va ser la reinterpretació del paper que poden tenir les TIC per a fomentar la creativitat i les capacitats individuals i col·lectives. L'entitat treballa amb les possibles connexions entre els espais de trobada físics (jamms en directe amb públic, projecció de documentals, tallers presencials) i virtuals (web, blogs, taller d'escenografia virtual). D'aquesta manera, combinant presència i absència física aconseguixen generar processos i continguts culturals amb el col·lectiu d'usuaris com a centre del procés de creació. Això s'aconsegueix perquè l'espai virtual és una eina de comunicació que redefineix les barreres de l'espai i el temps, i els usuaris poden compartir informació i mantenir el

contacte d'una manera més habitual, i alhora el treball formatiu amb els professors es desenvolupa amb més fluïdesa.

Telenoika desenvolupa un model propi, que comparteix algunes característiques amb d'altres organitzacions del tercer sector. Adopta el programari i les formes de distribució lliures com a eix vertebrador. No només ho fa com a recurs tècnic, sinó com a model d'intervenció social i cultural. La incorporació d'aquest aspecte ve motivada per la recerca d'un model de creació i distribució cultural propi:

Valorem la importància de les eines de creació lliures. La difusió de projectes de programari lliure i la utilització d'aquests als tallers per centrar l'activitat de la creació, lluny d'interessos comercials.

Creació d'una comunitat audiovisual crítica amb l'entorn

Les accions culturals de Telenoika cerquen el desenvolupament de capital social entre la comunitat de creadors audiovisuals, però també estableixen vincles amb altres àmbits culturals. Alhora, aquestes accions prenen en consideració debats i qüestions d'interès públic.

Telenoika promou d'una manera conscient i clarament organitzada les relacions entre artistes del subsector audiovisual. De fet, aquest és un dels pilars bàsics de l'organització i apareix com a un dels objectius principals en el moment de la seva fundació:

Un dels pilars bàsics és el foment de projectes de creació i cohesió d'una comunitat activa de creadors audiovisuals, mitjançant activitats periòdiques o creació de col·lectius estables.

Les activitats periòdiques han reforçat els lligams interns de la comunitat, que aposta pel treball en equip i afavoreix una estructura assembleària. Tots aquests aspectes han portat Telenoika cap a la formació d'una comunitat homogènia relacionada amb el subsector de l'audiovisual. A més, la relació entre els artistes del mateix subsector es veu promocionada gràcies a les beques i convocatòries d'ajudes per a artistes emergents. La concessió d'ajuts a la creació i la investigació emmarcades en la creació audiovisual i artística és un dels fonaments del seu projecte.

La presència a la xarxa de Telenoika també permet que la comunitat interactui amb l'exterior mantenint relacions amb altres associacions, empreses, individus i grups vinculats a l'àmbit de les tecnologies i l'art audiovisual. El fet de treballar amb les TIC promou l'establiment d'aquests vincles a l'àmbit audiovisual, però també facilita les relacions i la comunicació amb col·lectius d'altres subsectors. Telenoika col·labora amb altres organitzacions que, tot i que poden programar activitats amb tecnologies audiovisuals, no s'hi dediquen en exclusiva. En aquest cas, cal destacar les col·laboracions amb Conservas, la sala Bòlit de Girona, l'Antic Teatre o alguns centres cívics en determinats projectes.

El posicionament públic de les intervencions culturals de Telenoika van dirigides a aconseguir incorporar els seus punts de vista en la formulació de certes polítiques públiques. Conjuntament amb d'altres col·lectius d'artistes, promouen un tipus de cultura lligada a reivindicacions polítiques. Mitjançant el que anomenen «attacks audiovisuals», han donat a conèixer de manera explícita el seu posicionament sobre conflictes socials i de polítiques públiques. Les seves accions artístiques incorporen una vocació de transformació social. Els problemes que han denunciat són diversos: des de la producció d'aliments transgènics (mitjançant la projecció d'imatges sobre una cadena de supermercats), els efectes de la publicitat en la societat de consum (intervenció sobre un anunci publicitari abandonat en una carretera) o problemàtiques de diferents comunitats locals, o l'especulació i el mobbing immobiliari.

Professionalitat i reconeixement

Les pràctiques culturals desenvolupades per Telenoika han estat reconegudes per la seva qualitat, internacionalització, transdisciplinarietat i capacitat d'innovació.

L'organització interna i la forma dels processos creatius impulsats asseguren bona part de la qualitat de les seves activitats i resultats. Els tallers que ofereixen estan impartits per professionals de reconeguda importància, alguns d'ells internacionals. L'organització ha participat en projectes de la Unió Europea, ha rebut subvencions d'administracions públiques catalanes i alguns dels seus membres han participat en diferents festivals europeus. Per tant, es pot afirmar que les seves accions culturals estan considerades com a significatives per part dels diferents actors culturals.

Un altre aspecte que marca el desenvolupament de processos d'excel·lència cultural de Telenoika és la concessió de beques i d'ajuts a la creació i investigació en el marc de la creació audiovisual i artística. En aquest cas, el reconeixement obtingut prové de la comunitat d'artistes, que han vist com els seus treballs rebien el recolzament necessari.

El fet que Telenoika sigui una associació de recorregut consolidat també contribueix a potenciar el seu reconeixement. Des de l'any 2000 ha desenvolupat una quantitat de projectes de pes en el món de les tecnologies audiovisuals. Molts creadors audiovisuals experimentats reconeixen la trajectòria consolidada de l'organització.

Contribucions per a la caracterització del tercer sector cultural

L'anàlisi del cas de Telenoika permet comprendre un conjunt de dinàmiques pròpies de les organitzacions de tercer sector cultural, vinculades amb la capacitat per desenvolupar accions de proximitat i excel·lència cultural:

- Es replanteja la noció tradicional de proximitat i es posa de relleu la relació de tensió entre aquestes característiques i el paper de l'art, la creació cultural i la connectivitat tecnològica per aconseguir la transformació social.
- Es qüestiona la idea d'excel·lència associada a la qualitat del producte final. De totes maneres, s'hi aposta com a alternativa per formes de construcció de coneixement i creativitat col·lectiva, per la consistència dels processos i per la regularitat i coherència de les accions sota criteris de professionalitat.
- Es fa èmfasi en l'intercanvi i traspàs de coneixement, la creació de xarxes humanes i el contacte entre creadors.

Una nova proximitat? La tensió entre virtualitat i presencialitat

El fet que Telenoika sigui una associació centrada en les TIC audiovisuals i que s'articuli en xarxa és un tret que condiciona el desenvolupament dels seus processos de proximitat cultural. Aquesta perspectiva no es tradueix directament en accions en les quals participa estrictament un públic especialitzat, sinó que facilitar l'accés a un públic divers, característica central en la idea de proximitat més tradicional, continua sent una de les preocupacions de l'organització. Tanmateix, el que Telenoika entén i desenvolupa com a

accions culturals de proximitat resulta singular i posa de relleu que el debat sobre la repercussió social de les accions culturals està en permanent construcció.

Els discurs de Telenoika defensa el paper de les TIC en el desenvolupament, precisament, d'una societat més connectada. Així, es qüestionen les limitacions de la cultura telemàtica, les implicacions en el reforçament de l'individualisme i la cultura mediatitzada. Entre els objectius originaris de l'organització està la necessitat de radiografiar constantment la realitat social, plantejar dubtes i proposar noves maneres de relacionar-se, trobar-se i sentir. Com s'ha esmentat, un dels models que guia l'acció de Telenoika és la definició de telenoia que va formular el científic Roy Ascott.

Ment alliberada, dispersada i mediatitzada informàticament: connectivitat global asincrònica. Tot celebrant la telenoia, rebutgem l'individualisme solitari, ansiós, alienat i neuròticament privat de l'antiga cultura industrial.

Per a Telenoika, les possibilitats que ofereix la gestió en xarxa obre un nou món d'interrelacions, de comunicacions en línia i d'interactivitat que cal fer servir en favor de la proximitat. L'univers de les comunitats virtuals cada vegada és més ampli i l'organització el fa servir per promoure les relacions socials, per apropar artistes audiovisuals o per promocionar la transmissió de coneixements.

Lògicament, Telenoika, com qualsevol organització dedicada al treball amb les tecnologies, s'enfronta a característiques estructurals de les societats actuals que condicionen els seus objectius. En una societat que encara manté uns índexs de connectivitat i tecnificació limitats, on les tecnologies es veuen en part restringides a un univers professional o especialitzat, l'impacte d'un nou tipus de proximitat basada en components virtuals també es veu condicionat. Però, en combinació amb un tipus de proximitat virtual, Telenoika desenvolupa accions de manera presencial. Les propostes que inclouen la utilització de les TIC tenen lloc en locals, on les relacions humanes i el traspàs de coneixements juguen un paper significatiu.

La utilització del software lliure és també una nova manera de promocionar la proximitat. Aquest programari es reutilitza com a eina que genera pertinença a la comunitat. Desenvolupa una filosofia

pròpia, una ètica lligada a la visió de compartir, i que es pot fer servir de manera virtual o en accions presencials.

Per a Telenoika la idea de cultura en un sentit públic està vinculada a la base de la noció tradicional de proximitat: es correspon amb allò més accessible, amb allò vinculat a l'entorn comunitari. En aquest sentit, entenen que la tecnologia no s'ha de quedar en l'esfera instrumental i que aquest repte es confronta generant comunitat, potenciant els vincles amb les necessitats locals i de l'entorn.

La missió i acció de Telenoika redefeixen la relació de tensió entre proximitat tradicional i virtualitat, tot defensant el paper de l'art i la connectivitat per aconseguir la transformació social. Probablement, el seus reptes passin per aconseguir que aquest nous tipus de proximitat sigui cada vegada més divers i socialment inclusiu, i que l'entorn físic més proper (barri, districte) reconegui aquest potencial i s'hi identifiqui.

El qüestionament de la idea d'excel·lència

Les accions culturals de Telenoika es desenvolupen sota criteris de professionalitat. Com s'ha apuntat prèviament, la majoria dels membres de l'organització, els professors i alumnes dels tallers són artistes professionalitzats en algunes tasques però també amateurs especialitzats en el sector audiovisual (músics, dissenyadors gràfics, informàtics). Això, afegit al reconeixement de l'associació per part dels diferents actors del tercer sector cultural, dona la pauta d'un alt grau de qualitat en les seves propostes.

Tot i això, el discurs nuclear de l'organització és crític amb la idea tradicional de qualitat. El seu interès, afirmen, es centra en generar dinàmiques d'intercanvi, enlloc d'atorgar una importància preeminent a la qualitat.

Ens interessa molt la generació de dinàmiques d'intercanvi, més que no pas l'excel·lència (qualitat) en els continguts i la formalització de les creacions i activitats del col·lectiu.

Com a alternativa, es plantegen models de producció cultural basats en la possibilitat de desenvolupar accions culturals que permetin la generació i transferència de coneixement. I perquè aquest coneixement resulti significatiu s'aposta per formes de construcció

de coneixement i creativitat col·lectiva, per la consistència dels processos interns de treball i organització, per la regularitat i coherència de les accions. És més aviat en aquest sentit que Telenoika concep i implementa la noció d'excel·lència.

Un model de gestió basat en la transferència de coneixement
L'anàlisi del cas de Telenoika permet tornar sobre un dels temes claus per a l'evolució de les organitzacions del tercer sector cultural: l'equilibri entre el lideratge entès com a element de potenciació de les capacitats dels integrants d'una organització i la dependència dels coneixements acumulats per determinades persones.

L'entitat es caracteritza per la promoció del treball en xarxa, la generació, intercanvi i traspàs de coneixement, i la creació de xarxes humanes. Tots aquests aspectes es materialitzen en una metodologia de treball en bona part assembleària i transversal, en la utilització de blocs i espais de debat virtuals, i en la lliure circulació de la informació.

Així, l'organització posa èmfasi en la transmissió de coneixements entre artistes: promou els contactes entre creadors del mateix subsector, opta pel programari lliure i els seus tallers esdevenen un escenari de traspàs de coneixements. Els seus projectes, per la seva metodologia de treball, són un lloc d'intercanvi creatiu que defineixen com a fonamental per a la cohesió i la renovació dels membres de Telenoika.

Els projectes interns, com ara l'orquestra audiovisual o les intervencions a l'espai públic, generen sinergies i fluxos d'intercanvi creatiu i personal que trobem que són fonamentals per a la cohesió i la renovació de membres del col·lectiu.

Telenoika és una comunitat oberta, de manera que busca la possibilitat que aquells que visiten la web es registrin com a usuari, rebin la newsletter i, si encara estan interessats en conèixer més de prop l'associació, participin de les assemblees de forma més activa. De fet, la web es nodreix de les col·laboracions dels anomenats usuaris actius.

Propost.org

Presentació

- Nom: projectes poètics sense títol - propost.org
- Web: www.propost.org
- Data de creació: 1994

Projectes poètics sense títol - propost.org és una organització fundada l'any 1994 que sorgeix d'un col·lectiu que prèviament realitzava un *fanzine* de poesia de petit format anomenat «Sense Títol». Es va constituir com a plataforma per difondre la poesia contemporània amb la intenció de desenvolupar una perspectiva diferent del que fins aquell moment s'havia realitzat a la ciutat. L'origen de les seves activitats està vinculat al desenvolupament d'una escena poètica significativa a Barcelona, orientada al treball amb diversos formats que busca promocionar el contacte directe dels artistes amb el públic. L'organització es va crear, doncs, en un moment on es va identificar la necessitat de divulgar aquestes pràctiques per tal d'arribar a un sector més ampli de la societat.

Propost.org és conforma com a associació cultural sense ànim de lucre pel que fa a la seva personalitat jurídica ubicada a l'àmbit de les lletres. No obstant, l'organització, amb la intenció d'actuar com a node i agitador de la poesia també promociona la transdisciplinarietat. A les seves activitats participen poetes (en la seva gran majoria) però també artistes d'altres disciplines com ballarins i músics.¹

El projecte ha anat variant, com el panorama cultural (i aquesta és la gran característica dels qui treballem al sector independent), però sempre amb un punt d'atenció molt concret: la poesia contemporània, la poesia davant del públic en qualsevol dels seus formats i també els terrenys de fusió entre el text i altres disciplines artístiques.

L'entitat no compta amb cap oficina oberta al públic. Per tant, es considera una entitat virtual.

1. En aquest capítol, les cites pertanyen als membres de les organitzacions, excepte quan s'hi indica el contrari.

Aquesta organització no es defineix com a grup de treball amb una dinàmica concreta establerta si fem referència a l'estructura de gestió i la programació d'activitats. Els primers anys desenvolupen «Viatge a la Polinèsia», una programació estable de difusió de la poesia (amb uns 150 poetes actuant en diversos espais de la ciutat). I més tard, en col·laboració amb el CCCB, PROPOSTA (festival internacional de poesies i polipoesies). Actualment porten a terme el festival ReVox.

Els objectius més importants de propost.org són els següents:

- Difondre les pràctiques poètiques contemporànies (poesia sonora, acció poètica, poesia visual, polipoesia, etc...) a un públic més ampli.
- Donar eines per al coneixement de la història i l'actualitat d'aquestes pràctiques.
- Generar nous creuaments entre poetes i altres creadors.
- Treballar en xarxa amb altres col·lectius poètics d'altres ciutats i amb el sector cultural independent de Barcelona.

En relació a la missió de la organització, les seves activitats fan referència a la intenció d'assolir una normalització de la poesia que busca sortir del format tradicional del llibre. Així doncs, des de l'entitat, es dona l'oportunitat als autors que participen regularment de les activitats de combinar el seu treball poètic amb altres facetes creatives, com ara, l'experimentació sonora.

L'equip que compon propost.org és reduït, una persona coordina i dirigeix els projectes i dues més realitzen les tasques de programació. Totes elles porten molts anys a l'organització. Però més enllà de l'equip nuclear, altres professionals del món de la cultura de diferents disciplines també hi col·laboren puntualment en els projectes. Aquests col·laboradors desenvolupen diverses feines durant l'any però, tot i això, no obtenen un sou regular de la pròpia entitat, sinó que desenvolupen les seves tasques en format *freelance*. En general, són professionals que porten temps treballant amb l'entitat i que comparteixen la mateixa motivació per les activitats que les persones responsables directes de l'organització.

Propost s'identifica amb un model de gestió transparent, sense afany de lucre i en gran mesura finançat amb recursos públics. Amb

el transcurs de les activitats, els col·laboradors i treballadors han après l'ofici de la gestió cultural. No obstant, aquest aprenentatge s'ha efectuat des d'un compromís personal amb un model de programació cultural independent. Més de la meitat del pressupost anual prové de subvencions públiques per part de la Generalitat i de l'Institut de Cultura de Barcelona. La resta correspon a les quotes dels socis o de donants regulars i a la prestació de serveis.

Pel que fa a la distribució de les despeses, gairebé el 50% està dirigit a activitats i serveis, a la distribució, a la comunicació i a la difusió de les seves activitats. Per últim, menys del 10% està dirigit al pagament del personal i al subministrament de serveis bàsics.

L'entitat es manifesta conscient de la importància de les TIC i per tant, queden incorporades de forma explícita a les activitats que proposen. La pàgina web funciona com a eina de promoció de les activitats de l'organització per tal de facilitar la informació als usuaris. També funciona com a arxiu de les activitats realitzades, de les publicacions (juntament amb els llocs on s'han distribuït) i altres informacions relacionades a la poesia contemporània i les arts a Barcelona.

Més enllà de la web oficial, propost.org ofereix altres vies de difusió a la xarxa: canal de polipoesia a Youtube o Myspace.

Proximitat i excel·lència: accions culturals significatives

¿Quina és l'actuació i repercussió de les accions culturals desenvolupades per propost.org? ¿De quina manera l'organització és capaç de promoure amb les seves accions dinàmiques de proximitat (accés a la cultura, capacitats d'expressió, identitats col·lectives, modificació de l'entorn, etc.)? ¿Fins a quin punt aquestes accions han estat reconegudes per parts dels diferents actors de l'àmbit cultural?

Així doncs, pel que fa al desenvolupament d'una programació cultural de proximitat, propost.org:

- Promociona l'accés democratitzat a l'escena poètica de la ciutat de Barcelona. Les seves accions arriben a un públic divers i fan més significativa l'experiència cultural, encara que el repte continua sent ampliar aquest impacte.
- Connecten amb el valor públic que pot tenir la pràctica poètica per a la ciutadania, tot responent a una lectura crítica sobre la realitat de la producció cultural a la ciutat.

- Redefineixen la pràctica de la poesia més enllà dels seus espais tradicionals: la lectura i els recitals. Generen capital social entre una comunitat ampliada de creadors, tot impulsant la creació artística.

En relació al reconeixement i la capacitat de promoure accions valorades per la seva qualitat i excel·lència cultural, propost.org:

- Fa de la qualitat un element central en tot el procés de desenvolupament i gestió de les activitats culturals.
- Investiga de forma sistemàtica sobre l'actualitat del camp de la poesia i participa en projectes, festivals, circuits i xarxes d'àmbit internacional.
- S'ha transformat en un referent a la ciutat tant per als artistes com per al públic divers que tingui interès en aquest tipus de pràctiques.

Democratitzar la poesia: una estructura que condiciona l'estratègia

A través de la difusió de l'escena poètica contemporània oral de Barcelona, és a dir amb la poesia sonora, l'acció poètica, la poesia visual, la polipoesia, etc., Propost.org promou l'accés democratitzat a determinades manifestacions culturals. Un dels objectius principals de les activitats de l'entitat és aconseguir arribar a un públic ampli.

Propost.org cerca involucrar públic d'altres àmbits culturals, no només de la literatura, i sobretot, aquells usuaris que no són artistes professionals però que tenen interès en conèixer noves veus d'expressió. Així doncs, l'accés a la cultura s'intenta assegurar amb els preus assequibles de les seves activitats i amb la realització d'activitats en espais de petit format, que facilitin el contacte amb l'artista i la inclusió del públic més enllà de la recepció passiva.

Tot i això, el camp de la poesia contemporània a Barcelona es caracteritza per ser un sector restringit on els participants, més o menys, estan directament vinculats entre ells. En conseqüència, el públic assistent i participant a les activitats realitzades acostuma a ser semblant. No obstant, en comparació amb altres esdeveniments de poesia contemporània, a les propostes de propost.org participa un públic més divers i ampli. D'aquests assistents cal destacar que la majoria són joves d'entre 20 i 40 anys. És un públic format pels que

tradicionalment han tingut interès per la poesia i els que tenen sensibilitat envers les propostes culturals de la ciutat i l'experimentació. Una part del públic també són artistes de diverses disciplines (com ara les arts visuals, la música, la dansa, etc.). Aquests últims són els que es mostren interessats per experimentar propostes culturals amb altres llenguatges, com en aquest cas, la poesia. Per tant, la tasca de *propost.org* permet que la pràctica de la poesia amplii el seu camp d'actuació i repercussió.

En tot cas, és destacable i significatiu el treball de seguiment que posteriorment a les activitats, l'entitat realitza amb els usuaris interessats en els seus projectes (edició de continguts, informació periòdica, etc.).

La poesia a l'espai urbà: accions públiques i identitat col·lectiva

Quins trets característics de l'acció cultural promoguda per *propost.org* permeten parlar del seu interès públic? En consonància amb la preocupació de l'organització per l'accés democràtic a les accions culturals promogudes, la programació cultural de *propost.org* parteix d'un diagnòstic conscient sobre la situació i el paper de la poesia a la ciutat. Els seus integrants accedeixen a informació privilegiada sobre la situació dels artistes, però també sobre l'interès real del públic en aquest camp. A partir d'aquesta lectura, *propost.org* promou la proximitat de les seves accions culturals en dos sentits: d'una banda, aconseguir que la poesia pugui resultar una experiència amb valor públic per a la ciutadania, que repercuteixi sobre la qualitat de vida a la ciutat. I de l'altra, la generació de capital social entre els propis creadors, que per al cas de *propost.org* es concreta en la cerca de nous vincles i lligams entre diferents expressions artístiques vinculades a la poesia.

Les primeres activitats organitzades per *propost.org* han estat exposicions de poesia visual, lectures en petit format, edició de publicacions i d'una revista. Però, va ser a partir del projecte «Viatge a la Polinèsia» (1997-2000) que es va desenvolupar una línia definida en la concepció de la poesia i la manera d'apropar-la al públic, amb cicles de recitals regulars a diferents espais de la ciutat i les corresponents publicacions.

A través d'aquestes intervencions a la ciutat de Barcelona, però també a festivals internacionals, *propost.org* busca dotar a les perso-

nes i als usuaris de millors capacitats per interpretar i entendre el món que els envolta. Un dels objectius clars de l'entitat és poder donar eines per al coneixement de la història i de l'actualitat de la poesia. És per això, que un altre objectiu que caracteritza la organització és assolir una certa normalització de la poesia que surti del format tradicional com és el llibre.

L'entitat va néixer aproximadament el 1994 de la necessitat d'un grup de gent que fèiem un petit fanzine de poesia («Sense Títol») de generar una plataforma per difondre la poesia contemporània i els seus terrenys de fusió des d'una òptica i una manera de fer que crèiem que no existia a la ciutat. Ens impulsava el fet de conèixer (i anar coneixent) una potent escena poètica a Barcelona que treballava el contacte directe amb el públic en una barreja de formats que crèiem que havia de ser coneguda per un sector més ampli de la societat.

En aquest context, l'organització desenvolupa les seves activitats marcades per la voluntat de respondre a determinades característiques del panorama cultural de la ciutat. El seu rol en aquest context és dinàmic, propositiu, i per això, intenten redefinir i adaptar el discurs i les activitats tot tenint en compte la realitat del moment. És a dir, existeix una preocupació constant per l'adaptació a la dinàmica cultural de la ciutat i les necessitats que en aquest sentit es generen.

A més, amb la poesia com a mitjà, les accions organitzades per l'entitat connecten amb el valor públic que pot tenir la cultura, amb la capacitat crítica i amb la preocupació per l'espai urbà.

Com s'ha assenyalat, aquest interès manifest de propost.org per les dinàmiques de creació a la ciutat i el valor públic de la poesia està vinculat amb la generació de capital social entre la comunitat de creadors. Es tracta d'una organització que facilita la creació artística, implica i vincula a la comunitat d'artistes i creadors al voltant de la difusió de la poesia contemporània. Es potencia, doncs, la identitat col·lectiva i el sentit de pertinença comunitària al propi camp. Existeix una voluntat de treballar en xarxa com a eina de foment de la creació. Participen de trobades regulars amb diversos agents culturals independents de la ciutat, de vegades per promoure programes

conjunts, intervenir en debats públics o coordinar actuacions amb la resta d'agents. Exemples de col·laboració amb altres entitats de la ciutat són les activitats conjuntes realitzades amb el festival LEM, la Sala Conservas o Habitual Video Team.

Pel que fa als artistes que participen de les seves activitats, es tracta en la gran majoria de poetes (però també músics o ballarins) de diverses generacions i tendències, procedents de diversos indrets: Sud-Àfrica, Austràlia, Argentina, Alemanya, amb particular èmfasi també els provinguts de Barcelona i de la resta de Catalunya.

La poesia transfronterera i el reconeixement

Propost.org aposta per la qualitat en les activitats i aquest és un dels trets distintius de l'entitat. La qualitat es converteix en un element central en tot el procés de desenvolupament i gestió d'activitats culturals.

Fem sempre una selecció molt acurada del que presentem. Pot agradar o no, però partim d'un profund coneixement dels poetes que convidem i tenim cura fins de l'últim detall (per a comoditat del públic i de l'artista).

Els artistes que hi participen poden ser de dos tipus: els que són altament reconeguts per la seva trajectòria i per la crítica internacional; i els nous artistes, que presenten propostes de significativa qualitat. La investigació regular sobre les tendències internacionals de la poesia és una de les claus per assegurar el nivell de qualitat de les accions de l'organització.

Així doncs, la internacionalització de les activitats de *propost.org* és un element transversal a l'entitat, que participa en diferents circuits i xarxes de producció i difusió a nivell internacional. En total, participen aproximadament en 6 o 7 festivals anuals reconeguts pel sector, tant a l'estat espanyol com a l'estranger.

El sector de la poesia de la ciutat de Barcelona valora positivament l'acció cultural de *propost.org*. Com s'ha esmentat, col·laboren amb diferents entitats i institucions públiques i privades, com ara Hangar, Conservas, Niu, l'Antic Teatre, CCCB.

En bona mesura, *propost.org* funciona com a referent tant per a artistes com per al públic variat que tingui interès per aquest tipus

de pràctiques. I també, en definitiva, per a la ciutat de Barcelona. S'ha de destacar que *propost.org* és una entitat que queda reconeguda per la seva originalitat i capacitat d'innovació, tot oferint noves perspectives per a promoure l'objectiu tradicional d'apropar al públic i normalitzar l'activitat poètica. La incorporació de nous llenguatges a les activitats és un tret diferencial de *propost.org* en el sector. La promoció de la poesia més enllà del llibre, i a través de l'experimentació transdisciplinar, o la utilització de les tecnologies de la informació i la comunicació en aquests processos, repercuteixen positivament en la qualitat de les accions.

El festival se centra en els formats orals de la poesia, que van des de la recitació tradicional al treball electrònic amb la veu o la improvisació fonètica, passant per experiències amb la dansa o amb la música. Una projecció i tres actuacions en directe per indagar en el diàleg entre la poesia oral i les eines videogràfiques.

Contribucions per a la caracterització del tercer sector cultural

L'anàlisi del cas de *propost.org* resulta significativa per donar compte d'un conjunt de qüestions vinculades al desenvolupament de les organitzacions de tercer sector i la seva capacitat per generar dinàmiques de proximitat i excel·lència cultural:

- Es redefeixen les pràctiques culturals de proximitat, tot promovent de forma conjunta la creativitat en el camp de la poesia, l'obertura a nous suports i eines, i l'accés democratitzat.
- Es resignifica la noció d'excel·lència cultural, específicament en la pràctica de la poesia, tot incorporant nous criteris i agents de valoració.
- S'aprofiten les capacitats de lideratge de determinades persones que funcionen com a agitadors públics del subsector cultural. Tanmateix, es procura promoure la transferència de coneixements entre els col·laboradors.

Noves proximitats: la poesia com a art pública

Les activitats de *propost.org* promouen el desenvolupament d'un tipus de proximitat cultural de caràcter singular. Els projectes de l'organització posen de relleu la tensió entre tradició i modernitat al voltant d'un gènere tan significatiu com és la poesia. La literatura,

i en aquest cas, la poesia, ha estat una activitat artística considerada tradicionalment com a íntima, i la lectura durant molt de temps s'ha associat a una activitat de caràcter individual. Propost.org aposta per qüestionar la idea que gaudir de la poesia només pot ser entesa com una activitat de lectura. En definitiva, la poesia es converteix en una art escènica més, en un espai de trobada convivencial entre creadors i públic.

Es promou així una nova manera d'entendre les pràctiques de proximitat en aquest sector. Es redefineix el llenguatge tradicional i les practiques associades a la poesia, i també es promociona l'accés democràtic. S'arriba a més persones i s'implica a més artistes. L'aportació de *propost.org* a l'escena poètica de Barcelona ha estat més aviat la d'una entitat coordinadora, ordenadora i impulsora del fenomen de la poesia experimental. L'impacte de la seva activitat ha generat una transformació destacable del camp de la poesia, sobretot en la recepció d'aquest gènere, en el seu consum habitual. S'ha formalitzat una programació estable que ha atret i fidelitzat nous públics.

En aquest sentit, l'acció de *propost.org* ha permès generar espais de trobada per artistes que treballen amb formats i continguts diversos. Artistes emergents que acostumen a utilitzar escenaris com ara bars i carrers han confluït amb d'altres més consolidats. Així, s'ha promogut la construcció d'un marc d'actuació equilibrat, obert a l'experimentació, el treball al marge dels cànons, sense necessitat d'un grau d'institucionalització excessiu, i alhora accessible per a un públic consumidor de béns culturals en formats que van més enllà del llibre i fins i tot de la lectura.

Alguns dels projectes han actuat com a frontissa entre la múltiple herència underground i la popularització actual. (Lis Costa, Professora de la Universitat de Barcelona)

En aquest sentit, les dinàmiques de proximitat i excel·lència de les accions culturals deixen de presentar-se com a contraposades i troben punts de potenciació mútua. Es redefineix la pràctica de la poesia més enllà dels seus espais tradicionals, es genera un tipus de capital social que en definitiva amplia la comunitat d'artistes i públic implicat i s'impulsa la creació, fet que repercuteix positivament en la qualitat de les accions.

A les accions de propost.org s'ha aconseguit que una gran part del públic recuperi, en un context de modernitat diferent als orígens d'aquest gènere, la idea que la poesia pot ser recitada i interpretada, i que pot traspasar les fronteres del llibre com a producte físic. A més, l'impacte d'aquesta perspectiva ha generat que tant el mercat (les editorials, els emprenedors privats) com les institucions públiques incorporin la promoció de la poesia també com a espai de contacte directe, de trobada, de proximitat, sense que això hagi d'anar en detriment de l'edició en formats tradicionals i el valor de la lectura com a activitat individual.

Nous formats per a l'excel·lència tradicional

Les activitats desenvolupades per propost.org promouen un concepte de qualitat que no només està vinculat a la virtut individual del poeta i el seu reconeixement pels agents tradicionals del mercat literari. La preocupació de l'organització és promoure i apropar a l'escena artistes emergents que puguin ser reconeguts per la seva creativitat, per la seva capacitat de transformar les característiques d'un gènere tradicional. Es tracta d'ampliar els criteris de valoració, generar coneixement, encara que, lògicament, la novetat i l'originalitat no poden ser criteris d'excel·lència en ells mateixos.

Amb la incorporació d'aquests nous criteris de valoració els poetes (i per tant, el públic interessat) han tingut l'oportunitat de descobrir nous llenguatges i suports per a la poesia. Es tracta d'eines creatives útils, no tant perquè trenquin radicalment amb la tradició i el passat sinó, més aviat, perquè reinterpreten aquest llegat, tot incorporant-lo en el procés de creació.

El reconeixement de les accions desenvolupades per propost.org, fins i tot a nivell internacional, ve donat per aquesta nova perspectiva, on els suports digitals audiovisuals poden ser utilitzats com a eina de creació i no només de reproducció. Aconseguir que la poesia es renovi i transformi en una pràctica adaptada a una societat moderna és una de les accions més ben valorades per l'entorn de l'entitat.

L'equilibri entre el lideratge i la transferència de coneixement

Un dels reptes claus per a moltes de les organitzacions del tercer sector cultural és aconseguir aprofitar el dinamisme i la motivació impulsada pel lideratge en el si d'una organització amb la consoli-

dació d'una estructura que assegurí la transferència de coneixements entre les persones implicades i la conservació del capital humà.

Un fet característic de les entitats del tercer sector cultural que són de nova creació (menys de deu anys d'antiguitat), que estan relacionades a la promoció de nous formats i d'un subsector cultural específic, és la presència d'una figura líder. En aquest cas, el fundador i director de propost.org és clarament la figura visible i el motor de tot el conjunt de l'entitat.

Es pot afirmar que propost.org només es pot entendre a través d'una figura de lideratge. Lògicament, existeix un nucli de col·laboradors habituals que participen en els projectes. Tot i que la figura líder és essencial, es pot corroborar que moltes de les decisions finals es prenen en conjunt, sovint el lideratge repercuteix sobre la clara definició dels objectius i marca les pautes que guien a la resta de l'equip.

Platoniq

Presentació

- Nom: Platoniq
- Web: <http://www.platoniq.net/>
- Data de creació: 2004

Platoniq és una associació cultural sense afany de lucre autodefinida com a sistema cultural. Es va constituir l'any 2004 a Barcelona, tot i que els fundadors havien estat treballant com a grup a Berlín prèviament. La missió de Platoniq és augmentar i difondre l'afició, formació, difusió, producció, estudi i investigació de l'activitat cultural relacionada amb les TIC. El seu treball es centra en investigar els possibles usos socials de la tecnologia i el treball en xarxa, amb l'objectiu de millorar estratègies de comunicació, auto-formació i organització ciutadana.

Platoniq organitza tallers, congressos, conferències, concerts, reunions que es complementen amb el desenvolupament d'eines informàtiques. Entre les seves pràctiques transversals es busca mantenir el contacte amb d'altres associacions, institucions i grups similars afins. L'organització desenvolupa, en general, projectes centrals a partir dels quals es produeixen diferents activitats, tant a nivell local,

com especialment a l'àmbit europeu. Són projectes de col·laboració interprofessional (comunicació, informàtica o arquitectura) que investiguen noves maneres de producció cultural.

Sense constituir una estructura explícitament horitzontal, l'organització busca treballar a partir de la definició d'objectius i la seva coherència en la presa de decisions col·lectiva. Els integrants i col·laboradors habituals de Platoniq són professionals procedents d'àmbits diversos com ara de les arts visuals, la informàtica, la telecomunicació, la gestió cultural, l'arquitectura, el disseny, la sociologia, etc.

L'impacte resultant dels seus projectes ha augmentat de manera significativa l'atenció i la valoració internacional del treball de Platoniq, fet que ha repercutit també, en un augment del reconeixement local. Així, des de l'any 2003, Platoniq és un dels grups col·laboradors del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) i a més, l'organització treballa conjuntament per desenvolupar projectes amb diferents centres cívics i escoles públiques.

Pel que fa al pressupost, la meitat prové de subvencions públiques, la majoria de la Generalitat de Catalunya i de l'Institut de Cultura de Barcelona i fins al 30% del total l'obtenen mitjançant la prestació de serveis. La majoria de les despeses de l'organització es dedica a retribuir al seu personal (aproximadament un 60%). I gairebé la resta s'utilitza per al desenvolupament general de les activitats i els projectes.

La comunicació i prolongació dels projectes de Platoniq a través de les seves diferents pàgines webs és un dels trets característics de l'organització. El col·lectiu utilitza la web per treballar en xarxa i per estendre les relacions amb els usuaris, que poden consultar els arxius dels projectes, intercanviar informació amb d'altres participants i intervenir en els espais dedicats específicament a recollir demandes i propostes d'activitats.

Proximitat i excel·lència: accions culturals significatives

Pel que fa a una programació cultural de proximitat, Platoniq:

- Fomenta l'accés democratitzat a una varietat de coneixements i promou la participació ciutadana.

- Genera nous espais d'expressió i de trobada, mitjançant els quals es canalitza la creativitat de les persones i es potencia l'intercanvi.
- Desenvolupa un model d'intervenció social i cultural basat en la filosofia del copyleft.

Pel que fa al reconeixement i la capacitat de promoure accions valorades per la seva qualitat i excel·lència cultural, Platoniq:

- Investiga i qüestiona les potencialitats dels canals tradicionals d'informació i comunicació, i desenvolupa alternatives en aquest camp.
- Desenvolupa projectes amb capacitat d'adaptabilitat i participació en un marc internacional.
- Veu reconeguda la seva tasca en forma de beques i premis concedits per diferents agents del sector cultural.

La participació, la base per a la transmissió de coneixements

Platoniq es caracteritza per comptar amb una missió definida que busca potenciar el caràcter de proximitat de les seves accions culturals. Partint des del punt de vista que el coneixement compartit suposa més riquesa, els membres de Platoniq treballen per desenvolupar eines i metodologies que facilitin aquest accés.

Un exemple d'aquesta filosofia és el projecte Banc Comú de Coneixements (BCC a partir d'ara). Creat al 2006, es tracta d'un conjunt d'accions públiques, tallers i jornades que configuren una trobada entre ciutadans, investigadors i creadors en l'àmbit del coneixement lliure i obert. El BCC és un projecte experimental on es generen nous tipus de formació i es treballa amb eines que cerquen potenciar la transmissió de coneixements. En aquest cas, el contingut de les activitats ve proposats per la pròpia ciutadania, ja que són els usuaris, mitjançant la pàgina web de Platoniq o el conjunt d'activitats presencials del BCC, els que demanen o ofereixen els seus coneixements per compartir amb la resta de participants. D'aquesta manera, qui ofereix els seus coneixements compta amb una audiència, amb la qual es construeixen espais de formació i educació no formal i els coneixements adquireixen noves utilitats particulars a través de xarxes interpersonals.

Una altra proposta que facilita l'accés i promou la distribució de la cultura al públic participant és el projecte Burn Station. Creat l'any 2003, Burn Station busca la visibilització i distribució lliure de

música i programes de net-ràdios, a través d'instal·lacions en espais públics de punts de consulta.

Platoniq és un col·lectiu que ofereix un conjunt d'eines (espais, recolzament, xarxes) per generar veu i promocionar les capacitats d'expressió de les persones. Més que en espais tradicionals, les trobades tenen lloc a entorns no excessivament institucionalitzats, com ara places, carrers o centres socials. El concepte de compartir coneixements és l'origen i condició del projecte. La participació és el centre i mitjà per desenvolupar-lo.

D'altra banda, la dinàmica de compartir i intercanviar coneixements de forma presencial genera la creació i potenciació de les identitats col·lectives i promou el sentit de pertinença comunitària. Els projectes de Platoniq busquen que la participació de les persones en els seus projectes contribueixi a reforçar vincles i es potencien de nous. Aquesta manera d'articular els projectes pot apuntar cap a alguns canvis en les dinàmiques socials, sobretot a l'hora d'entendre els usos de les TIC, de la cultura lliure i del contacte presencial amb altres individus que aporten els coneixements que han adquirit en situacions diverses.

D'altra banda les activitats de Platoniq reflecteixen interessos i preocupacions vinculades amb un tipus de públic ampli (amb qualsevol capital cultural o origen social), que pugui beneficiar-se dels projectes de l'organització. Per tant, crear un laboratori entorn a la participació ciutadana i l'aprenentatge en condicions de màxima igualtat possible és un dels objectius de l'entitat. De fet, entenen la definició de públic no com a audiència, sinó com a usuaris o participants. Tot i això, el públic de Platoniq comparteix uns interessos al voltant de determinades qüestions, com ara l'ús de les tecnologies i la seva aplicació social, la cultura crítica i lliure, la innovació social, el disseny i la comunicació o l'activisme social.

El reconeixement a través de la internacionalització
i la capacitat d'adaptabilitat a diversos entorns

Platoniq compta amb un ampli ventall de projectes que es realitzen en ciutats i espais diversos. Acostumen a ser tres projectes centrals anuals, combinats amb d'altres activitats com ara tallers, conferències o mostres d'arxius. Es busca que l'eix vertebrador comú sigui una concepció metodològica innovadora en relació a l'intercanvi de co-

neixements, que va més enllà dels mitjans tradicionalment establerts en la societat de la informació. Les diverses formes i dinàmiques per a accedir a l'intercanvi d'informació van des dels sistemes de telecomunicació massius fins a xarxes de contacte personal estretes. En conseqüència, sovint resta un marge d'actuació força restringit pel foment de l'intercanvi de coneixements a través de fluxos no estrictament comercials o vinculats a comunitats que aposten per la seva cohesió social i el seu enfortiment. És per aquest motiu que Platoniq desenvolupa els seus projectes amb la intenció explícita de poder innovar amb les formes i vies de comunicació en el camp de l'intercanvi de la informació.

A més, aquesta forma de crear nous vincles entre la informació i l'individu es caracteritza per la democratització de la tecnologia. Es treballa amb una filosofia de cultura lliure i pública, fent servir softwares lliures i llicències Creative Commons. Sovint la tasca de Platoniq no ha estat només visibilitzar aquestes eines, sinó també realitzar accions de formació no formalitzada tot explicant com i per què aquest tipus d'actuacions queden incloses en un marc d'intercanvi legal.

La trajectòria de l'entitat ha obtingut el reconeixement per part de diferents actors de l'àmbit cultural. Sigui en forma de subvenció per a determinats projectes com premis i beques que reconeixen el seu treball i les seves accions.

L'impacte internacional ha provocat que Platoniq resulti una entitat referent en el seu camp també a nivell local. Es tracta d'una entitat que optimitza el manteniment de les activitats i el procés d'organització tant a escala local com a escala més global, fent reproducible les seves activitats en altres contextos i de fàcil adaptació a les particularitats de cada entorn ja sigui en diferents ciutats o diferents tipus de públic o àmbits.

Contribucions per a la caracterització del tercer sector cultural

Novament, l'anàlisi del cas de Platoniq permet comprendre un conjunt de dinàmiques pròpies de les organitzacions de tercer sector cultural, vinculades amb la capacitat per desenvolupar accions de proximitat i excel·lència cultural:

- La proximitat de les accions culturals depèn directament de la continuïtat en l'impacte aconseguit, més enllà dels propis marcs físics i temporals del projecte.
- S'entén l'excel·lència com a allò vinculat a la creació de coneixement col·lectiu.
- Es tracta d'un model d'organització que, més enllà de conformar-se com a associació cultural, desenvolupa un conjunt de dinàmiques que superen aquesta categoria en el seu sentit tradicional.

Projectes que cerquen la màxima continuïtat possible

Platoniq és una organització que, a través de les seves accions, fomenta la formació i la participació col·lectiva. Es busca l'intercanvi constant d'experiències i pràctiques tant a primer nivell entre usuaris, com en el la pròpia entitat. És per això que l'organització es centra en l'autonomia de les persones, de manera que les aptituds que els participants puguin desenvolupar en les activitats resultin útils més enllà de les accions concretes.

De fet, els projectes es caracteritzen perquè consten amb totes les directrius necessàries i la informació requerida per tal que les activitats siguin accessibles, tot tenint en compte la complexitat de les temàtiques abordades i el lligam amb les tecnologies. S'insisteix en el vincle entre els projectes que tenen lloc a un espai públic físic (institucions, carrers, etc.), l'espai públic virtual (xarxes) i l'espai privat de qualsevol tipus.

Amb el BCC, la intenció és arribar al màxim de producció de coneixement, entès com a camp de propietat comuna a protegir i compartir. Llavors, la prolongació natural de l'activitat, més enllà de les infraestructures en un espai públic, es troba a la pàgina web, on l'usuari consulta els arxius disponibles i té accés a noves informacions i coneixements. No obstant, com s'ha assenyalat, aquestes eines tot i estar creades i pensades perquè els projectes no siguin efímers, tenen un grau de complexitat alt (en relació sobretot a les tecnologies) per segons quin tipus de col·lectius i és per això que l'impacte pot arribar a ser limitat en determinats sentits.

Excel·lència vinculada al coneixement col·lectiu

Platoniq entén l'excel·lència estretament vinculada a la creació de coneixement col·lectiu lliure, compartit i obert. Es pot afirmar

que les dinàmiques de caire més tradicional, fins ara plantejades des del punt de vista del geni creador o de la indústria, com a únics actors i productors de continguts de qualitat, han quedat qüestionades amb les pràctiques de la pròpia entitat. Els espais de transmissió i intercanvi de coneixements queden revaloritzats com a béns comuns.

Per tant, amb aquestes pràctiques, s'accedeix a una idea d'excel·lència estretament vinculada a les característiques de la ciutat moderna. Ciutats on les xarxes de coneixements, la creativitat i la innovació no queden exclusivament vinculades als sectors tradicionals, com ara les institucions públiques o la indústria privada, sinó que es fomenten des d'una forma d'organització i actuació col·lectiva.

La subjectivitat de les persones desplaça la categoria d'individualitat del centre d'acció de l'entitat, per tal de poder generar espais de trobada públics i comunitaris. És per això que aquesta possible tensió entre individualitat i col·lectivitat es resol a partir de la generació de xarxes de persones autònomes que contribueixen a la construcció de nous models d'intervenció comunitària. L'impacte, llavors, està directament vinculat a una manera oberta i àmplia d'entendre la qualitat del producte.

Un nou model d'associació cultural?

La composició interna de l'organització i els termes en que s'associen els integrants de Platoniq permeten reflexionar sobre el desenvolupament de la categoria d'associació cultural.

Per un costat, Platoniq es caracteritza perquè el seu nucli de treball correspon a un equip de petites dimensions (unes 5 persones) que funciona amb el treball en xarxa com a característica singular. Aquest equip està format per professionals procedents d'àmbits diversos, com les arts visuals, la informàtica, les telecomunicacions, l'arquitectura, el disseny, etc. Moltes de les persones que col·laboren amb l'entitat també són autodidactes.

Dins l'equip que conforma l'estructura bàsica dels projectes, algunes són contractades i d'altres autònomes. Entre aquestes persones es tendeix al treball horitzontal, encara que no existeix la mateixa inversió de temps, implicació, coneixements i experiències. És per això que, en el moment de prendre decisions en contextos més conflictius i importants, són els membres de l'entitat amb més

experiència i amb una visió global històrica del projecte els qui acostumen a tenir més implicació.

En definitiva, la categoria (i personalitat jurídica) d'associació cultural ve donada per la necessitat que determinades persones tenguin per poder accedir als beneficis que això comporta. Tanmateix, es tracta més d'un imperatiu legal que d'una condició estructural que marqui els objectius i desenvolupament de l'entitat. En aquest sentit, un element molt més significatiu és la voluntat de constituir una àmplia xarxa de persones que col·laborin per portar a terme les pràctiques proposades i que no només estiguin dirigides als socis, sinó a un públic ampli. Aquest caràcter distintiu de bona part de les organitzacions del tercer sector cultural fa que ni la categoria d'associació cultural entesa de forma tradicional ni la de sector cultural més aviat de caràcter industrial, siguin útils per a descriure i comprendre les seves accions. Fins i tot, les dinàmiques associades a aquestes categories poden resultar una barrera per a l'actuació de les organitzacions, que no s'hi veuen identificades.

Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa **Presentació**

- Nom: Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa
- Web: federacioentitatsclotcampdelarpa.blogspot.com
- Data de creació: 1978

La Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa es va crear a finals de la dècada dels setanta amb els objectius de recuperar les festes tradicionals populars, reivindicar millores al barri i dotar-lo d'un òrgan d'interlocució amb l'administració municipal. En els seus inicis es va constituir com a coordinadora d'entitats de barri, però més tard va canviar la seva forma jurídica i va passar a definir-se com a federació. Les associacions que van impulsar la seva creació encara hi continuen formant part.

La Federació busca vertebrar el barri socioculturalment i aprofitar el seu dinamisme associatiu. Dintre d'aquest projecte, existeixen diferents línies d'acció: gestionar l'Espai Antonio Miró Peris com a referent social, promocionar el caràcter participatiu de les activitats que es realitzen al barri, mantenir la interlocució amb l'adminis-

tració, millorar l'associacionisme i gestionar el Centre Cultural La Farinera del Clot com a referent cultural del barri.

La Federació també compta amb projectes anuals com la Campanya de Reis (recollida, lliurament de joguines i regals per a la gent gran), l'organització de la Cavalcada de Reis, l'organització del Carnaval, les Festes de Primavera, el Mercat Solidari, la Festa Major i la participació en els diferents òrgans de gestió i coordinació de la ciutat. El pressupost de l'entitat es nodreix en part de les subvencions públiques, donacions privades puntals i quotes de socis o pagament de serveis. Aproximadament el 95% del pressupost total s'inverteix en activitats i serveis.

Aquesta s'organitza a través d'una Junta i un Plenari, tots dos compostats per voluntaris. El Plenari és l'òrgan sobirà, es reuneix una vegada al mes i és qui crea les diferents comissions d'activitats responsables de l'organització i avaluació dels projectes. Els membres de la junta coordinen aquestes activitats i, sovint, són els que exerceixen el lideratge dels projectes. En paral·lel, existeix l'equip de treball del centre cultural i de l'Espai Antonio Miró Peris, tots dos formats per professionals.

L'organització informa de les seves activitats a través del seu propi blog i la pàgina web del centre cultural La Farinera.

L'acord amb el Districte de Sant Martí per a gestionar el centre cultural La Farinera del Clot va arribar l'any 1999 i ha estat el canvi més significatiu que ha viscut la Federació en els seus anys d'existència: li ha permès créixer quantitativament, ja que en aquests anys s'ha duplicat el nombre d'entitats membres fins a arribar a seixanta, i els ha proporcionat una eina per donar-se a conèixer a la ciutat. Actualment, la Federació participa al Consell de Ciutat i és membre fundador del Consell d'Associacions de Barcelona (CAB).

La Farinera del Clot és un equipament municipal d'àmbit sociocultural al servei del barri, del districte i de la ciutat. Es va fundar l'any 1892 com a magatzem de cereals. Quan va finalitzar l'activitat industrial, va començar la reivindicació dels veïns del barri per convertir l'edifici de La Farinera en un centre cultural.

El centre està gestionat per un equip propi. La programació està dissenyada des dels diferents òrgans de gestió de l'equipament per evitar una simple suma de programacions de diferents entitats i administracions. El projecte de col·laboració segueix un model de

gestió compartida, on treballen de manera conjunta la Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa i el Districte de Sant Martí.

La Farinera del Clot compta amb un espai web actualitzat, on s'especifica l'oferta d'activitats i el calendari d'espectacles.

Proximitat i excel·lència: accions culturals significatives

Pel que fa al desenvolupament d'una programació cultural de proximitat, la Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa:

- Promociona la participació ciutadana, la intervenció social i política i els processos d'inclusió social en el seu entorn més proper.
- Ofereix espais i activitats culturals de caràcter públic, que permeten el desenvolupament de les capacitats d'expressió de les persones i que funcionen com a altaveus d'opinions i coneixements.
- Contribueix a la generació de capital social, tot coordinant un ampli conjunt d'entitats i representant els seus interessos davant l'administració pública.

En relació a la qualitat i el reconeixement de les accions promogudes per la Federació, es pot afirmar que:

- La Federació està reconeguda per altres entitats del tercer sector i per les institucions públiques, fonamentalment per la seva tasca de dinamització sociocultural i capacitat per incorporar a la ciutadania en processos d'intervenció social i política.
- La qualitat de les propostes és un aspecte relatiu en la majoria de les activitats de les diferents entitats que coordina la Federació. En canvi, sí que és un objectiu central i una realitat en la co-gestió del centre cultural La Farinera.

La participació, una eina per a la modificació de l'entorn

La Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa té com a missió la promoció dels processos participatius i d'inclusió social en el seu entorn, a més de treballar per a la recuperació de la memòria històrica i la dinamització de les festes populars.

Les accions de la Federació aconseguixen un grau de significativitat a partir de la combinació d'accessibilitat, articulació de la ciutadania en processos de modificació de l'entorn i repercussió en la gestió del conflicte social. L'organització aglutina un gran nombre d'entitats del barri interessades en la participació ciutadana, en la

presa de decisions i en la resolució de conflictes socials. En aquest sentit, La Farinera és un dels espais principals on es materialitza aquest discurs.

L'èxit de La Farinera està vinculat amb la seva capacitat per articular la vida social gràcies al recolzament de la Federació, que és un grup polièdric d'entitats que respecta la diferència i els colors. La Federació alinea estratègies i visions amb l'objectiu clar d'arribar a un procés participatiu i de cohesió. (Carme Turégano, Cap de serveis personals del districte de Sant Martí)

La Federació, durant els seus anys d'existència, ha estat caracteritzada pel seu compromís polític i la preocupació per l'espai públic. De fet, l'edifici de La Farinera és el resultat de les reivindicacions d'un grup de persones del barri, que apostava per la recuperació d'una fabrica en desús per convertir-la en un centre cultural.

Així, el moviment associatiu del Clot-Camp de l'Arpa té els seus orígens històrics al segle XIX amb les primeres associacions d'obres que, entre d'altres objectius, buscaven millorar les condicions i la vida cultural dels treballadors i especialment dels seus fills. En l'actualitat, el discurs de les primeres associacions continua present en els col·lectius del barri. I la difusió cultural és una activitat regular, sigui mitjançant les associacions que componen la Federació i que compten amb una programació cultural o a través de la seva participació en La Farinera. Aquest passat es revela en la identitat del centre cultural, que dedica especial atenció a la memòria històrica del barri i al desenvolupament de l'espai públic.

Per a la Federació, el desenvolupament de la proximitat comporta l'augment de la densitat d'activitats culturals, amb uns criteris que busquen construir una programació cultural de caràcter públic. Un dels objectius més significatius de l'organització, tot i que no s'especifiqui de manera explícita, és la necessitat d'incorporar com a públic aquells que no acostumen a tenir accés a la programació cultural consolidada. Destaquen així les activitats dirigides de forma particular als joves, com ara el cicle de cinema jove o les diverses activitats musicals. També es desenvolupen activitats amb l'objectiu d'arribar a altres col·lectius determinats (gent gran, públic infantil) i des de perspectives específiques (gènere).

A partir dels seus orígens vinculats al moviment obrer i al treball de recuperació de les festes populars, la Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa potencia determinades identitats col·lectives i el sentit de pertinença comunitària. Les seves propostes busquen reflectir els interessos i les preocupacions vinculades amb els diferents col·lectius i amb l'entorn més proper. Així, s'explica la voluntat de les diferents entitats del barri per constituir-se en una federació, entitat de segon nivell, i mantenir un nivell de col·laboració estable.

En relació a la modificació de l'entorn i a la transformació social, la Federació es caracteritza pel seu intent d'articular les persones participants en processos d'intervenció social i política. Un exemple evident és el Pla de Desenvolupament Associatiu, amb l'objectiu de promoure la realització de plans de participació que ajuden a millorar l'organització interna de les associacions. Així, la Federació promou la transformació de les condicions i les possibilitats de desenvolupament de les petites entitats. Tot i desenvolupar aquests processos de proximitat entre col·lectius locals, l'organització no treballa de forma regular amb xarxes internacionals que tenen els mateixos objectius.

Excel·lència: el reconeixement de la dinamització sociocultural
L'activitat de la Federació, pel que fa a la dinamització sociocultural i a la participació ciutadana, és reconeguda per altres entitats del tercer sector i, també, per les institucions públiques. El reconeixement per part del tercer sector és degut, en part, al gran nombre d'entitats agrupades sota la Federació i a la seva implicació en les iniciatives del barri. En relació a les institucions públiques, aquest reconeixement ve avalat per iniciatives com el Pla de Desenvolupament Associatiu Clot-Camp de l'Arpa, subvencionat per la Generalitat de Catalunya o la presència de l'organització en el Consell de Ciutat. Tot i això, la qualitat de les propostes és un aspecte relatiu en la majoria de les activitats de les diferents entitats que coordina la Federació. En canvi, sí que és un objectiu central en el programa del centre cultural que co-gestionen.

Si bé al centre cultural la qualitat és un objectiu en si mateix, pel que fa a les associacions, malgrat que es busqui sempre, ho és en la mesura del possible. (Salvador Casas, ex-director de La Farinera)

En aquest cas, s'associa excel·lència a qualitat, definida com un dels objectius principals del centre i entesa com un valor afegit a l'acció cultural. Per exemple, s'hi aposta per músics emergents, i durant els últims anys el centre cultural ha arribat a acords i col·laboracions de manera que La Farinera ha arribat a ser reconeguda entre artistes d'aquest subsector i en fires especialitzades com el Mercat de Música Viva de Vic. Com a valor afegit a l'aposta per la qualitat, La Farinera compta amb un programa de convocatòries, residències teatrals i concursos expositius o literaris, d'on s'extreuen les millors propostes per formar part de la programació del centre.

Pel que fa a la innovació, la Federació l'entén com una actualització de discursos i evolució en la metodologia de treball. En aquest cas, específicament pel que fa a les iniciatives sobre associacionisme i participació, es pot observar un canvi en les tècniques i estratègies de treball, en tant que s'apunten noves maneres d'organització i de gestió per resoldre problemàtiques ja existents. Però pel que fa a les propostes culturals, tret la col·laboració amb el Mercat Solidari al barri del Clot, no hi ha gaires accions que potenciïn la transdisciplinarietat ni la internacionalitat.

Tot i aquestes mancances, les iniciatives de la Federació aconsegueixen un impacte quantitatiu significatiu, sobretot a l'entorn més proper, al barri. Això s'explica per la regularitat de les seves accions, l'impacte de la promoció de la participació i el fet que es tracta d'una organització consolidada i amb una gran experiència.

Cap a la incorporació de les TIC en favor de la proximitat

Tot i que la Federació no destaca especialment per la seva reinterpretació del paper de les TIC per a fomentar la creativitat i les capacitats individuals i col·lectives, s'hi observa una voluntat de portar a terme aquesta pràctica. Es tracta de propostes concretes com ara l'espai web *Les blogueres de Sant Martí*, un espai virtual format per un grup de dones amb voluntat de compartir les seves inquietuds i opinions sobre la realitat més propera. Aquesta proposta està oberta a totes les dones interessades i té l'objectiu d'arribar a constituir-se com a una plataforma digital per a les dones de Sant Martí.

D'aquesta manera, a banda de fomentar les capacitats individuals i col·lectives, aquesta iniciativa lligada a les TIC també

potencia els espais de trobada i d'intercanvi per promoure un debat social amb la incorporació de la perspectiva de gènere. A més, s'aconsegueix generar processos i continguts amb el col·lectiu d'usuaris com a centre del procés de creació, ja que la informació publicada prové directament de les usuàries i de les participants, i es generen xarxes humanes entre els diferents individus o col·lectius de dones.

L'associacionisme: el desenvolupament de capital social i la construcció de l'interès públic

En el seu posicionament discursiu, la Federació vincula l'interès públic de les seves accions amb alguns dels seus objectius principals: promoure la millora de les condicions de la vida quotidiana de les persones, representar les entitats davant els organismes públics o privats, i promoure i organitzar tota classe d'activitats de caire general i d'interès col·lectiu per als veïns del barri. En concret, es busca participar dels debats públics sobre determinades problemàtiques, mantenir la interlocució amb l'administració i participar en trobades sectorials, xarxes, fòrums i plans estratègics. Com a co-gestors de La Farinera, però, també incorporen un discurs on allò públic s'identifica també amb una aportació qualitativa, un valor afegit a l'acció cultural. En aquest sentit, s'intenta aconseguir un equilibri en la programació, entre activitats amb major assistència i econòmicament sostenibles amb d'altres en aquest sentit deficitàries.

La transmissió de coneixements, entesa com el traspàs de llegat i de la visió particular de l'entorn, és una de les dinàmiques que donen sentit a la Federació. De fet, la identitat de l'organització busca recollir i actualitzar els orígens vinculats als moviments obrers, en aquest cas específicament a les reivindicacions del territori, la participació ciutadana i les festes populars. Aquest discurs s'ha transmès d'una generació a l'altre i és una de les condicions per a la continuïtat de la vida associativa.

La Federació, com a entitat coordinadora de segon nivell, promou en gran mesura les relacions entre entitats de diferents subsectors, especialment aquelles centrades en els moviments socials i les festes populars. I aconsegueix resultats positius tant en l'entorn del barri com en el de la ciutat.

Contribucions per a la caracterització del tercer sector cultural a Barcelona

L'anàlisi del cas de la Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa permet caracteritzar determinats processos de proximitat i excel·lència cultural, propis de les organitzacions del tercer sector cultural:

- La identitat d'una organització de tercer sector amb voluntat de constituir-se com a agent públic d'ampli abast, coordinar projectes de participació ciutadana i creació cultural, està condicionada per la seva relació amb l'administració pública.
- Les experiències de co-gestió d'equipaments públics poden demostrar les possibilitat de desenvolupar una programació cultural equilibrada entre les dinàmiques de proximitat i excel·lència cultural. Tanmateix, el repte d'aconseguir una potenciació mútua d'aquest dos tipus de processos continua sent limitat pel que fa al seu impacte real.
- Com a entitat de segon nivell, el paper d'interlocutor amb l'administració potencia un model d'actuació d'organització de tercer sector que incideix en la planificació cultural de la ciutat (programes i plans de caràcter macro)

Reafirmació de la identitat i la col·laboració amb l'administració

La Federació implementa a través de les seves accions culturals una definició tradicional de les dinàmiques de proximitat. Tanmateix, el seu model d'acció fa de l'organització un agent cultural de caràcter públic, que manté un posicionament actiu davant els reptes que es presenten a l'entorn més proper. De fet, l'evolució de La Farinera com a centre cultural és en bona part producte de les accions que la Federació va prendre als anys 90, al moment d'establir-se al centre. Les entitats del barri no desitjaven un equipament municipal al barri deslligat de les associacions, de la seva història i de l'equilibri en l'oferta cultural. Des d'aquesta posició es va reclamar entrar a formar part de la gestió del centre cultural.

D'aquesta manera, l'administració reconeix a la Federació com a interlocutora vàlida al territori i cedeix, mitjançant un conveni de gestió cívica, l'espai de La Farinera. Aquest centre, que compta amb un pressupost i un equip propi, és fonamental per entendre l'evolució de la Federació, que sovint definirà les seves accions de

proximitat i excel·lència en col·laboració amb l'equip del centre cultural.

Així doncs, a l'anàlisi del tercer sector cultural de la ciutat resulta significatiu el lloc que ocupa una organització de segon nivell, que co-gestiona un equipament públic. Aquest model és resultat de la tensió entre la participació ciutadana organitzada a través de diferents agents (reivindicació principal de les associacions de barri) i el posicionament de l'administració pública. Es tracta d'un procés que reverteix en una col·laboració que els diferents actors qualifiquen com a fluïda.

En concret, pel que fa al model de gestió interna i de presa de decisions, la relació de la Federació amb l'administració pública queda regulada pel conveni de gestió cívica. També existeixen mecanismes de seguiment trimestral, on l'organització rendeix comptes a l'administració. Els treballadors del centre se seleccionen en un procés on intervenen tant els membres de la junta de la Federació com la direcció de La Farinera. Les propostes són analitzades en reunions tècniques i es realitzen entrevistes de treball on estan presents els diferents agents.

Entre els membres de la Federació i l'equip de La Farinera existeix un acord no escrit que consisteix en alimentar-se de manera mútua: es pretén que les entitats col·laborin en la programació del centre i a l'inrevés, es busca que el centre ajudi a millorar l'activitat de les associacions. Aquest equilibri s'intenta aconseguir, per exemple, des de la comissió de selecció de projectes, formada per membres de la Federació i l'equip del centre cultural. La selecció es fa de manera conjunta perquè el volum de demandes és molt alt, però també perquè d'aquesta manera les decisions, que impliquen la prioritització de propostes, recauen en totes dues parts.

Tant la Federació com l'equip propi de La Farinera coincideixen en que el centre cultural ha de ser un referent de proximitat i, per això, una part de la seva programació està directament relacionada amb la promoció de la cultura popular. En aquest sentit, els recursos que ofereix la Farinera són de gran utilitat per a les activitats del moviment associatiu.

Les propostes d'accions culturals que presenten les associacions conviuen a La Farinera amb d'altres activitats més específiques vinculades al subsector de la música. Lògicament, aquest tipus de propostes

suposen un equilibri en la programació cultural entre la promoció de dinàmiques de proximitat i d'altres d'excel·lència cultural. Tanmateix, sembla que el repte d'aconseguir una potenciació mútua d'aquest dos tipus de processos continua sent limitada pel que fa al seu impacte. La tensió entre proximitat i excel·lència s'ha manifestat de manera explícita en algun procés determinat de selecció de les propostes d'activitats per al centre cultural, com ara determinades exposicions. Són decisions que comporten l'equilibri o la prioritització d'elements com per exemple la participació creativa d'un ampli col·lectiu de persones o la qualitat de les obres presentades. En qualsevol cas, la tensió gira entorn a la manera en què s'aconsegueix el reconeixement de les activitats per part dels agents culturals.

Per la seva banda, els diferents agents culturals destaquen la utilitat i la necessitat de l'aportació de la Federació en la construcció d'un equipament de caràcter públic, pel que fa al perfil i volum d'activitats, per la capacitat de coordinar diferents entitats del barri i per la preocupació transversal pel territori.

Un model d'acció que repercuteix sobre la planificació cultural de la ciutat

La Federació és una entitat de segon nivell que, a banda de programar activitats culturals de forma regular, treballa per a generar plans i programes d'actuació. El seu model d'acció incideix en l'augment de densitat d'activitats culturals (un nivell de programació micro), però també de forma significativa en el tipus de planificació cultural del seu entorn més proper i fins i tot de la resta de la ciutat (un nivell d'actuació macro, de segon ordre). Aquest últim concepte està relacionat amb la voluntat de la Federació de generar plans i programes que promoguin una coherència entre les diferents associacions i, alhora, de mantenir els seus vincles d'interlocució amb l'administració.

Amb algunes actuacions com ara el desenvolupament associatiu del Clot-Camp de l'Arpa, la participació de la Federació al Consell de Ciutat o la fundació del Consell d'Associacions de Barcelona (CAB), la Federació aconsegueix desplegar el seu impacte a nivell de barri, de districte i de ciutat. Les seves propostes van orientades cap a tots aquests territoris i, per tant, la presència de l'organització esdevé cabdal com a dinamitzadora del moviment associatiu cultural.

Lluïsos de Gràcia

Presentació

- Nom: Lluïsos de Gràcia
- Web: <http://www.lluisosdegracia.cat>
- Data de creació: 1855

Lluïsos de Gràcia és una associació sociocultural i esportiva fundada l'any 1855 i arrelada des d'aleshores a l'entorn de la Vila de Gràcia. Els seus orígens estan vinculats als moviments d'ateneus civico-culturals catòlics del segle XIX. A partir de la dècada de 1960, es produeixen una sèrie de canvis a l'entitat que consoliden la seva estructura actual, com ara la transformació de la categoria d'entitat confessional a organització sense ànim de lucre o la seva implicació socio-política directa amb la defensa de la democràcia. A partir d'aquell moment, les activitats de Lluïsos incorpora, a més de l'esport, la formació i producció en l'àmbit de les arts escèniques, la difusió de les festes i tradicions, i una varietat d'ofertes en la formació d'infants i joves vinculada al lleure.

La formació socio-cultural per a un públic divers (infantil, jovent, adult) és un dels objectius principals de l'organització. La perspectiva de Lluïsos busca combinar la consolidació de l'organització com a espai d'interrelació i convivència, l'integrament i arrelament dels nouvinguts al territori i a la realitat nacional catalana, i el desenvolupament de la diversitat en el propi si de l'entitat. Al mateix temps, es busca potenciar el treball conjunt i en xarxa entre els diferents àmbits temàtics de l'entitat amb col·lectius de la Vila de Gràcia i de la ciutat, tot promovent un model associatiu català. Entre les pràctiques transversals en l'organització es troba també el desenvolupament d'activitats sostenibles mediambientals i la defensa de la cultura catalana.

En quant a la seva estructura de gestió, Lluïsos de Gràcia s'organitza a partir d'una junta directiva de 9 persones i d'una assemblea que és l'òrgan sobirà de l'entitat. L'organització interna es desenvolupa a través de 20 seccions d'àmbit temàtic (esport, música, teatre, etc.). Cada secció compta amb una junta pròpia, a la qual se suma un grup de treball integrat per voluntaris. Actualment, Lluïsos té aproximadament 1200 persones associades a l'entitat, de formació i perfils sociocultural divers. Bona part de les persones que treballen a l'organització són joves i adults d'entre 20 i 50 anys.

L'estructura original de l'edifici data del segle XIX, però gràcies a un conveni signat amb el Districte de Gràcia i la Generalitat de Catalunya, la Universitat Politècnica de Catalunya va realitzar un estudi per a la seva adequació.

Segons el pressupost total anual, només el 30% provenen de les subvencions públiques, en aquest cas tant del Districte de Gràcia com de l'Institut de Cultura de Barcelona i del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Un 40% s'obté a través de les quotes regulars que paguen les persones associades i aproximadament un 30% mitjançant el pagament de serveis per part del col·lectiu d'usuaris.

Cal destacar que la distribució de les despeses de l'organització indica el grau d'envergadura i complexitat de la seva gestió, ja que més del 30% del pressupost es dedica a l'administració de l'entitat i el 19% al personal.

Per la comunicació i difusió de l'organització es destina un 6% del total del pressupost. Tanmateix, la seva pàgina web busca establir-se com a finestra de presentació de l'entitat, un mitjà de comunicació per reflectir les activitats. Val la pena destacar la transparència en la difusió de la informació corresponent al desenvolupament històric i funcionament de l'organització (memòries, estructura de gestió, etc.) i l'actualització regular del seus continguts. En aquest sentit, s'ha buscat la professionalització d'aquest servei i la incorporació d'eines interactives com ara la visita virtual.

Proximitat i excel·lència: accions culturals significatives

Pel que fa al desenvolupament d'una programació cultural de proximitat, els Lluïsos de Gràcia:

- Promouen l'accés democratitzat a determinades manifestacions culturals: s'arriba a un públic divers, s'ofereix una àmplia oferta d'activitats, es redueixen els condicionants econòmics i es treballa en xarxa per aconseguir la inclusió social de determinats col·lectius.
- Es busca el desenvolupament autònom de les persones posant un conjunt d'eines a l'abast dels socis, i al mateix temps, es treballen les dinàmiques de convivència i integració.
- S'impulsen els valors vinculats a la cultura tradicional catalana com a marc d'actuació, i es promociona la identitat col·lectiva i el sentit de pertinença comunitària.

- Es promou la vinculació de les accions culturals amb l'entorn més proper, sobretot amb la Vila de Gràcia.
- Es genera capital social a partir de l'impacte dels programes de voluntariat.

En relació a la qualitat i el reconeixement de l'actuació dels Lluïsos, es pot afirmar que:

- L'organització ha obtingut un reconeixement per bona part de l'àmbit cultural, particularment per l'administració pública del districte i de la ciutat.
- S'aconsegueix desenvolupar les accions amb regularitat i capacitat de planificació estratègica. La consolidació de l'entitat i la seva antiguitat són elements claus en aquest sentit.
- S'explicita com a objectiu general la promoció d'accions culturals multidisciplinàries, la programació basada alhora en la tradició cultural i en l'originalitat i adaptabilitat dels projectes. Tanmateix, l'impacte d'aquesta perspectiva continua sent limitat.

Democratitzar l'accés

Els Lluïsos de Gràcia és una organització que treballa de forma explícita l'accés a la cultura i la democratització de les pràctiques culturals. L'objectiu principal, per tant, és poder arribar a un públic el més ampli possible; i per això, s'insisteix en el desenvolupament de diversos aspectes: l'oportunitat de disposar d'una àmplia varietat d'oferta cultural per als diferents interessos, l'adaptabilitat als recursos econòmics dels socis, i per últim, el treball amb diversos col·lectius, sobretot amb fenòmens com ara la immigració o l'exclusió social. Les accions culturals programades contemplem l'objectiu de democratitzar l'accés tot arribant a tenir el màxim de socis compresos en el màxim intervals d'edats possible. Resulta significativa la capacitat de planificació estratègica de l'organització.

En primer lloc, cal remarcar que els Lluïsos s'organitzen per seccions o grups de treball, que es dediquen a activitats de lleure, culturals o esportives que funcionen de manera autònoma, amb una estructura interna determinada (amb un responsable, secretari i tresorer). Es procura fomentar la comunicació regular amb la junta directiva de l'entitat, a través de les juntes de seccions i les reunions trimestrals, on es debaten les temàtiques principals i es defineixen les propostes de programació, tot tenint present els interessos generals de l'entitat.

Les seccions es separen en tres grups, segons la franja d'edat a què estan destinades, i dins de cada grup en temàtiques (promovent l'oferta cultural diversa). En concret, pel que fa a l'àmbit cultural, destaquen:

- Seccions d'infants: un grup de formació teatral (creat al 1979) amb l'objectiu principal de fomentar el teatre entre els socis de 8 i 18 anys, la «Coral el Violet» fundada l'any 1966, i una colla de diables per a infants. El públic infantil és el més nombrós i important de l'entitat. Per tant, també es fomenta la seva participació amb el cicle de titelles i les publicacions infantils.
- Seccions de joves: dóna continuïtat als membres majors de 18 anys del grup teatral d'infants i a la Coral creada al 1968, formada per uns trenta joves. Resulta significativa l'antiguitat d'aquests grups al mateix temps que la capacitat d'adaptació a les necessitats dels joves de cada generació.
- Seccions d'adults: existeix un grup promotor de la sardana, la colla de Sant Medir, una coral, entre d'altres accions. És significatiu el fet que alguns d'aquests grups es van crear fora de l'entitat i els Lluïsos els va anar integrant.

De fet, la democratització de les manifestacions culturals està vinculada per a l'organització amb l'adaptabilitat de les activitats en relació al poder adquisitiu dels socis. En la construcció d'una idea del que resulta d'interès públic a l'àmbit cultural, els condicionaments econòmics són per als Lluïsos un dels impediments més significatius per accedir a la cultura:

L'entitat sempre intenta estar al capdavant en la millora i els canvis de la societat, tot facilitant l'accés a la cultura amb una política d'espectacles a preu reduït. La qualitat en el servei sempre és el nostre principal objectiu.

Finalment, pel que fa a l'accés a la cultura, més enllà de la diversitat generacional entre els socis, l'oferta cultural o la política de preus reduïts, els Lluïsos treballen amb diferents col·lectius en risc d'exclusió social, i amb diverses comunitats de nouvinguts. Com per exemple, amb el projecte Banc del Temps on es promouen in-

tercanvis de temps entre persones amb l'objectiu de promoure la confiança entre aquestes i adquirir eines per resoldre necessitats de la vida diària.

L'organització arriba a reflectir els interessos i les preocupacions de les diferents comunitats del districte de Gràcia. Amb les diverses activitats, es promouen valors vinculats al civisme en un ambient favorable a la diversitat i la pluralitat cultural. Els Lluïsos promouen aquest tipus d'activitats amb l'objectiu d'articular les noves poblacions en la dinàmica associativa de la cultura catalana.

La cultura tradicional catalana com a marc d'actuació

Amb l'oferta diversa d'activitats, l'organització desenvolupa processos de proximitat cultural que generen sentit de pertinença comunitària. Es busca promoure l'acceptació de normes i valors compartits a través de la cultura tradicional i popular catalana. D'aquesta manera es potencien les identitats col·lectives. Amb la música, les arts escèniques (també l'esport i el lleure infantil) l'entitat treballa per:

- Mantenir i impulsar les tradicions populars de Catalunya.
- Fomentar l'ús del català.
- Promoure manifestacions culturals tradicionals.

En aquest sentit, un dels pilars més importants del tipus de moviment associatiu català que representa els Lluïsos és el capital social que es genera a través del voluntariat. Tant la junta directiva com els caps de secció que porten les diverses tasques són voluntaris. Paguen la quota com cada soci, però poden formar part d'activitats sense pagar cap extra.

A la gran majoria de les activitats i seccions es reflexa el treball entorn a la promoció de la identitat col·lectiva i el sentit de pertinença, tant a la cultura catalana com al barri de Gràcia. Tot i que els Lluïsos és una entitat que treballa bàsicament dirigida a oferir serveis i activitats als seus socis (particularment vinculats als esports, la cultura catalana, les dinàmiques de convivència, etc.), l'impacte produït també és significatiu en el conjunt de l'entorn de Gràcia i en la resta de la ciutat. És per això, que l'organització va crear la Comissió d'Utilitat Pública que cercava millorar el reconeixement institucional obtingut. Així doncs, es va presentar la documentació

al Departament de Justícia de la Generalitat, amb l'objectiu de tramitar la declaració d'utilitat pública dels Lluïsos, reconeixement finalment obtingut per la tasca cultural de caràcter públic d'una organització privada.

Des de els seus inicis l'organització ha estat arrelada al barri de Gràcia. També promou i dona suport a aquelles activitats proposades des de les pròpies seccions de l'entitat i d'aquells grups i altres associacions, principalment del barri i de la ciutat, que necessiten suport o vulguin col·laborar amb l'entitat

Existeix la voluntat de participar en projectes col·lectius amb altres organitzacions del territori. Aquestes entitats tenen un perfil semblant als Lluïsos: són entitats de Gràcia que funcionen des de fa molts anys i es caracteritzen per ser catalanes i de tipus tradicional. Conformen el Col·lectiu G6, entitats culturals històriques de la Vila de Gràcia, format pels Lluïsos de Gràcia, el Centre Moral i Instructiu de Gràcia, el Cercle Catòlic de Gràcia, la Fundació Orfeo Gracienc, la Federació de Colles de Sant Medir i la Federació de Festa Major. També existeixen altres entitats adherides, per exemple: Casal Corpus Teatre, Esbart Lluís Millet, Grup de Teatre Disbauxa.

Una determinada excel·lència: reconeixement obtingut pel districte i la ciutat

Els Lluïsos de Gràcia és una entitat que ha aconseguit el seu reconeixement a través de les pràctiques culturals generades. Diferents actors de l'àmbit cultural de la ciutat han atorgat diversos premis a l'organització. L'any 1996 la Generalitat de Catalunya li va atorgar la Creu de Sant Jordi per la tasca en defensa de la identitat catalana i l'acció cultural i cívica. L'any 2007 va rebre el Premi Vila de Gràcia a la millor iniciativa en defensa de les llibertats nacionals de Catalunya i a la divulgació i promoció de la llengua catalana.

D'altra banda, les pràctiques culturals dels Lluïsos destaquen per la regularitat i coherència amb la seva planificació estratègica. Es tracta d'una entitat que es va començar a forjar entorn l'any 1851, i que ha anat desenvolupant la seva tasca amb un discurs i una capacitat d'implementació significatives. Aquest caire centenari s'ha transformat en signe de qualitat.

La qualitat es promou com a element transversal de les activitats, tot respectant la coherència entre els grups i seccions que funcionen

de forma autònoma. A més, es procura fidelitzar als socis i oferir un programa que pugui acompanyar l'evolució de les seves pràctiques culturals.

Així doncs, cal destacar el projecte del Banc del Temps de Gràcia, activitat de màxim referent per a la ciutat i capdavantera en la seva tasca. El Banc del Temps dels Lluïsos és un dels més importants de Catalunya, i compta amb 250 usuaris aproximadament. És un projecte amb cinc anys de recorregut, que s'ha vinculat i nodrit d'altres experiències internacionals i que ha participat d'intercanvis entre bancs del temps europeus.

Contribucions per a la caracterització del tercer sector cultural a Barcelona

L'anàlisi del cas de Lluïsos de Gràcia permet entendre algunes de les dinàmiques pròpies de les organitzacions del tercer sector cultural, que vinculen les capacitats de generar proximitat i excel·lència en les pràctiques culturals:

- Es redefeixen certes característiques del moviment associatiu tradicional català, tot adaptant-se a l'evolució de les característiques socials de l'entorn.
- Es promou un tipus d'excel·lència que ve donada pel reconeixement de l'administració pública i el propi col·lectiu d'usuaris, encara que amb certa limitació pel que fa al seu impacte.
- Es tracta d'un tipus d'organització de tercer sector, caracteritzada perquè treballa fonamentalment per oferir serveis al col·lectiu de persones associades.

Un model a cavall entre el moviment associatiu tradicional i algunes dinàmiques socials contemporànies

Els Lluïsos de Gràcia desenvolupen un model propi d'actuació que alhora comparteix algunes característiques amb el conjunt d'organitzacions del tercer sector tradicionalment vinculat al moviment associatiu català. Es parteix de la reivindicació i promoció de determinades expressions artístiques que es consideren desateses en l'actualitat, accions culturals de caire tradicional (corals, colla de diables, grups de sardanes, etc.). I al mateix temps, resulta significativa la manera en que la coordinació de l'entitat estableix

l·ligams entre aquesta tradició i un tipus de producció cultural contemporània.

Des d'aquestes pràctiques, els Lluïsos defensen valors i comportaments compartits. La defensa de la cultura tradicional catalana i els orígens del model associatiu vinculat als moviments civico-culturals catòlics estan presents en les prioritats definides als estatuts. No obstant, en l'acció cultural desenvolupada, els Lluïsos es configuren com a entitat permeable, que fomenta la convivència i el diàleg entre la diversitat de socis. De fet, l'imaginari dels Lluïsos i els seus valors nuclears permeten la reapropiació i redefinició per part del col·lectiu d'usuaris.

El pont que es crea, per tant, entre la tradició (entesa en un sentit ampli) i la modernitat pròpia de la societat actual, no ha estat mai un punt de conflicte per l'entitat a l'hora d'oferir activitats, ni pels socis en el moment de participar-hi. És destacable, llavors que l'entrada de socis joves, en els més de 150 anys de l'entitat, sempre ha anat en augment. La capacitat d'adaptar-se a les preocupacions més actuals i el treball amb diferents moviments socials s'han constituït com a motors de l'entitat. Com a exemple és pot destacar la creació d'una colla de diables d'infants, en principi no contemplada entre el tipus d'activitats pròpies d'una organització confessional, impulsada pels mateixos socis a través d'un procés participatiu.

En definitiva, si bé és patent l'intent d'incorporar fenòmens sensiblement actuals com ara la integració dels nouvinguts o la fusió de diferents disciplines culturals, cal assenyalar que l'adaptació a aquestes manifestacions característiques de la societat moderna té un impacte limitat.

Excel·lència condicionada?

Pel que fa al desenvolupament d'accions culturals que puguin ser reconegudes per la seva qualitat, els Lluïsos de Gràcia és una entitat significativament condicionada per dos aspectes: l'antiguitat de l'associació i la diversitat temàtica de les seves pràctiques.

En primer terme, l'antiguitat de l'entitat ha permès consolidar l'oferta cultural, fent de la regularitat i la continuïtat el propi motor de funcionament de l'entitat. Aquesta presència ininterrompuda en el transcurs dels anys ha generat confiança entre els agents culturals i el col·lectiu de socis.

En segon terme, els Lluïsos és una entitat amb un ampli ventall d'ofertes, activitats per a un públic divers, amb interessos també diferents. És a dir, es tracta d'una entitat bàsicament generalista en la seva oferta d'activitats i això també provoca un cert grau de reconeixement per part de la ciutadania.

Tanmateix, aquests dos aspectes, que l'organització comparteix amb altres entitats del tercer sector cultural a la ciutat, condiciona també la seva capacitat per destacar en el camp de la producció cultural professional, la interdisciplinarietat de les ofertes culturals, la promoció de nous llenguatges, o la internacionalització de les accions culturals i la projecció exterior dels projectes. La innovació, per tant, i l'experimentació (en sentit ampli) no tenen espais específics a l'oferta cultural del Lluïsos, de manera que l'excel·lència de les seves accions queda lògicament limitada.

No s'hi oferta cultura comercial sinó cultura popular, si es fa una obra de teatre, no es busca que sigui una activitat professional per tal de portar-la arreu de Catalunya. (Guillem Roma, soci)

En definitiva, l'entitat treballa de forma àmplia en l'àmbit de la cultura popular catalana. I reconeix que ni la professionalització ni la recerca de l'excel·lència estan entre els seus objectius. En qualsevol cas, com s'ha esmentat prèviament, la qualitat de les accions culturals dels Lluïsos s'avalua per part de l'entitat des de paràmetres diferents.

Els socis com a nucli central

El marc que configura el tercer sector cultural de Barcelona, pel que fa a la forma associativa i a les característiques que conformen cada col·lectiu, presenta la convivència de dos models d'organitzacions i dues realitats clarament diferenciables. Un primer grup, que s'ha anat conformant els darrers anys, es centra en la promoció de la creativitat i els seus membres s'associen més aviat per imperatiu legal que no pas per la voluntat d'establir una base associativa tradicional.²

2. Una explicació més acurada d'aquest tipus d'organització es pot trobar en l'anàlisi dels casos de Telenoika, Propost.org o Platoniq.

Ara bé, organitzacions com els Lluïsos de Gràcia conformen el segon, i probablement més tradicional, d'aquests grups. Es tracta d'associacions que aglutinen una massa social ampla (en el cas dels Lluïsos uns 1.300 socis), i que tenen principalment com a objectiu la cohesió d'aquest col·lectiu. Per tant, les seves activitats queden orientades (encara que no exclusivament) a satisfer els interessos i necessitats d'aquesta base associativa. Aquestes persones resulten també el pilar organitzatiu d'aquest tipus d'entitats, ja que funcionen com a motor intern en el sentit més ampli possible.

Dos factors important que funciona com a referent per a la incorporació de nous socis són la pròpia transmissió familiar del sentit de pertinença a l'entitat i el caràcter de projecte històric autònom. Els Lluïsos compten amb socis que fa més de 60 anys que ho són. Així doncs, l'entitat aconsegueix la interacció entre generacions en el treball diari, principalment a través de la confiança generada, i sobretot en relació a la continuïtat i la capacitat de planificació estratègica de les activitats.

IV. CONCLUSIONS: IMPACTE I REPTES DEL TERCER SECTOR CULTURAL A BARCELONA

Un ampli conjunt d'organitzacions desenvolupen dinàmiques i processos prou singulars com per poder mesurar el seu impacte en la realitat de l'àmbit cultural de Barcelona. Així doncs, en aquest darrer capítol es presta atenció a les pràctiques significatives però també als reptes o limitacions en els objectius de les organitzacions del tercer sector a Barcelona i en el seu desplegament en accions culturals. Al llarg d'aquest llibre, s'ha assenyalat la convivència de dinàmiques i pràctiques presents al tercer sector cultural de la ciutat. Ara bé, a les conclusions s'han volgut assenyalar els aspectes que resulten significatius per generar nous enfocaments i que es considera que donen pautes per comprendre el desenvolupament del tercer sector en un futur proper. Per tant, aquestes conclusions no són un simple resum de la informació recollida, sinó més aviat una interpretació concreta a partir dels criteris i les preguntes fonamentals del llibre.

Proximitat i excel·lència cultural

Com s'ha avançat, aquest llibre realitza una anàlisi combinada de la interacció social i la producció cultural que generen les organitzacions. Es busca comprovar fins a quin punt aquestes organitzacions persegueixen i generen virtuts i pràctiques alhora de proximitat i vàlua cultural, de resocialització i significança cultural, d'obertura en la gestió i qualitat en la producció. ¿Incorporen les organitzacions processos de desenvolupament de proximitat i excel·lència cultural?

¿Ho fan des de l'equilibri i potenciació mútua? Al voltant de quin tipus d'activitats?

Un dels reptes que el llibre assumeix és posar a prova els conceptes de proximitat i excel·lència a l'àmbit del tercer sector cultural. És a dir, tot reconeixent les limitacions i les implicacions d'aquestes idees, s'ha volgut comprovar fins a quin punt les organitzacions estudiades destaquen per la capacitat de transformar la dicotomia proximitat-excel·lència en equilibri entre creativitat i ciutadania, tot combinant l'acció artística i la regeneració social.

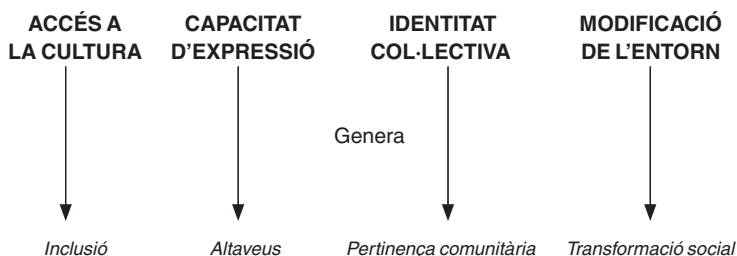
Sense pretensió de normativitat sobre la construcció d'aquests dos conceptes, s'han treballat amb definicions operatives que ens permetessin valorar el perfil de les organitzacions. Tot seguit, es presenten alguns dels processos identificables a les organitzacions estudiades

Desenvolupament d'estratègies de proximitat

Les diferents organitzacions desenvolupen activitats que repercu-teixen sobre el desenvolupament cultural de les persones i les comunitats. Val la pena remarcar que les categories que es presenten a continuació no són excloents, sinó que el que acostuma a succeir és que les organitzacions desenvolupen processos de proximitat en diferents sentits.

En definitiva, el quadre número 4 presenta una tipologia de processos on el factor proximitat té un paper constitutiu, dinàmiques que caracteritzen les organitzacions del tercer sector.

**QUADRE 4
DINÀMIQUES DE PROXIMITAT**

- a) *Accés a la cultura.* En primer lloc, existeix un conjunt d'organitzacions que centren les seves activitats en promoure l'accés democratitzat a manifestacions culturals. Busquen facilitar el desenvolupament autònom de les persones, la millora en les seves capacitats per interpretar i entendre el món que els envolta, la generació i acceptació de normes i valors compartits, el desenvolupament d'interessos, recursos i capital cultural propi. En alguns casos, el desenvolupament de la proximitat comporta l'augment de la densitat d'activitats culturals, amb uns criteris de programació pública:

Comenzamos con un único objetivo que era difundir nuestro género musical a través de los conciertos, pero con la experiencia que estamos adquiriendo, nos hemos dado cuenta que para consolidar cualquier evento, no solo debes hacer un mega festival con unos presupuestos escandalosos y solo un par de días, sino que hay que consolidarlo durante todo el año.¹

Destaca també la presència d'organitzacions que busquen consolidar-se com a mitjans de comunicació de proximitat. Publicacions, mitjans audiovisuals, espais webs, etc. que tenen com a objectiu facilitar l'accés a la informació:

La informació de proximitat, tantes vegades oblidada pels grans grups de comunicació, ha estat la referència de la feina duta a terme per la nostra entitat.

Finalment, un dels objectius més significatius que es plantegen les organitzacions és la necessitat d'incorporar com a públic aquells que no acostumen a tenir accés a la programació cultural consolidada, aquells que menys possibilitat tenen d'accedir-hi: persones en risc d'exclusió social, amb pocs recursos econòmics, etc. Fins i tot, algunes organitzacions busquen establir una connexió entre l'accés democratitzat a la cultura i la creació artística com a camp inclusiu i participatiu.

1. Respecte a l'anonymat de les cites, es pot consultar la nota 2 al capítol II.

Existen algunos conciertos que para nosotros resultan fundamentales: en el Hospital de la Vall d'Hebrón, por un lado para los niños de oncología, otro para la narcosala y otro para los enfermos-residentes. Y también otro en la prisión, un año en la de hombres y el otro en la de mujeres.

- b) *Capacitats d'expressió: generar veu.* En segon lloc, una bona part de les organitzacions promouen el desenvolupament de les capacitats d'expressió de les persones, a través d'espais que poden funcionar com altaveus de les seves necessitats, opinions o coneixements.

Moltes d'aquestes entitats es defineixen com a agents de dinamització socio-cultural o simplement com a entitats que fomenten el voluntariat i la importància de l'acció cultural participativa com a eina de desenvolupament individual.

Principalment, el nostre objectiu és millorar la situació de l'individu i fer-lo menys vulnerable. Capacitar les persones amb coneixements tècnico-artístics i dotar-los d'eines noves creatives que els ajudin a expressar-se amb llibertat.

Finalment, resulta ressenyable el cas d'organitzacions vinculades més directament amb el món de la creació artística professional que incorporen el foment de la pràctica d'activitats culturals i l'apropament artista-públic entre els seus objectius estratègics.

- c) *Creació i potenciació de les identitats col·lectives i promoció del sentit de pertinença comunitària.* La majoria d'organitzacions del tercer sector cultural generen un grau significatiu d'implicació i participació regular de les persones en les seves activitats. Reflecteixen interessos i preocupacions vinculades amb les diferents comunitats (artístiques sectorials, ètniques) i/o amb l'entorn i el territori més proper (barri, districte, espai públic en general).

Entre el grup d'organitzacions que es poden ubicar en aquest segment que s'ha definit, destaquen les que busquen facilitar la creació artística. La implicació de la comunitat d'artistes i creadors en aquestes entitats es canalitza a través d'ajudes a la formació, producció, edició, distribució, etc. S'ofereixen espais

de residència, beques, i d'altres serveis. I sobretot, moltes de les organitzacions consultades destaquen la seva voluntat de treball en xarxa com a eina de foment de la creació, fins i tot promovent la transdisciplinarietat de les arts.

Hemos implantado un sistema de trabajo en red y puesto en contacto entre sí a diferentes artistas. Quienes publican en nuestra revista pasan a ser colaboradores, la revista ha sido posible gracias a la participación de más de 300 personas. Los editores siguen en contacto y continúan en relación con una gran parte de ellos.

D'altra banda, en relació a la implicació de les persones i la construcció d'identitats col·lectives, un dels interessos presents a bona part de les organitzacions són els processos d'interculturalitat, diàleg i convivència, molts d'ells vinculats amb un territori definit.

Elaborem un pla de convivència del barri, promovem espais de debat, diàleg i coneixement mutu entre veïns i veïnes de diferents procedències, busquem construir espais d'interrelació i coneixement a través de les músiques del món.

Finalment, existeix un conjunt representatiu d'organitzacions que es mostren interessades per la identitat i el sentit de pertinença o la identificació amb un determinat territori que puguin manifestar els participants de les seves activitats. Es tracta d'organitzacions preocupades pel desenvolupament de l'entorn més proper (barri, districte) i de l'espai públic en general. Les seves accions, doncs, busquen recuperar i fer difusió de la història i la memòria personal i col·lectiva, i fins i tot promoure la cohesió social a través d'aquests processos.

Entre aquest tipus d'organització destaca també, en moltes ocasions, la intenció de poder equilibrar l'interès per les necessitats i problemàtiques dels barris o els districtes amb una voluntat de poder oferir també serveis culturals per a tota la ciutat. Es tractaria en aquests casos d'una voluntat per establir ponts entre diferents escales, com per exemple la potenciació mútua dels valors associats a la identitat d'un barri i la constitució de l'organització com a espai

de creació i difusió cultural per a tota la població de la ciutat. Ara bé, moltes de les organitzacions que manifesten aquest objectiu, també posen de relleu les dificultats que tenen per poder portar a terme en definitiva una experiència que vinculi les diferents escales d'activitat. Per exemple, aquelles que voldrien arribar amb les seves activitats a un públic d'altres districtes, però que no aconsegueixen desenvolupar estratègies que integrin una visió de la cultura arrelada al territori més proper i alhora prou atractiva per a la resta de la població.

d) *Modificació de l'entorn i transformació social.* Un darrer grup d'organitzacions es caracteritzen pel fet que aconsegueixen articular les persones participants en processos d'intervenció social i política. En aquest sentit, determinades organitzacions promouen la transformació de les condicions i les possibilitats de desenvolupament de les diverses comunitats, ja siguin els subsectors artístics, les comunitats ètniques, segments de la població concrets com ara els joves, o l'aplicació de les polítiques de gènere. Però també d'altres parteixen de la preocupació sobre com fomentar la participació real i poder aconseguir la possibilitat d'influir en l'evolució de l'espai públic urbà i les seves característiques. Determinades organitzacions que desenvolupen processos de proximitat d'aquest tipus treballen de forma regular en xarxes internacionals d'entitats amb eixos temàtics i objectius similars.

És un projecte que considera i investiga sempre el lligam entre l'aprenentatge, la creació artística, la realitat socio-política i la transformació en general.

Busquem el desenvolupament dels joves, el reconeixement com a subjecte actiu de la seva pròpia realitat, amb capacitat crítica dels esdeveniments que es presenten, del moment històric i, de les possibilitats d'intervenir en la realitat que els envolta.

Excel·lència de les accions culturals de les organitzacions de tercer sector

Novament, en el moment de desenvolupar una anàlisi sobre les accions culturals desenvolupades per les organitzacions resulta com a

mínim complex poder aplicar termes com ara qualitat, excel·lència, vàlua o significativitat. De fet i com ja hem dit, tots aquests conceptes es troben en constant transformació degut a la seva reutilització per diferents actors, en diferents contextos i amb diferents interessos. No obstant, considerem que val la pena intentar realitzar una anàlisi de les actuacions impulsades per les organitzacions a partir d'una mirada com aquesta, tot aprofitant l'oportunitat per contrastar empíricament aquests conceptes presentats.

Així doncs, es presenten a continuació alguns dels criteris que s'han utilitzat per analitzar la promoció de l'excel·lència en l'acció cultural de les organitzacions. En aquest sentit, s'ha volgut tenir en compte la utilització d'aquests conceptes i mesures per part de les pròpies organitzacions. I també, utilitzar una varietat força àmplia de criteris que permetin realitzar una anàlisi de la forma més acurada possible.

- a) Un dels criteris fonamental per analitzar l'excel·lència en les accions culturals de les organitzacions ha estat el seu reconeixement extern. És a dir, de quina manera és valorada la significativitat de les accions culturals per part dels diferents actors de l'àmbit cultural: les pròpies organitzacions del tercer sector, institucions públiques, crítica i mitjans especialitzats, públic usuari, premis i d'altres mencions, estudis, etc. Bona part de les organitzacions del tercer sector han estat reconegudes per alguna d'aquestes modalitats.

En els darrers 8 anys estem rebent demandes de col·lectius de fora del districte i fins i tot de fora de Barcelona i Catalunya per col·laborar-hi, ja que el nostre fons és molt apreciat.

D'altra banda, aquest estudi s'interroga també pels models de producció i gestió de la cultura que desenvolupen les organitzacions. Per tant, resulta útil identificar de quina manera les entitats incorporen en la seva activitat idees com les de la qualitat de les accions que es promouen. Així doncs, determinades organitzacions associen nocions com excel·lència o qualitat a la coherència en les activitats de les organitzacions, les incorporen entre els seus objectius i entre les seves metodologies de gestió i programació:

Busquem professionalitzar la pràctica artística, elevar el nivell de les produccions, fent així de la qualitat el tret distintiu de la creació a Catalunya. Treballem amb artistes ja consagrats, que funcionen a nivell internacional, i també amb artistes que comencen. Així, establim un sistema per a la transferència de coneixements entre generacions que possibilita un aprenentatge acumulatiu en el nostre marc.

Tanmateix, és significatiu el nombre d'entitats que criden l'atenció sobre la dificultat d'incorporar nocions i processos que ajudin a incrementar el grau d'excel·lència en les seves accions. Això va lligat als problemes que també tenen la gran majoria de les organitzacions per definir criteris d'avaluació dels resultats dels seus projectes o activitats, i per portar a terme processos d'aquest tipus.

En el nostre camp és força difícil avaluar resultats, però, en alguns projectes aquests són palpables: continuïtat dels projectes, increment d'usuaris, millora de la situació d'algunes persones, implementació d'algun projecte per part dels joves.

- b) Un segon conjunt de criteris que ha resultat d'utilitat per aproximar-se al grau d'excel·lència de les accions culturals de les organitzacions és la seva internacionalització i capacitat per adaptar-se a diferents àmbits i espais. S'ha observat així la participació en diferents circuits i xarxes de producció i difusió, la mobilitat i la possibilitat de portar i adaptar les activitats i projectes a diferents espais i territoris. En aquest sentit, és remarcable que la gran majoria de les organitzacions participen d'aquest tipus de circuits i aconseguixen un cert reconeixement de les seves accions.

El gran impacte internacional d'un dels nostres projectes ha fet que el nostre col·lectiu estigui convidat a congressos i esdeveniments culturals, especialment europeus, per a presentar el projecte i organitzar tallers específics.

Optimitzem el procés d'organització i manteniments dels nostres projectes a escala local, o de qualsevol comunitat

d'intercanvi/producció per a fer-la reproduïble en altres contextos.

- c) En tercer lloc, s'ha volgut valorar com a indicador d'excel·lència el fet que les accions culturals desenvolupades siguin també reconegudes per la seva originalitat, la incorporació de nous llenguatges, l'experimentació transdisciplinar, la capacitat per generar noves respostes a antigues i noves necessitats del sector cultural i del públic usuari.

En aquest sentit, un altre concepte que les organitzacions tenen la intenció d'incorporar en els seus processos de producció de les accions culturals és el de innovació. Lògicament, i tal i com succeeix amb la idea de qualitat, les diferents organitzacions incorporen la innovació des de diferents punts de vista i fent una utilització i reinterpretació molt diversa.² Algunes associen innovació amb la importància de dedicar temps i esforços per avaluar les accions de l'organització. D'altres vinculen aquest concepte amb la incorporació de tecnologies de la informació i la comunicació als processos de creació artística i a les pròpies activitats que s'ofereixen al col·lectiu d'usuaris. I finalment, existeixen organitzacions que associen la innovació amb l'especialització temàtica o metodològica de les seves propostes, posant èmfasi en una mirada que pren la cultura com a eina de treball. Probablement, una mirada diferent a les organitzacions que vinculen la innovació a la possibilitat de crear disciplines i llenguatges.

Volem facilitar la connexió entre diferents àmbits disciplinaris i també entre diferents sectors de públic perquè estem convençuts que només fomentant la contaminació i forçant els límits de les disciplines es pot generar veritable innovació, tant en les idees com en les pràctiques creatives

La nostra tasca és innovadora en el sentit que és especialitzada en l'àmbit de la pedagogia artística social. Permet que la gent

2. Per a una anàlisi particular del concepte d'innovació a l'àmbit de la cultura es pot consultar YP (2008).

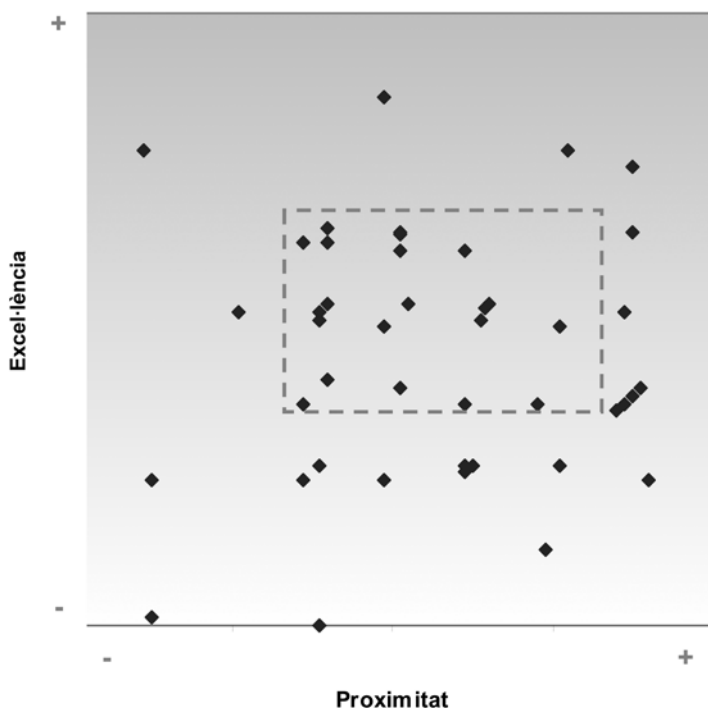
accedeixi a la cultura, de la forma més popular i directa, però basem la nostra filosofia en el procés i no en l'objectiu de la cultura.

- d) Finalment, com a criteri complementari a la mirada qualitativa sobre l'excel·lència de les accions culturals de les organitzacions, s'ha volgut incorporar la dimensió del seu impacte, mesurat també des d'una perspectiva quantitativa. Així, s'ha rellevat el nivell de producció de les organitzacions (activitats, projectes, etc), els membres i col·laboradors de les organitzacions i el nivell pressupostari.

Tot tenint en compte les limitacions d'una anàlisi amb conceptes en constant evolució, s'han ubicat les organitzacions en una escala que permeti comptar amb més elements per respondre les preguntes plantejades, en aquest cas en relació a la capacitat de les organitzacions per generar processos de proximitat i excel·lència cultural. Després d'analitzar les organitzacions a partir de les definicions establertes, es presenten els resultats a través del següent gràfic, on s'ubiquen les organitzacions segons el grau de desenvolupament d'aquestes dues característiques.

Una lectura interpretativa del gràfic permet confirmar una de les idees centrals d'aquest llibre, que fa referència a la capacitat de les organitzacions de combinar i potenciar les accions culturals de proximitat amb un grau significatiu d'excel·lència. És a dir, la concentració d'organitzacions en la zona marcada indica que, davant una mirada que entén les relacions entre proximitat i excel·lència com a dicotomia, les organitzacions desenvolupen accions que equilibren i, en molts casos, potencien aquests dos aspectes. S'analitzen, doncs, a continuació, alguns dels eixos (tant a nivell del contingut com de la forma de les accions de les organitzacions) al voltant dels quals es generen aquests processos destacats. S'ha volgut denominar aquestes línies d'acció com a noves proximitat i excel·lències perquè, en definitiva, es tracta d'una mirada que posa en qüestió la relació entre aquests conceptes i les pràctiques associades.

GRÀFICA 8
**PROXIMITAT I EXCEL·LÈNCIA DE LES ORGANITZACIONS
 CULTURALS DEL TERCER SECTOR**

Font: elaboració pròpia.

Noves proximitats i excel·lències: pràctiques significatives i reptes

Els casos analitzats assenyalen que al tercer sector cultural de Barcelona es poden trobar models d'organització que vincula les capacitats de generar accions que implementen dinàmiques de proximitat i són alhora reconegudes en la seva qualitat. El desenvolupament d'aquests dos factors parteix en molts casos de la voluntat de trobar la manera de potenciar-los mútuament. Els objectius d'una

part de les organitzacions del tercer sector busquen aquest equilibri, a vegades amb noves pràctiques que posen de relleu la utilitat però també les limitacions del que s'ha entès tradicionalment com a accions culturals pròximes i excel·lents. A més, resulta fonamental entendre de quina manera sovint les organitzacions del tercer sector es troben davant determinades dificultats per aconseguir l'equilibri esmentat.

a) Cohesió social, creativitat i TIC.

Entre les organitzacions que aconsegueixen promoure conjuntament accions culturals reconegudes per la seva qualitat i per la seva capacitat de generar espais de resocialització, destaca la manera en què potencien aquests tres elements presentats. Parteixen d'una concepció àmplia dels processos culturals, moltes vegades vinculada a la participació creativa de la ciutadania, i que alhora incorpora persones i metodologies professionals que busquen assegurar l'excel·lència de les seves accions.

Incorporen l'anàlisi de les necessitats culturals de la ciutadania com a punt de partida, reinterpreten el paper que poden tenir les TIC per a fomentar la creativitat i les capacitats individuals i col·lectives, experimenten les possibles connexions entre els espais de trobada virtuals i físics, i aconsegueixen generar processos i continguts culturals amb el col·lectiu d'usuaris com a centre del procés de creació.

El treball se centra en investigar els possibles usos socials de la tecnologia i el treball en xarxa, amb l'objectiu de millorar estratègies de comunicació, auto-formació i organització ciutadana. Els projectes són exemples de com els nous agents culturals (professionals d'àmbits diversos, com la cultura, la informàtica, la comunicació o l'arquitectura) estan treballant en formes actives de mediació, noves aportacions a la definició de cultura i participació.

Es tracta d'un tipus de proximitat virtual o estretament lligada a les TIC. La utilització d'aquest tipus d'eines la diferencia respecte de la concepció tradicional de proximitat, però, suposa un valor afegit més que no pas un trencament amb els efectes positius o amb el seu nucli central. Tot i que moltes de les activitats es puguin

recolzar en l'espai virtual i tenen com a eix fonamental l'aplicació de les TIC en diferents processos de creació, les propostes del tercer sector cultural continuen mantenint els valors associats a la definició tradicional de proximitat. La majoria de les seves activitats requereixen també de la presència física i contacte directe entre els participants, i continuen potenciant aspectes com l'accés a les manifestacions culturals, la capacitat d'expressió, les identitats col·lectives i els processos de modificació de l'entorn. Es redefeixen noves pràctiques de proximitat que tendeixen a la resocialització. L'intercanvi i el traspass de coneixements esdevé una dinàmica que dóna sentit al tercer sector i que s'aprofita de les capacitats de la xarxa i de l'interconnectivitat.

Una de les eines (però que alhora comporta una mirada transversal en els objectius) que un nombre alt d'aquestes organitzacions utilitzen per contribuir a l'intercanvi i la generació de coneixements és el programari lliure. Es tracta d'accions que, a partir d'aquesta característica, generen sentit de pertinença a la comunitat. El model de cultura compartida, sobretot vinculada a Internet i les respectives subxarxes, genera espais comuns on es fomenta el diàleg i l'organització per a la intervenció.

L'organització es basa en la filosofia i ús del programari lliure per al seu funcionament tant a nivell tècnic com a nivell social i per això col·labora amb altres col·lectius i busquem tenir un impacte social al barri del Raval, a Catalunya i més enllà.

b) Un model propi i la transformació de la noció d'excel·lència cultural.

Recuperant una de les preguntes centrals d'aquest estudi, s'observa que algunes de les organitzacions treballen des d'un model singular, una manera d'entendre l'acció cultural i d'intervenir en aquest camp. Aquesta línia d'actuació potencia les interseccions entre el que s'ha definit com a proximitat i excel·lència de les seves accions, i ho fa deixant de banda determinades dicotomies que probablement tenen origen en els marcs tradicionals d'actuació del mercat i l'estat en matèria cultural. És a dir, construeixen un model propi no necessàriament a partir de la negació de les característiques dels altres agents culturals.

Les organitzacions posen de relleu a través de les seves accions un altre tipus de tensió entre pràctiques tradicionals i modernes. Es tracta de l'esforç per ampliar les eines i els suports utilitzats en la creació cultural, la incorporació de llenguatges i dinàmiques de creació multidisciplinar, però que parteixen de l'objectiu i la necessitat de democratitzar l'accés a la cultura. És a dir, es combina la necessitat de reforçar la creació a través del treball conjunt d'artistes i tècniques diverses, amb la intenció d'arribar també a un públic més divers i així poder millorar la recepció i participació en les activitats culturals. L'impacte d'aquest tipus d'activitats ha generat una transformació destacable en camps tradicionals com el de les lletres, però també en d'altres més contemporanis com el de la creació audiovisual.

El nostre objectiu principal és suggerir possibles contaminacions entre l'art contemporani, el món de la comunicació, actituds crítiques i noves cultures pop(ulars). D'aquesta manera volem superar per un moment la simple contraposició entre cultures comercials i cultures crítiques, no per a suggerir que no hi hagi diferències entre elles, sinó per a afavorir l'ús de la imaginació en l'elaboració de respostes noves a debats coneguts.

Com s'ha explicat, el desenvolupament d'aquest model fa que certes organitzacions del tercer sector redefineixin en bona part la noció tradicional d'excel·lència. Es deixa en un segon pla la qualitat associada al geni creador o a la virtuositat, per fer visible l'excel·lència associada al coneixement generat de forma col·lectiva. Per això, s'atorga especial importància a la creació que parteix de grups d'artistes o que incorpora el col·lectiu d'usuaris. La participació, així, es converteix en una eina essencial per a la creació de continguts culturals. Els processos interns de les organitzacions també segueixen aquesta idea d'excel·lència i sovint es basen en el concepte d'horitzontalitat i interdisciplinarietat per poder donar cabuda a tot el coneixement generat.

Aquesta nova noció d'excel·lència obre les portes a nous diàlegs, a l'experimentació, a joves creadors i artistes emergents, a noves maneres de pensar. En aquest cas, cal destacar que la majoria de les organitzacions del tercer sector estan integrades en molts casos per professionals (antropòlegs, sociòlegs, educadors socials, arquitectes,

gestors culturals, etc.), que intenten promoure les accions de proximitat i excel·lència cultural en la seva diversitat i complexitat.

La tensió entre modernitat i tradició acostuma a estar present també en el motor del desenvolupament de la qualitat de les accions de les organitzacions. Més enllà del canvi en els mitjans de difusió o en l'ús de les TIC, la tensió es defineix en relació amb l'accés a la cultura i la participació: algunes de les organitzacions busquen apropar als interessats certes pràctiques, disciplines o maneres d'actuar que tradicionalment formaven part d'un circuit restringit o més aviat es poden trobar allunyades dels interessos de la ciutadania. Així, s'incideix sobre el sistema de crítica i reconeixement tradicional, tot reformulant els criteris de valoració de les pràctiques.

Aquesta tensió es manifesta també en els criteris de reconeixement de l'actuació de determinades organitzacions tradicionals del tercer sector. Es tracta d'entitats reconegudes per l'antiguitat i la diversitat d'activitats. D'una banda, l'antiguitat acostuma a ser aconseguida a partir de la continuïtat i la regularitat de les seves accions, fet que genera confiança en els diferents actors de l'àmbit cultural. D'una altra, l'ampli tipus d'oferta implica a un públic divers i això provoca un cert grau de reconeixement per part de la ciutadania.

c) Espai públic, necessitats públiques i conflictes.

El tercer sector cultural es fonamenta en l'anàlisi dels interessos col·lectius i el desenvolupament d'accions de caràcter públic. En aquest sentit, una gran part de les organitzacions del tercer sector compten amb legitimitat per poder assumir un rol propositiu i transformatiu que els permeti gestionar problemàtiques de caràcter social i amb significatives implicacions polítiques.

La gran majoria de les organitzacions reivindiquen la seva relació i el seu paper en l'evolució de l'espai públic. Algunes des d'una perspectiva directa vinculada amb la utilització dels carrers i places, d'altres amb la necessitat de comptar amb espais culturals que responguin a les necessitats tant dels agents com de la població en general. Aquesta mirada de les organitzacions del tercer sector cultural genera respostes que combinen una preocupació per l'impacte comunitari i territorial a partir de la qualitat de les accions culturals. De forma molt variada, entre aquest tipus d'organitzacions

podem ubicar aquelles que han tingut un origen vinculat a moviments socials, de cultura tradicional i popular, festius, etc., però també aquelles que han nascut amb l'objectiu de donar resposta al que consideraven com a manca d'atenció a determinats gèneres artístics o formats d'espais culturals.

Finalment, algunes organitzacions han estat condicionades en la seva evolució pel seu compromís polític i la seva preocupació per intervenir en conflictes socials i territorials. De vegades, les organitzacions es limiten a la mobilització de la comunitat artística en la gestió d'aquests esdeveniments. En d'altres ocasions, la creativitat i els processos de generació d'accions culturals reconegudes s'activen i catalitzen davant el conflicte, el dissens, l'esquerra social i cultural, davant els problemes públics. Es generen així processos creatius per resoldre conflictes ètics i estètics, s'activen necessitats d'expressió i sensibilitats artístiques que poden incorporar la participació de la ciutadania. Es busca aconseguir la significativitat de les accions culturals a partir de la seva qualitat artística, la seva accessibilitat, el seu potencial per implicar a la ciutadania i la seva repercussió en la gestió del conflicte social. Una altra vegada, el tipus d'organització que desenvolupa aquests processos varia considerablement, de manera que es poden trobar des de col·lectius especialitzats en l'art públic, espais de formació, creació i exhibició, o centres socials ocupats.

Busquem esdevenir un actor social i polític al districte a fi i efecte de continuar la nostra lluita per la producció i extensió dels drets socials. D'una banda, considerem que les activitats que es realitzen en aquest espai han de diferenciar-se de les que podem trobar en altres espais de producció cultural, en aquest sentit optem per acollir activitats innovadores. També considerem molt important garantir l'accés a la cultura als participants sense barreres. Finalment, ens interessa especialment que els materials i activitats que s'hi realitzen siguin de qualitat, en tant considerem com un dels nostres trets la possibilitat de garantir una programació d'activitats de qualitat sense necessitar de grans despeses econòmiques.

Fomentem projectes de creació i cohesió d'una comunitat activa de creadors audiovisuals mitjançant activitats periòdiques o

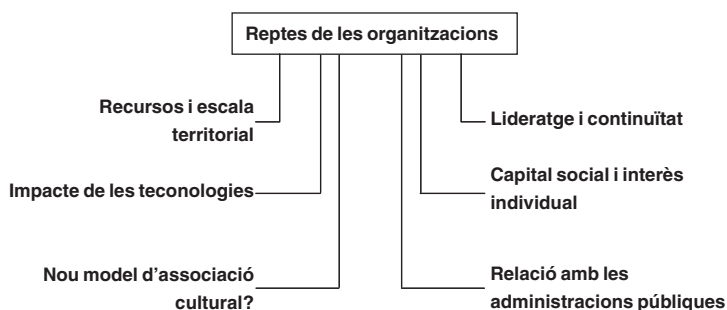
creació de col·lectius estables: intervencions de vídeo-denúncia a l'espai públic, orquestra audiovisual, jamms audiovisuals, etc.

La voluntat de moltes d'aquestes organitzacions de tercer sector és la de contribuir a una nova definició d'interès públic (més enllà de l'interès expressat per les institucions) en la programació cultural de la ciutat. Per tant, busquen constituir-se com a agents públics d'ampli abast, incidir de forma explícita en la planificació cultural de la ciutat i coordinar projectes de participació ciutadana i creació cultural. Fins i tot, com s'ha explicat, algunes organitzacions neixen amb la voluntat de treballar en un nivell d'actuació macro, i es constitueixen com a organitzacions de segon nivell (federacions, coordinadores, plataformes, etc.)

Reptes en la implementació

Tot i que les organitzacions del tercer sector analitzades tendeixen a la potenciació mútua de la proximitat i l'excel·lència de les seves accions culturals, els objectius no sempre s'aconsegueixen. El següent quadre presenta les dificultats i reptes més significatius per al tercer sector cultural en aquests processos, que s'expliquen a continuació.

QUADRE 5
**REPTES DE LES ORGANITZACIONS
DEL TERCER SECTOR CULTURAL**

a) Recursos i escala territorial

En primer lloc, la falta de recursos pot limitar l'impacte de les accions de les organitzacions, encara que aquestes estiguin recolzades en plantejaments i definició d'objectius clarament definits. Les mateixes organitzacions coincideixen en que la falta de pressupost els impedeix desplegar les seves accions amb eficàcia o amb una certa regularitat.

Tanmateix, no es tracta d'un condicionant exclusivament econòmic, sinó més aviat aquesta situació està relacionada amb les dificultats pròpies de qualsevol tipus d'experimentació en processos d'intervenció comunitària a escala reduïda. Les organitzacions d'aquest tipus, que combinen el desenvolupament d'accions culturals de proximitat amb metodologies rigoroses que busquen assegurar la seva qualitat i impacte, tenen moltes dificultats per aconseguir la continuïtat dels seus projectes a llarg termini i a escales més amplies. L'impacte a nivell comunitari es limita en aquets casos a la formació de determinades persones en les seves capacitats de lideratge, que d'altra banda tenen uns interessos vinculats als objectius centrals de les organitzacions de tercer sector. En canvi, en territoris més reduïts, l'impacte sobre la comunitat és més patent i és menys difícil establir relacions de col·laboració entre les administracions, les organitzacions i el col·lectiu d'usuaris.

b) L'impacte de les tecnologies

En segon lloc, més enllà d'aquest condicionant, un dels reptes que enfronten aquestes organitzacions va lligat a la utilització de les TIC, que és un component transversal a moltes de les accions que emprenen. Aquesta característica, tot i facilitar la creació de xarxes i connectar individus, pot comportar la pèrdua de determinades condicions de proximitat. Es tracta en qualsevol cas de limitacions derivades de dinàmiques d'exclusió pròpies del desenvolupament tecnològic, como ara l'esquerda digital i social que es genera en aquest sentit. Les TIC demanen un aprenentatge previ, al qual molts sectors socials o algunes generacions encara no han pogut accedir. Les organitzacions que utilitzen aquest tipus de tecnologies no sempre consideren les limitacions que això pot comportar en termes d'inclusió d'usuaris i d'accessibilitat. Tot i que existeixen algunes activitats dirigides a aquests grups, les organitzacions no defineixen

estratègies específiques per intentar corregir aquestes dinàmiques. El repte en aquest cas continua sent ampliar la capacitat d'integració i formació d'aquest tipus de públic.

El fet que les organitzacions utilitzin la xarxa, el programari lliure o apostin per la cultura compartida des d'espais virtuals és també un aspecte a tenir en compte. Internet i les xarxes generades es transformen en un vehicle molt útil per a la transformació social, però sovint aquestes dinàmiques difícilment troben identificació en entorns propers a les organitzacions, com ara els barris o districtes on s'ubiquen. Un dels reptes és que les necessitats d'aquests territoris i de la ciutadania es puguin vincular i incorporar en la planificació i desenvolupament de les accions de les organitzacions que s'articulen de manera virtual. Aquestes organitzacions, sovint, tenen un abast de ciutat, però no aconsegueixen arribar a territoris més pròxims.

c) Un nou model d'«associació cultural»?

En tercer lloc, aquest llibre ha pogut constatar que de forma general, al tercer sector cultural de Barcelona es poden identificar des de petites empreses culturals fins a grups i espais sense personalitat jurídica que participen de forma organitzada en la creació i gestió de la cultura. Ara bé, s'hi ha pogut també aprofundir en la realitat diversa de les organitzacions del tercer sector que s'engloben sota el nom (i moltes vegades personalitat jurídica) d'associació cultural. Tant pel que fa als objectius, models d'organització i trajectòria, es tracta de dues realitats culturals i tipus d'entitats clarament diferenciables.

El primer grup d'organitzacions a què es fa referència és aquell que tradicionalment s'ha identificat amb la forma d'associació cultural. Són entitats que tenen com a eix central la seva massa social, en general molt ampla, i que busquen assegurar la cohesió interna d'aquest col·lectiu. Per tant, aquesta característica vertebrava el desenvolupament de l'entitat. D'una banda, les activitats que es programen estan orientades (encara que no exclusivament) a satisfer els interessos i necessitats d'aquesta base associativa. Però a més, aquestes persones resulten també el pilar organitzatiu d'aquest tipus d'entitats, ja que en general s'hi incorporen com a voluntaris en la gestió quotidiana. Com a resultat, en molts casos, es promou la interacció entre generacions en el treball diari, la confiança entre

els membres, fet que repercuteix en la continuïtat i la capacitat de planificació estratègica de les activitats.

El segon grup d'organitzacions al qual també s'acostuma identificar com a associacions culturals té unes característiques significativament diferents. Es tracta d'organitzacions que s'han anat conformant els darrers anys i que es centren en la promoció de la creativitat. Els seus membres s'associen més aviat per imperatiu legal que no pas per la voluntat d'establir una base associativa tradicional. I les seves accions estan dirigides a donar suport als creadors i a oferir activitats per a un públic divers que en general no conforma un col·lectiu de socis. Es caracteritzen perquè estan coordinades per un equip de poques persones (professionals procedents d'àmbits diversos), però que funciona amb el treball en xarxa com a característica singular. En aquest sentit, un element significatiu és la voluntat de constituir una àmplia xarxa de persones que col·laboren per a facilitar el portar a terme les pràctiques proposades. En definitiva, tant la categoria d'associació cultural com la de sector cultural més aviat de caràcter industrial presenten limitacions per descriure el funcionament d'aquestes organitzacions.

d) Lideratge i continuïtat de les organitzacions

L'equilibri entre la potenciació del lideratge i la transferència de coneixements és un dels reptes més significatius de les organitzacions del tercer sector cultural. El lideratge implica saber potenciar les capacitats dels diferents integrants de les organitzacions, encara que alhora comporta l'acumulació de coneixements per part de determinades persones. Moltes organitzacions, sobretot aquelles més reduïdes, neixen i es desenvolupen a partir de la creativitat, la motivació, la mirada crítica, la capacitat d'aprenentatge i la iniciativa d'algun dels seus integrants. Pel que s'ha pogut analitzar, els coneixements generats en el desenvolupament de les organitzacions es transfereixen entre els diferents membres. Però amb la sortida de les persones referents, aquests coneixements i la manera de gestionar-los canvien i no sempre s'aprofita el recorregut històric de l'entitat. Tanmateix, en la gran majoria dels casos, els recursos i capital cultural, social i polític d'aquestes persones han estat eines utilitzades en la construcció d'un model d'acció cultural de caràcter públic. S'aconsegueix així assegurar la transferència de coneixements, sigui

entre els membres de l'organització, els col·laboradors, les diferents generacions implicades o el col·lectiu d'usuaris.

Entre les organitzacions més destacades en aquest sentit s'observa un model de gestió que promou un grau d'obertura i transparència significatius, amb estructures que permeten i fomenten la cohesió alhora que la renovació dels seus membres. S'hi assegura la continuïtat i la coherència de les accions culturals, tot promovent les possibilitats d'entrada i sortida en el desenvolupament quotidià de l'organització i l'assumpció de responsabilitats segons els recursos, interessos i capacitats dels integrants.

e) Capital social i interès individual

El capital social es genera a partir de l'establiment de xarxes, normes i la promoció de la confiança que permeten l'acció i la cooperació per un benefici mutu i per la societat en general. És menys tangible que el capital físic i el capital humà, i no és homogeni. Es desenvolupa en diferents direccions: intentant reforçar els lligams interns de la comunitat de pertinença i reforçant la identitat dels seus individus (*bonding capital*), o buscant establir noves relacions socials que no existien prèviament, tot impulsant les connexions amb l'exterior, la mobilitat i les relacions dels grups en xarxes de llarga distància (*bridging capital*). També es parla de *linking capital* quan es busquen lligams i vincles que van més enllà dels espais naturals o especialitzats de l'organització considerada, i per tant acaba generant-se una dinàmica de vincle i resultants col·lectives. Com s'ha analitzat, les organitzacions del tercer sector cultural promouen de diferent manera aquestes tres formes de capital social

La creació i promoció de capital social, tot i ser molt positiva per a les organitzacions i el seu entorn, poden comportar algunes dificultats. Els seus membres poden fer ús de les xarxes de relació en benefici propi, ja que disposen d'una informació privilegiada. Tot i això, en les organitzacions del tercer sector cultural a Barcelona no es perceben pràctiques significatives de corporativisme. Tot i que els membres de les organitzacions tenen facilitats per generar i accedir a nous coneixements, no busquen un benefici personal i intenten donar resposta a les inquietuds culturals de la ciutadania, orientant les seves activitats a partir de l'interès públic.

f) La relació amb les administracions públiques

Finalment, un dels elements centrals de qualsevol anàlisi de les pràctiques de les organitzacions del tercer sector cultural hauria de ser el lligam establert amb l'administració i les polítiques públiques de l'entorn. D'una banda, la identitat de les organització del tercer sector cultural està significativament condicionada per la seva relació amb les administracions públiques. Es tracta d'un procés que implica un grau de tensió entre la participació ciutadana organitzada a través de diferents agents i els posicionaments i interessos dels governs locals. Lògicament, els lligams establerts són de diferent tipus i els resultats de les col·laboracions també difereixen en la valoració. En qualsevol cas, determinades pràctiques de col·laboració entre administracions i organitzacions de tercer sector analitzades en aquest llibre han estat qualificades pels diferents actors com a positives.

La majoria d'aquest tipus d'experiències, que condicionen el desenvolupament del tercer sector, fan visible alguns dels reptes més importants per a tots els agents implicats. La consolidació d'organitzacions amb uns certs recursos econòmics, tècnics i simbòlics, és un aspecte clau a l'hora de mesurar l'impacte real que el tercer sector pot tenir en el desenvolupament regular de l'acció pública en matèria de cultura. I aquest llibre ha reflectit tant els avenços com les limitacions de les organitzacions en aquests aspectes. En definitiva, els termes i la definició de responsabilitats en els acords és un altre repte fonamental, sobretot si es considera que les relacions entre el tercer sector i l'administració haurien d'anar molt més enllà de la dependència i de la desconfiança.

Noves categories per a l'anàlisi del tercer sector

Com s'ha comprovat fins ara, aquest llibre sobre el tercer sector cultural a Barcelona, identifica quines són les característiques generals així com el trets particulars en la diversitat d'organitzacions que el conformen. A partir d'aquesta fotografia del conjunt, s'obté un grau d'informació que permet arribar a un cert nivell de categorització. No obstant, descriure i generar coneixement sobre un sector altament caracteritzat per la identitat múltiple i les fluctuacions constants és una tasca complexa si es vol dur a terme amb el rigor necessari.

Per tant, les categories que a continuació es proposen responen a una descripció (més que a una proposta normativa) del tercer sector cultural a Barcelona. Es tracta de marcs de descripció amb límits flexibles que es redefeixen pels propis actors en cada acció. No es pretén doncs, eliminar les dinàmiques i les possibles tensions que es poden crear a l'hora de classificar i definir, però tampoc es renuncia a aconseguir un grau de control conceptual que ens permeti comprendre millor el moment actual d'aquest tipus d'organitzacions.

La societat moderna experimenta el desenvolupament de noves formes d'autoritat i jerarquies, on les organitzacions del tercer sector ocupen un lloc al mercat al costat del rol que han desenvolupat més tradicionalment tant les administracions públiques com l'empresa cultural tradicional. Precisament per aquest factor, el tercer sector cultural es situa en una posició estratègica clau per a la transformació de les categories d'organització social. El grau significatiu de complexitat i flexibilitat dels sistemes d'organització política ha permès que les organitzacions del tercer sector siguin un actor cabdal en la generació de xarxes que participen en la formulació de polítiques públiques, d'una banda, i en l'organització de la producció econòmica d'una altra.

En el quadre de la pàgina següent s'ha volgut resumir l'aportació que realitza cada tipus d'organització del tercer sector a l'àmbit cultural de la ciutat. El quadre presenta i proposa una tipologia de les organitzacions del tercer sector cultural que té com a principal objectiu contribuir a la comprensió de les seves pràctiques més significatives.

Pel que fa a l'eix vertical («model de gestió»), s'ha volgut descriure les organitzacions segons els seus paràmetres d'implementació. Així, la graduació permet identificar, en un costat, organitzacions que desenvolupen la seva tasca més que res a través d'activitats, és a dir, que tenen una manera de treballar flexible, volgudament no estable. En una altra banda, s'ubicarien aquelles organitzacions que busquen planificar la seva actuació més aviat a mig o llarg termini, a través de projectes i programes. Lògicament, la gran majoria de les organitzacions es troben entre aquests dos grans punts, tot combinant les dinàmiques d'implementació.

Pel que fa a l'eix horitzontal («acció cultural: tipus de visió») es presenta una graduació que permet descriure les organitzacions pel seu posicionament explícit, però també pel seu impacte a través

TAULA 1
**PROPOSTA DE CATEGORIZACIÓ DE LES ORGANITZACIONS
DEL TERCER SECTOR CULTURAL**

		ACCIÓ CULTURAL: TIPUS DE VISIÓ	
		Enfortiment del sector cultural i de la pròpia entitat mitjançant dinàmiques graduals d'incidència i influència territorial i institucional	Transformació de l'acció cultural mitjançant processos innovadors i fins i tot conflictius, més enllà del territori i les institucions
MODEL DE GESTIÓ	De forma més flexible i circumstancial: activitats	<p><i>Organització «Formiga»</i> Assegura la diversitat en l'oferta cultural de la ciutat i la densitat de les accions per a tots els col·lectius per diferents i reduïts que siguin.</p> 	<p><i>Organització «Abella»</i> Es constitueix com a node de transformació i agitació en relació a les dinàmiques establertes i en àmbits específics.</p>
	De forma més estable i planificada: programes	<p><i>Organització «Elefant»</i> Fomenta la coordinació entre agents, funciona com a intermediari i consolida l'oferta cultural, preferentment en un espai territorial.</p> 	<p><i>Organització «Àliga»</i> Redefineix els paràmetres estructurals d'acció i valoració i aposta per la transformació en un marc no específicament territorial.</p>

de l'acció, respecte a la necessitat d'evolució de l'àmbit cultural de la ciutat. Així doncs, es poden identificar organitzacions que més aviat prioritzen la consolidació de l'acció cultural (pròpia i del sector cultural en general) i que per tant posen èmfasi en la transformació gradual i atenen especialment al desenvolupament territorial i al grau d'institucionalització. D'altra banda, altres organitzacions s'inclinen per intentar aprofitar dinàmiques innovadores derivades de les tensions entre determinades pràctiques contemporànies i la realitat cultural. Es tracta d'organitzacions que no descarten les

possibilitats de transformació de l'acció cultural que pot portar incorporar el conflicte. I que si bé tenen una relació amb el territori i un cert grau d'institucionalització, la seva tasca es desenvolupa principalment més enllà d'aquest dos ancoratges.

En definitiva, cap de les categories d'organització que resulten del creuament d'aquest dos eixos es considera més valuosa que la resta, sinó que el que es busca es donar compte de la seva complementarietat i la diversitat en el seu nivell d'impacte. Fins i tot, com a mirada d'una realitat que lògicament presenta matisos, les categories (i lògicament els animals que hem volgut associar a cada tipus d'organització) són discutibles i tenen uns límits flexibles. Per tant, no es tracta d'una categorització normativa, sinó d'una tipologia que pot ser d'utilitat com a eina per a establir estratègies d'acció i interacció entre tots els agents implicats.

Com s'hi ha assenyalat prèviament, aquest llibre s'ha realitzat amb l'objectiu (entre d'altres) d'omplir la manca d'informació sobre el tercer sector cultural a la ciutat i de comptar amb una investigació referent. S'hi entén que la informació recollida és inèdita, i constitueix una eina de treball per a qualsevol agent cultural relacionat amb aquest àmbit. De forma complementària, aquesta informació pot resultar útil per facilitar l'establiment de marcs de treball conjunts entre les administracions públiques i les organitzacions, en el sentit que pot contribuir a la determinació de responsabilitats, possibilitant l'elaboració d'acords i pactes, i permetent la promoció i el desenvolupament de mesures d'incentiu del tercer sector cultural.

Bibliografia

- BAREA, J.; MONZÓN, J. L.; et al. (1992), *Libro blanco de la economía social en España*, Ministerio de Trabajo y Seguridad Social, Madrid.
- BELFIORE, E. (2002), «Art as a Means of Alleviating Social Exclusion: Does it Really Work? A Critique of Instrumental Cultural Policies and Social Impact Studies in the UK», *International Journal of Cultural Policy* 8 (1), pp. 91-106.
- (2006), «The Social Impacts of the Arts - Myth or Reality?», a Mirza, M. (ed.) *Culture Vultures: Is UK Arts Policy Damaging the Arts?*, Policy Exchange, Londres.

- BIANCHINI, F. (1995), «Cultural Considerations in Inner City Regeneration», a Council of Europe, *Culture and Neighbourhoods*, Council of Europe Publishing, Estrasburgo.
- BIANCHINI, F. y BLOOMFIELD, J. (2004), *Planning for the Intercultural City*, Comedia, Stroud.
- CASTELLS, M. (1997), *La era de la información*, vol. 1, *La sociedad red*, Alianza Editorial, Madrid.
- CASTIÑEIRA, À. (coord.); VIDAL, Pau (dir.) (2003), *Llibre blanc del tercer sector civicosocial*, CETC- EADOP, Barcelona.
- DE FRANTZ, M. (2005), «From Cultural Regeneration to Discursive Governance: Constructing the Flagship of the 'Museumsquarter Vienna' as a Plural Symbol of Change», *International Journal of Urban and Regional Research* 29 (1), pp. 50-66.
- DURAN, J. «El tercer sector en la cultura: redes, asociaciones, organizaciones», Actas del V Campus Iberoamericano de Cooperación Cultural, a http://www.vcampus-almada.org/documentacao_pt.php, consultat el 20-12-10.
- FINA, X. (1999), «La responsabilidad de la sociedad civil en el sector cultural», a Subirats, J. (ed.), *¿Existe sociedad civil en España?*, Fundación Encuentro, Madrid.
- FLORIDA, R. (2002), *The Rise of the Creative Class*, Basic Books, Nova York.
- GARCIA DELGADO, J. L. (dir.) (2004), *Las cuentas de la economía social: el tercer sector en España*, Civitas, Madrid.
- GENERALITAT DE CATALUNYA (Departament de Treball) (2001), *Llibre blanc de l'economia social a Catalunya*, Barcelona.
- GAPS (2009), *Estadística de Fundacions Culturals a Catalunya 2008*, Gabinet Tècnic. Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, Barcelona.
- GRAY, C. (2002), «Local Government and the Arts», *Local Government Studies* 28 (1), pp. 77-90.
- (2007), «Commodification and Instrumentality in Cultural Policy», *International Journal of Cultural Policy* 13 (2), pp. 203-215.
- HERRERA, M. (1998), «La especificidad organizativa del tercer sector: tipos y dinámicas», *Papers* (56).
- HOLDEN, J. (2004), *Capturing cultural value*, Demos, Londres.
- ILCZUC, D. (2001), *Cultural citizenship*, Boekman studies circle, Ámsterdam.

- KNUDSEN, B.; FLORIDA, R.; GATES, G.; STOLARICK, K. (2007), *Urban Density, Creativity, and Innovation, Working Paper of the Creative Class Group*, The Martin Prosperity Institute, University of Toronto, Toronto.
- LANDRY, C. et alt. (2004), *Culture & Regeneration: an Evaluation of the Evidence*, Comedia, Nottingham.
- MAS, P.; PROS, A. (2008), *L'estat del tercer sector cultural a Catalunya. El lideratge de les federacions, una visió cualitativa*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- MILLER, T. y YÚDICE, G. (2004), *Política cultural*, Gedisa, Barcelona.
- MONTAGUT, M.T. (2005), *The Third Sector and the Policy Process in Spain*, TSEP Network, Centre for Civil Society, Londres.
- NIELSEN, Henrik Kaare (2003), «Cultural Policy and Evaluation of Quality», *International Journal of Cultural Policy* 9 (3), pp. 237-245.
- OBSERVATORI DEL TERCER SECTOR (2009), *Anuari 2009 del Tercer Sector Social de Catalunya*, Taula d'Entitats del Tercer Sector Social a Catalunya i Observatori del Tercer Sector, Barcelona.
- PUTNAM, R. (2001), *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon and Schuster, Nova York.
- PECK, J. (2005), «Struggling with the Creative Class», *International Journal of Urban and Regional Research*. 29 (4), pp. 740-770.
- ROWAN, J. (2009), *Emprendizajes en cultura*, Traficantes de sueños, Madrid.
- RUIZ OLABUÉNAGA, J.L., (dir.) (2000), *El sector no lucrativo en España*, Fundación BBVA, Bilbao.
- SALAMON, L. (2001), *La sociedad civil global*, Fundación BBVA, Bilbao.
- SUBIRATS, J. (ed.) (1999), *¿Existe sociedad civil en España?*, Fundación Encuentro, Madrid.
- SUBIRATS, J.; BRUGUÉ, Q.; GOMÀ, R. (2002), *Redes, territorio y gobierno. Nuevas respuestas locales ante los retos de la globalización*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- SUBIRATS, J.; BLANCO, I. (2009), «¿Todo lo urbano es social y todo lo social es urbano?: dinámicas urbanas y dilemas de políticas públicas», *Medio ambiente y urbanización*, vol. 70, n.º 1, pp. 3-13.

- UNESCO (1982), *Declaración de México: Conferencia mundial sobre políticas culturales*.
- VAQUER, J. (2008), «Associacions culturals federades a Catalunya», *Dades-Fulls de Cultura i Comunicació*, n.º 430, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- VIDAL, I. et al. (2001), *El tercer sector i l'economia social a Barcelona*, Consell Econòmic i Social de Barcelona, Barcelona.
- YUDICE, G. (2003), «Sistemas y redes culturales: ¿cómo y para qué», Simposio Internacional: «Políticas culturales urbanas: experiencias europeas y americanas», 5 a 9 de mayo, Bogotá.

ANNEX

Apartat metodològic

Com assenyala Coller (2005), els estudis de cas no només resulten d'utilitat per a desenvolupar investigacions exploratòries, de tipus descriptiu, sinó que permeten realitzar una anàlisi d'objectes i processos socials. Les conclusions d'aquest tipus d'estudis són valuoses per dos motius. D'una banda, generen coneixement sobre una parcel·la de la realitat social, sobre els objectes d'estudi específics i d'altres que tenen característiques similars. I d'altra banda, les conclusions es poden prendre com a punt de contrast per a d'altres recerques, amb l'objectiu de comprovar fins a quin punt resulten vàlides i generalitzables.

Es presenta a continuació l'estratègia metodològica adoptada en les diferents etapes d'elaboració de la recerca que es troba en la base d'aquest llibre.

La necessitat d'una base de dades

L'absència de dades i sistematització de la informació sobre el tercer sector cultural a Barcelona ha implicat la necessitat d'elaborar una àmplia base de dades. Cal esmentar, però, que el caràcter de la base de dades ha estat estrictament instrumental, i és justament això el que fa que hagi funcionat com a eina útil per a resoldre la manca de dades quantitatives sobre el sector.

La dificultat més destacable és que la majoria de registres i bancs de dades sobre les organitzacions del sector no s'actualitzen de forma regular, i per tant no permeten assegurar l'existència de les organit-

zacions que s'hi troben. Precisament per això, es va establir com a criteri per assegurar l'activitat de l'organització la seva presència en alguna d'aquestes fonts:

- Subvencions demanades: Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Barcelona (cultura, districtes, relacions ciutadanes, drets civils...)
- Participació en xarxa ciutadanes de segon nivell:
- Presència a la base de dades del 010.
- Presència a la base de dades de la Coordinadora Catalana de Fundacions.
- Altres organitzacions o informadors claus que han facilitat informació.

Tot i això, l'elaboració de la base de dades d'organitzacions ha implicat no només consultar els registres oficials sinó també les bases de dades d'alguns equipaments municipals amb els quals les organitzacions col·laboren activament:

- Districtes: les seves pàgines web compten amb els mateixos registres d'entitats que l'Ajuntament, però el grau de proximitat i de contacte amb les organitzacions i les xarxes ciutadanes ha resultat de gran utilitat.
- Centres cívics: disposen de contacte directe amb el tercer sector cultural de la ciutat.
- Centres de difusió i promoció cultural: per exemple, Centre d'Art Santa Mònica, CCCB, Palau de la Virreina, etc.

La base de dades enregistra aproximadament 650 organitzacions del tercer sector cultural actives actualment a Barcelona. La informació que es pot extreure de cadascuna d'elles és la següent:

- Nom de l'organització: es pot ordenar per ordre alfabètic.
- Districte al qual tenen l'adreça oficial enregistrada, tot i que cal reconèixer que existeixen casos d'organitzacions que porten a terme les seves activitats en altres districtes o són purament virtuals.
- La pàgina web, blog, o altres mitjans digitals.
- El subsector/s al/s qual/s hi pertanyen.

Selecció dels 45 casos d'anàlisi general

Per tal d'efectuar la síntesi de l'estudi sobre l'estat actual del tercer sector cultural a Barcelona, es va efectuar un llistat de 45 organitzacions, entre les quals s'hi poden trobar tots els districtes de la ciutat i tots els subsectors culturals.

Per realitzar la selecció es va enfocar l'atenció de l'anàlisi directament en les dinàmiques i els efectes més significatius de l'acció de determinades organitzacions del tercer sector cultural a Barcelona.

Els criteris establerts per a la selecció de les organitzacions van ser els següents:

- A nivell general: la capacitat de les organitzacions per potenciar al mateix temps la participació creativa ciutadana i les manifestacions culturals de qualitat, és a dir, els programes culturals que potencien la proximitat i l'excel·lència.
- A nivell específic:
 - El volum aproximat de la producció cultural
 - El compromís amb l'interés públic cultural de la ciutat
 - La generació d'espais de trobada per a la promoció de la interculturalitat
 - La incorporació de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC).
 - Inclusió de les perspectives d'edat i gènere.
 - Els subsectors culturals: aconseguir una representativitat (no absoluta) dels diferents àmbits en què treballen les organitzacions (audiovisual, lletres, arts escèniques, memòria i patrimoni, música, ciència i coneixement, festes i tradicions, lletres i arts plàstiques etc.).
 - El tipus d'organització i la forma jurídica: aquest no ha estat un criteri decisiu de selecció, encara que sí un element important per a la descripció de les organitzacions. S'ha volgut identificar si són: fundacions, associacions, cooperatives, etc.

Un cop obtingut el resultat del buidatge de la base de dades i establerts els criteris, es van entrevistar a 32 informadors claus per tal d'obtenir informació que permetés escollir de forma adient les organitzacions. L'entrevista es va realitzar amb diferents objectius: primer, validar amb el coneixement dels informants l'existència de

les entitats en la classificació interna efectuada; segon, complementar la informació que manqués; tercer, afinar la selecció definitiva.

Per a contactar aquests informadors claus es va cercar un perfil específic:

- Informadors coneixedors de les organitzacions del tercer sector cultural a partir dels diferents àmbits sectorials (música, cinema i audiovisuals, arts escèniques, memòria i patrimoni, etc) com ara responsables de museus, de coordinadores d'un subsector específic, etc.
- Informadors coneixedors de forma transversal de la realitat del tercer sector cultural en clau de tota la ciutat: comissaris d'exposicions, responsables de museus, professorat d'universitat, responsables de centres de creació, membres d'equipaments culturals de la ciutat, etc.
- Informadors coneixedors de les entitats en clau territorial i específicament de cada districte. Per un costat, es van entrevistar a tots els caps de serveis personals de cada districte de Barcelona, en cas que fos possible conjuntament amb l'equip tècnic de cultura; i per l'altre, es va demanar als entrevistats que ens adrecessin a una persona coneixedora del districte, però que no tingués vinculació directa amb d'administració (membres de coordinadores, de secretariats, de centres de creació del districte, d'entitats culturals que porten molts anys treballen al districte, etc.).

Els informadors clau entrevistats en aquesta etapa van ser (per ordre alfabètic):

Abella, Sònia; Alsina, Pau; Álvarez, Yoyi; Armas, Angélica; Azpiri, Miren; Benito, Albert; Bonaterra, Joana; Fàbregas, Jordi; González, Núria; Insua, Juan; Jovani, Sebastià; Levi, Simona; Martínez, Irene; Martínez, Montserrat; Mestres, Mercè; Nubla, Victor; Oliveres, Jordi; Parisi, Joan Manuel; Pera, Rosa; Pérez, Pepa; Punsoda, Manuel; Queralt, Josep Maria; Raya, Claudia; Raya, Josep Maria; Ribalta, Jorge; Rius, Contxita; Roca, Joan; Salas, Mónica; Soler, Assumpta; Soler, Pedro; Turégano, Carme; Vallhonesta, Roser.

Una vegada recopilada la informació necessària de cada entrevistat, es van seleccionar les entitats tot seguint la metodologia establerta a l'estudi:

- Combinació de valoracions quantitatives i qualitatives dels informants claus. D'una banda, es van considerar les organitzacions que van resultar més referenciades a les entrevistes. I, en combinació amb aquest criteri quantitatiu, es van considerar les valoracions qualitatives dels informants sobre l'impacte de les entitats segons els criteris establerts per l'estudi.
- S'hi va valorar també com a positiu que les entitats hagin estat referenciades de manera transversal, és a dir, qualificades com a significatives en la majoria dels criteris mencionats.
- S'hi va procurar, alhora, un equilibri territorial flexible en la ubicació de les entitats a cada districte. Així, la selecció es va realitzar tot considerant la densitat i la significativitat de les entitats a cada districte. Casos com els districtes de Ciutat Vella, Gràcia i Sant Martí han resultat especialment significatius en el nombre d'entitats escollides. Considerem que aquest fet es justifica perquè moltes de les entitats que hi resideixen tenen un abast d'acció i un col·lectiu d'usuaris que va més enllà dels límits geogràfics del districte.
- Finalment, s'hi va assegurar que tots els subsectors culturals utilitzats en la categorització de les entitats (audiovisual i cinema, lletres, música, memòria i patrimoni, arts escèniques, ciència i coneixement, festes i tradicions, arts plàstiques i visuals) estiguessin representats a la selecció

Les 45 organitzacions analitzades han estat.

1. A Mínima
2. Apropem-nos
3. Artixoc
4. Arxiu Històric de Roquetes
5. Aula de poesia de la UB
6. Can Masdeu
7. Capibola Blues
8. Capsula

9. Casa Orlandai
10. Conservas
11. D-I-N-A
12. Coordinadora de Diablers de Barcelona
13. Drac Màgic
14. Esbart Ciutat Comtal
15. Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa
16. Forn de Teatre Pa'tothom
17. Fusic
18. Gràcia Territori Sonor
19. Hangar
20. Heliogàbal
21. Centre d'Estudis Ignasi Iglesias
22. La Caldera
23. La Casa Amarilla
24. La Colazione-Sones
25. La Olla Express
26. Lluïsos de Gràcia
27. Nau Ivanow
28. Niu
29. Ona De Sants Ateneu Popular
30. OVNI Observatori de Video No Identificat
31. Platoniq
32. Producciones Doradas
33. Propost.org
34. Rai
35. Riereta
36. Roca Guinarda Cooperativa Cultural
37. Sincronia
38. Telenoika
39. TragantDansa
40. TRANS-Formas
41. Wafae
42. Yproductions
43. Difusor
44. Experimentem amb l'art
45. Magdalenes

La selecció dels cinc casos d'anàlisi en profunditat

La segona part del llibre aprofundeix en l'anàlisi de cinc organitzacions d'entre el primer grup seleccionat. Les organitzacions estudiades han estat Telenoika, Propost.org, Platoniq, Lluïsos de Gràcia i la Federació d'Entitats del Clot-Camp de l'Arpa. Es tracta de cinc casos considerats especialment significatius, tant pel que fa a la seva singularitat en el model d'impuls de la producció cultural com en determinats trets generalitzables per a una caracterització del tercer sector cultural de la ciutat i la seva incidència social. La selecció es va realitzar una vegada desenvolupat l'anàlisi i conclusions dels 45 casos.

Les fonts d'informació per a l'anàlisi

Per tal d'assegurar el rigor en l'anàlisi de cada cas, s'han utilitzat diferents tipus de materials, tot comprovant amb diferents fonts les informacions rebudes:

- Qüestionari i entrevista estructurades amb cadascuna de les organitzacions.
- Documents de les pròpies organitzacions: pàgina web, memòries, articles, etc.
- Documents que recullen la repercussió de les activitats de les entitats a la premsa o d'altres mitjans.

A més, en l'anàlisi en profunditat dels 5 casos:

- Entrevistes semiestructurades a agents culturals de l'entorn, coneixedors de l'acció de les organitzacions estudiades, però també del seu àmbit cultural d'actuació.
- En els casos que ha estat necessari afegir informació significativa, s'ha assistit també a determinades activitats desenvolupades per les organitzacions.

